

ՀՀ-ՈՒՄ ՄԵԾԱՀԱՍԱԿՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ

Վարդուշ Գյոզալյան

Դոցենտ, ԵՊՀ Տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետի Կառավարման և
գործարարության ամբիոն

ԵՐԵՎԱՆ 2026

Սույն հետազոտությունը ֆինանսավորվել է Գերմանիայի Ժողովրդական քարձրագույն դպրոցների միության միջազգային համագործակցության ինստիտուտի (Դի-Վի-Վի Ինթերնեյշնալ) կողմից՝ Գերմանիայի Տնտեսական համագործակցության և զարգացման նախարարության միջոցներով: Հետազոտության մեջ արտահայտված տեսակետները հեղինակին են և կարող են չհամընկնել Դի-Վի-Վի Ինթերնեյշնալի կարծիքների հետ:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ժամանակակից տնտեսության և հասարակության զարգացման պայմաններում կրթությունը աստիճանաբար դադարում է ընկալվել որպես մարդու կյանքի որոշակի փուլում ավարտվող գործընթաց և վերածվում է ամբողջ կյանքի ընթացքում մարդկային կարողությունների պահպանման, թարմացման և զարգացման շարունակական մեխանիզմի: Տեխնոլոգիական արագ փոփոխությունները, աշխատաշուկայի կառուցվածքային վերափոխումները, թվայնացումը, արհեստական բանականության տարածումը, ժողովրդագրական փոփոխությունները և նոր մասնագիտական հմտությունների նկատմամբ աճող պահանջարկը մեծահասակների ուսումնառությունն ու կրթությունը (այսուհետ՝ ՄՈՒԿ) դարձնում են ոչ միայն կրթական, այլև տնտեսական, սոցիալական և զարգացման քաղաքականության առանցքային բաղադրիչ: Այս պայմաններում աշխատունակության պահպանման, մասնագիտական վերաորակավորման, զբաղվածության ընդլայնման, սոցիալական ներառման և անհատների տնտեսական դիմակայունության ապահովումը մեծապես կախված է այն բանից, թե որքան հասանելի և ֆինանսապես մատչելի են մեծահասակների ուսումնառության հնարավորությունները:

Միջազգային մակարդակում ՄՈՒԿ-ը դիտարկվում է որպես ցկյանս ուսումնառության համակարգի հիմնարար բաղադրիչ և որպես կրթության իրավունքի շարունակական իրացման կարևոր պայման: ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Մեծահասակների ուսումնառության և կրթության վերաբերյալ հանձնարարականը» (2015) մեծահասակների ուսումնառությունը սահմանում է որպես ֆորմալ, ոչ ֆորմալ և ինֆորմալ ուսումնառության գործընթացների ամբողջություն և ընդգծում դրա նշանակությունը անհատի կարողությունների զարգացման, աշխատանքի աշխարհի փոփոխություններին հարմարվելու, սոցիալական մասնակցության, աղքատության նվազեցման և կայուն հասարակությունների ձևավորման համար: Փաստաթուղթը ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը առանձնացնում է որպես ինքնուրույն գործողության ոլորտ և ընդգծում, որ դրա արդյունավետ զարգացումը պահանջում է բավարար ֆինանսական ռեսուրսների մոբիլիզացում՝ պետական կառույցների, մասնավոր հատվածի և անհատների միջև պատասխանատվության բաշխման և ծախսերի համաֆինանսավորման սկզբունքների հիման վրա¹: Այս մոտեցումը հետագայում ամրապնդվել է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի՝ Մեծահասակների կրթության յոթերորդ միջազգային համաժողովի շրջանակում ընդունված Մարաքեշի գործողությունների շրջանակով (Marrakech Framework for Action, 2022), որով ավելի քան 140 երկրներ վերահաստատել են ցկյանս ուսումնառության իրավունքը և մեծահասակների ուսումնառության մասնակցության ընդլայնման անհրաժեշտությունը՝ միաժամանակ ընդգծելով ֆինանսական ներդրումների ավելացման կարևորությունը: Մարաքեշի շրջանակը ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը դիտարկում է ոչ միայն որպես կրթական համակարգի ծախսային

¹ UNESCO, *Recommendation on Adult Learning and Education*, Paris, 2015, հասանելի է՝ <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-adult-learning-and-education>

բաղադրիչ, այլ որպես ցկյանս ուսումնառության իրավունքի գործնական իրացման անհրաժեշտ պայման²:

ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ դրա ֆինանսական հիմքը սովորաբար չի ձևավորվում միայն պետական բյուջեից ուղղվող միջոցների հաշվին: OECD-ի մոտեցմամբ մեծահասակների ուսումնառության ֆինանսավորումը նպատակահարմար է դիտարկել առնվազն երեք հիմնական դերակատարների՝ պետության, գործատուների և անհատների ներդրումների համատեքստում:

Այս շրջանակում պետության դերը ներառում է ինչպես կրթական և զբաղվածության քաղաքականության շրջանակում ուղղակի ֆինանսավորումը, այնպես էլ անհատներին և կազմակերպություններին տրամադրվող սուբսիդիաները, հարկային խթանները և այլ ֆինանսական գործիքները: Գործատուների ներդրումները հիմնականում կապված են աշխատողների մասնագիտական զարգացման և աշխատավայրում ուսումնառության հետ, իսկ անհատների մասնակցությունը՝ կրթական ծառայությունների համար կատարվող ուղղակի վճարումների և սեփական մարդկային կապիտալում ներդրումների հետ³:

Միջազգային փորձը միաժամանակ ցույց է տալիս, որ ֆինանսավորման կառուցվածքը անմիջականորեն կապված է ՄՈՒԿ-ին մասնակցության մակարդակի և կրթական հնարավորությունների սոցիալական հասանելիության հետ:

Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ, OECD) վերջին ուսումնասիրության համաձայն՝ գործատուների կողմից ֆինանսական աջակցությունը մեծահասակների ուսումնառությանը մասնակցության ամենաուժեղ կանխատեսող գործոններից մեկն է: 2023 թվականի Մեծահասակների հմտությունների հետազոտության տվյալներով՝ մասնակցող OECD երկրների և տնտեսությունների միջին հաշվով ոչ ֆորմալ աշխատանքային ուսումնառության մասնակիցների մոտ 65%-ը նշել է, որ ուսումնառության ծախսերի առնվազն մի մասը ֆինանսավորվել է գործատուի կողմից: Միաժամանակ, կրթության արժեքը շարունակում է մնալ մասնակցության կարևոր խոչընդոտներից մեկը⁴:

Հետևաբար, ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ուսումնասիրությունը չի կարող սահմանափակվել պետական բյուջեում կրթությանն ուղղվող ծախսերի պարզ հաշվարկով: Ֆինանսավորման միջազգային մոտեցումները ներառում են նաև գործատուների կողմից աշխատողների վերապատրաստման ֆինանսավորումը, անհատական կրթական ծախսերը, պետական սուբսիդիաներն ու հարկային խթանները, ուսուցման վաուչերները, անհատական ուսումնառության հաշիվները, վերապատրաստման արձակուրդի ֆինանսական մեխանիզմները, ինչպես նաև սոցիալական գործընկերների և դոնոր կազմակերպությունների

² UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL), *CONFINTIA VII Marrakech Framework for Action: Harnessing the Transformational Power of Adult Learning and Education*, Hamburg, 2022, հասանելի է՝ <https://www.uil.unesco.org/en/marrakech-framework-action>

³ OECD, *Getting Skills Right: Future-Ready Adult Learning Systems*, OECD Publishing, Paris, 2019, հասանելի է՝ https://www.oecd.org/en/publications/getting-skills-right-future-ready-adult-learning-systems_9789264311756-en.html

⁴ OECD, *Trends in Adult Learning: OECD Skills Outlook 2025*, OECD Publishing, Paris, 2025, հասանելի է՝ https://www.oecd.org/en/publications/trends-in-adult-learning_ec0624a6-en.html

ներդրումները: OECD-ի ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ տարբեր երկրներում կիրառվում են այդ գործիքների տարբեր համակցություններ՝ ներառյալ անհատական ուսումնառության հաշիվները, կրթական վաուչերները, դրամաշնորհները, հարկային խթանները և գործատուների կողմից ստեղծվող վերապատրաստման ֆոնդերը⁵:

Այս համատեքստում առանձնահատուկ նշանակություն ունի նաև ֆինանսավորման տեսանկյունից և հաշվառելիության խնդիրը: ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի՝ Մեծահասակների ուսումնառության և կրթության գլոբալ հինգերորդ զեկույցը (GRALE 5) ցույց է տալիս, որ տարբեր երկրներում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման հաշվառման և բյուջետային առանձնացման մեխանիզմները զգալիորեն տարբեր են: Չեկույցի տվյալներով՝ հաշվետու երկրների շուրջ երեք քառորդը նշել է, որ ՄՈՒԿ-ի ծախսերի համար առանձին բյուջետային տող ունի, ինչը դիտարկվում է որպես պլանավորման, թափանցիկության և հաշվետվողականության բարելավման կարևոր պայման⁶: Միաժամանակ, զեկույցը փաստում է, որ ՄՈՒԿ-ի մասնակցությունը շարունակում է անհավասար լինել, և առավել խոցելի խմբերը հաճախ ունեն ուսումնառության հնարավորությունների ավելի սահմանափակ հասանելիություն⁷:

Հայաստանի Հանրապետության համար այս խնդիրը առանձնահատուկ արդիականություն է ստանում այն պայմաններում, երբ կրթության մինչև 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագիրը կրթության հասանելիությունն ու որակը դիտարկում է մարդու կյանքի բոլոր փուլերում՝ ընդգծելով ցկյանս ուսումնառության միջավայրի ձևավորման անհրաժեշտությունը: Ծրագրի շրջանակում ոչ ֆորմալ կրթության արդյունքների ճանաչումը, մեծահասակների և երիտասարդների հարատև ուսումնառության և մարդկային կապիտալի շարունակական զարգացման պայմանների ապահովումը ներառված են կրթական քաղաքականության ռազմավարական ուղղությունների մեջ⁸:

Միաժամանակ, Հայաստանի պայմաններում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ամբողջական պատկերի ձևավորումը բխվում է լուրջ մեթոդաբանական խնդրի: ՄՈՒԿ-ը պետական, համայնքային և մասնավոր ֆինանսավորման համակարգերում, որպես կանոն, չի ներկայացվում որպես միասնական և առանձին ֆինանսական կատեգորիա: Դրա բաղադրիչները բաշխված են տարբեր ոլորտային ծրագրերի, բյուջետային միջոցառումների, վերապատրաստման և մասնագիտական զարգացման ծրագրերի, զբաղվածության

⁵ **European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Working Group on Adult Learning: Findings Report – Peer Learning Activity on Financing of Adult Learning**, Brussels, 2024, հասանելի է՝ https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/working-group-adult-learning-findings-report-pla-financing-adult-learning-12-13-may-2022-online_en

⁶ **UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL), 5th Global Report on Adult Learning and Education: Citizenship Education – Empowering Adults for Social Change**, Hamburg, 2022, հասանելի է՝ <https://www.uil.unesco.org/en/grale5>

⁷ **UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL), 5th Global Report on Adult Learning and Education**, Hamburg, 2022, pp. 73–74, հասանելի է՝ https://www.uil.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2022/06/GRALE5_EN_FullReport15June2022.pdf

⁸ **ՀՀ Ազգային ժողով**, «Հայաստանի Հանրապետության կրթության մինչև 2030 թվականի զարգացման պետական ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ օրենք, գործող խմբագրությամբ, հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/171800>

քաղաքականության միջոցառումների, սոցիալական աջակցության մեխանիզմների և կրթական ծառայությունների շուկայի շրջանակներում: Հետևաբար, միայն «ՄՈՒԿ» կամ «մեծահասակների կրթություն» անվանումով ֆինանսական տվյալների որոնումը չի ապահովում ոլորտի ֆինանսավորման իրական ծավալի ամբողջական գնահատում: Սույն հետազոտության շրջանակում այս խնդիրը դիտարկվում է որպես ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման **համակարգային չափելիության և տեսանելիության** հիմնախնդիր: Հետևաբար, Հայաստանում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման խնդիրը պետք է դիտարկել ոչ միայն ֆինանսավորման անբավարարության, այլև դրա բազմակենտրոնության, մասնատվածության, ոչ ամբողջական հաշվառման և տարբեր ֆինանսավորող դերակատարների միջև պատասխանատվության բաշխման տեսանկյունից:

Այս պայմաններում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ամբողջական գնահատումը պահանջում է ֆինանսավորման աղբյուրների բազմակողմանի ուսումնասիրություն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, գործատուների և մասնավոր կազմակերպությունների, բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների, դոնոր և միջազգային կազմակերպությունների, հասարակական կազմակերպությունների, ինչպես նաև անհատների և տնային տնտեսությունների կողմից կատարվող ներդրումների համադրմամբ: Նման մոտեցումը հնարավորություն է տալիս ՄՈՒԿ-ը դիտարկել ոչ թե որպես կրթության ծախսերի մեկ նեղ ենթակատեգորիա, այլ որպես ֆինանսավորման բազմաաղբյուր համակարգ, որտեղ տարբեր դերակատարներ կրում են տարբեր չափի և բնույթի ֆինանսական պատասխանատվություն:

Սույն ուսումնասիրության նպատակն է գնահատել Հայաստանի Հանրապետությունում մեծահասակների ուսումնառության և կրթության ֆինանսավորման ձևավորված համակարգը, բացահայտել դրա հիմնական ֆինանսավորման աղբյուրները, դրանց կառուցվածքը, ծավալները և առանձնահատկությունները, ինչպես նաև գնահատել համակարգի տեսանելիության, հասանելիության և բազմակետոր ֆինանսավորման հնարավորություններն ու սահմանափակումները:

Նպատակին հասնելու համար հետազոտության շրջանակում առաջադրվել են հետևյալ խնդիրները.

1. ուսումնասիրել և համակարգել Հայաստանում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրները
2. գնահատել ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորման ծավալը, դինամիկան և կառուցվածքը՝ պետական բյուջեի համապատասխան ծրագրերի, միջոցառումների և ծախսային դասակարգումների հիման վրա,
3. բացահայտել տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման առկա ձևերը և գնահատել դրանց տեսանելիությունն ու ներուժը,
4. ուսումնասիրել մասնավոր կազմակերպությունների կողմից աշխատողների ուսումնառության, վերապատրաստման և մասնագիտական զարգացման ֆինանսավորման առկա տվյալները,

5. գնահատել բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կողմից մեծահասակների ուսումնառության և կրթության ֆինանսավորման ծավալներն ու մեխանիզմները,
6. ուսումնասիրել միջազգային և տեղական դոնոր կազմակերպությունների և հասարակական կազմակերպությունների ներդրումը ՄՈՒԿ-ի զարգացման և ֆինանսավորման գործում
7. գնահատել քաղաքացիների և տնային տնտեսությունների կողմից ՄՈՒԿ-ի ինքնաֆինանսավորման հնարավորություններն ու ֆինանսական հասանելիության սահմանափակումները,
8. բացահայտել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման հաշվառման և տվյալների հասանելիության հիմնական մեթոդաբանական խնդիրները,
9. համադրել ֆինանսավորման տարբեր աղբյուրները և գնահատել Հայաստանում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման համակարգի հիմնական կառուցվածքային առանձնահատկությունները,

10. Առաջարկել բացահայտված խնդիրների լուծման հնարավոր ուղիներ:

Հետազոտության օբյեկտը Հայաստանի Հանրապետությունում մեծահասակների ուսումնառության և կրթության ֆինանսավորման համակարգն է, իսկ առարկան՝ դրա ձևավորման, բաշխման և իրականացման ֆինանսական մեխանիզմները, ֆինանսավորման աղբյուրների կառուցվածքը և դրանց փոխհարաբերությունները:

Հետազոտության գիտական և կիրառական նշանակությունը պայմանավորված է նրանով, որ Հայաստանի ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման վերաբերյալ առկա տեղեկատվությունը մինչ այժմ հիմնականում ներկայացված է առանձին ծրագրերի, կազմակերպությունների կամ ֆինանսավորման աղբյուրների կտրվածքով և չի ձևավորում միասնական ֆինանսական պատկերը: Սույն ուսումնասիրությունը նպատակ ունի այդ մասնատված տեղեկատվությունը համադրել մեկ վերլուծական շրջանակում՝ հնարավորություն տալով գնահատել ոչ միայն այն, թե ով է ֆինանսավորում ՄՈՒԿ-ը, այլև՝ ինչ մեխանիզմներով, ինչ նպատակներով, ինչ չափով և որքանով է այդ ֆինանսավորումը տեսանելի ու հասանելի բնակչության տարբեր խմբերի համար: Այս տեսանկյունից հետազոտության արդյունքները կարող են հիմք հանդիսանալ ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ավելի համակարգված հաշվառման, ֆինանսավորման աղբյուրների դիվերսիֆիկացման, պետական և մասնավոր համաֆինանսավորման մեխանիզմների ընդլայնման և կրթության ֆինանսական հասանելիության բարձրացման ուղղությամբ քաղաքականության մշակման համար:

ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մեծահասակների ուսումնառության և կրթության (ՄՈՒԿ) ֆինանսավորման գնահատումը Հայաստանում մեթոդաբանական առումով բարդ խնդիր է՝ պայմանավորված նախևառաջ

ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման բազմաղբյուր և բազմամակարդակ բնույթով, ինչպես նաև ֆինանսական տվյալների ինստիտուցիոնալ և վիճակագրական մասնատվածությամբ:

ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը ձևավորվում է պետական, տեղական ինքնակառավարման, մասնավոր, անհատական և միջազգային աղբյուրների միջոցով, ընդ որում՝ դրանցից ոչ բոլորն են պետական վիճակագրության կամ կազմակերպությունների ֆինանսական հաշվառման համակարգերում առանձնացվում որպես ՄՈՒԿ-ի առանձին կատեգորիա: Մասնավորապես, պետական բյուջեի ծախսային դասակարգման մեջ ՄՈՒԿ-ին ուղղակիորեն համարժեք միասնական բյուջետային կատեգորիայի բացակայությունը սահմանափակում է ֆինանսավորման ընդհանուր ծավալի ուղղակի հաշվարկման հնարավորությունը:

Հետևաբար, ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման գնահատման համար կիրառվել է բազմաղբյուր տվյալների համադրման և խառը մեթոդների մոտեցում, որը հնարավորություն է տալիս ուսումնասիրել ինչպես ֆինանսավորման ուղղակի ծավալները, այնպես էլ դրա ձևավորման մեխանիզմները, աղբյուրները և շահառուների շրջանակը:

Հետազոտության մեթոդաբանական շրջանակը կառուցված է ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման հիմնական դերակատարների և ֆինանսավորման մակարդակների շուրջ: Ուսումնասիրվել են՝ (1) պետական ֆինանսավորումը (ուղղակի և անուղղակի), (2) տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից ֆինանսավորումը, (3) բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կողմից ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը, (4) մասնավոր հատվածի կողմից ֆինանսավորումը, (5) միջազգային և դոնոր կազմակերպությունների աջակցությունը, ինչպես նաև (6) անհատների կողմից կրթության և վերապատրաստման ծախսերի ինքնաֆինանսավորումն ու դրա հնարավորությունները: Այսպիսի կառուցվածքը թույլ է տալիս ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը դիտարկել ոչ միայն որպես բյուջետային ծախս, այլև որպես տարբեր դերակատարների միջև բաշխված ֆինանսական պատասխանատվության և խթանների համակարգ:

Տվյալների աղբյուրները. Հետազոտության շրջանակում օգտագործվել է երկրորդային և առաջնային տվյալների աղբյուրների համադրություն:

Երկրորդային տվյալների շարքում ներառվել են ՀՀ պետական բյուջեի և դրա կատարման վերաբերյալ պաշտոնական տվյալները, ՀՀ ֆինանսների նախարարության հրապարակումները, ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի տվյալները, համապատասխան պետական մարմինների պաշտոնական փաստաթղթերը, իրավական ակտերը, պետական ծրագրերը, միջազգային կազմակերպությունների և դոնորների հրապարակումները, ինչպես նաև ՄՈՒԿ-ի և ցկյանս ուսումնառության վերաբերյալ նախորդ հետազոտությունները: Պետական ֆինանսավորման դինամիկան գնահատելիս հիմնական համադրելի ժամանակահատված է ընտրվել 2017–2023 թվականները, քանի որ այդ ժամանակահատվածի համար առկա են գործառական դասակարգմամբ փաստացի պետական ծախսերի համադրելի տվյալներ: 2023 թվականից հետո պետական բյուջեի կատարողականի նույն դասակարգմամբ ամբողջական և համադրելի տվյալների սահմանափակ հասանելիության պայմաններում կիրառվել են լրացուցիչ վերլուծական աղբյուրներ և մեթոդներ՝ ավելի արդիական պատկերը ներկայացնելու

նպատակով: Պետական ֆինանսավորման վերլուծության ընթացքում առանձնացվել են ոչ միայն «լրացուցիչ կրթություն» ծախսային ուղղության տվյալները, այլև բովանդակային առումով ՄՈՒԿ-ին առնչվող այնպիսի ծրագրեր և միջոցառումներ, որոնց շրջանակում իրականացվում են վերապատրաստում, ուսուցում, մասնագիտական կարողությունների զարգացում, վերաորակավորում և այլ շարունակական կրթական գործողություններ: Այս մոտեցումը հնարավորություն է տալիս նվազեցնել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման թերագնահատման ռիսկը, որը կարող է առաջանալ միայն մեկ բյուջետային դասակարգման օգտագործման դեպքում:

Մասնավոր հատվածի ֆինանսավորման գնահատման համար օգտագործվել են հասանելի միջազգային և ազգային տվյալներ: Մասնավորապես, գործատուների կողմից աշխատողների վերապատրաստման ֆինանսավորման վերաբերյալ կիրառվել են Համաշխարհային բանկի Enterprise Surveys տվյալները, որոնք հնարավորություն են տալիս գնահատելու վերապատրաստման ծրագրերի տարածվածությունը ձեռնարկություններում: Միաժամանակ հաշվի է առնվել տվյալների սահմանափակությունը, քանի որ գործատուների կողմից աշխատողների ուսումնառության և վերապատրաստման ծախսերը սովորաբար չեն առանձնացվում որպես ՄՈՒԿ-ի ինքնուրույն ֆինանսական կատեգորիա և կարող են ներառվել ընդհանուր կորպորատիվ կամ մարդկային ռեսուրսների զարգացման ծախսերում:

Միջազգային և դոնոր ֆինանսավորման ուսումնասիրության ժամանակ իրականացվել է փաստաթղթային և բովանդակային վերլուծություն՝ դոնոր կազմակերպությունների հրապարակային ծրագրային փաստաթղթերի, տարեկան հաշվետվությունների, ծրագրերի նկարագրությունների և ֆինանսավորման վերաբերյալ հասանելի տվյալների հիման վրա: Վերլուծության ընթացքում առանձնացվել են ՄՈՒԿ-ին անմիջականորեն կամ բովանդակային առումով առնչվող ծրագրերը՝ ըստ ֆինանսավորման ուղղության, բնույթի և թիրախային խմբերի: Այդ պատճառով դոնորների ծրագրերի ամբողջական բյուջեն ինքնաբերաբար չի դիտարկվել որպես ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորում, եթե տվյալ ծրագրում ՄՈՒԿ-ը ներկայացված է միայն որպես ավելի լայն սոցիալ-տնտեսական կամ զարգացման ծրագրի բաղադրիչ:

ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման առանձին դերակատարների վերաբերյալ առաջնային տվյալների բացերը լրացնելու նպատակով իրականացվել են պաշտոնական տեղեկատվական հարցումներ և կառուցվածքային հարցումներ: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների մակարդակում օգտագործվել են նախորդիվ իրականացված հետազոտության շրջանակում հավաքագրված տվյալները, մասնավորապես՝ «Ուսումնառու քաղաքների» համեմատական ուսումնասիրության ընթացքում Հայաստանի տարբեր համայնքներում ուսումնառության և կրթական հնարավորությունների, ինչպես նաև համայնքային ֆինանսավորման վերաբերյալ հավաքված տեղեկատվությունը: Տվյալները կիրառվել են ոչ միայն համայնքային ծախսերի նկարագրության, այլև ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման տեղական մակարդակի ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների բացահայտման համար: Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների մակարդակում մշակվել և պետական բուհերին ուղարկվել է կառուցվածքային հարցաշար (տե՛ս Հավելված 1), որի նպատակն էր 2023–2025 թվականների կտրվածքով բացահայտել բուհերի կողմից իրականացվող ոչ ֆորմալ կրթական գործունեության ծավալը և դրա

ֆինանսավորման մեխանիզմները: Հարցաշարը հնարավորություն է տվել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը գնահատել ոչ միայն դրամական արտահայտությամբ, այլև դրա ծավալի, նպատակային խմբերի, ֆինանսավորման աղբյուրների, թեմատիկ ուղղվածության և ինստիտուցիոնալացման աստիճանի տեսանկյունից: Բուհերի ընտրանքի շրջանակը կազմել է ՀՀ պետական բուհերի գրեթե ամբողջ համակցությունը. հարցումն ուղարկվել է 14 պետական բուհերից 13-ին: Մեկ բուհի դեպքում հարցումն ուղարկել չի հաջողվել՝ փաստաթղթաշրջանառության համակարգում առկա տեխնիկական խնդրի պատճառով:

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են վիճակագրական վերլուծության, համեմատական, ժամանակային շարքերի, բովանդակային և դեպքերի համեմատական ուսումնասիրության մեթոդներ: Պետական ֆինանսավորման վերլուծության ժամանակ հաշվարկվել և համադրվել են ՄՈՒԿ-ին առնչվող ծախսերի բացարձակ ծավալները, դրանց փոփոխության դինամիկան, կրթության ոլորտի ընդհանուր պետական ծախսերում ունեցած տեսակարար կշիռը և պետական բյուջեի ընդհանուր ծախսերի նկատմամբ հարաբերական նշանակությունը: Օրինակ՝ 2017–2023 թվականների ընթացքում լրացուցիչ կրթության փաստացի ֆինանսավորման տեսակարար կշիռը կրթության ընդհանուր փաստացի ծախսերում նվազել է 0.9%-ից մինչև 0.66%, ինչը օգտագործվել է ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորման հարաբերական դիրքի գնահատման համար:

Հնարավորության դեպքում հաշվարկվել են նաև տարեկան փոփոխության տեմպերը, տեսակարար կշիռները և հարաբերական ցուցանիշները: Ֆինանսական ցուցանիշները մեկնաբանվել են ինչպես ընթացիկ գներով, այնպես էլ՝ անհրաժեշտության դեպքում, ընդհանուր պետական և կրթական ծախսերի համատեքստում՝ թույլ տալով տարբերակել անվանական աճը ֆինանսավորման իրական առաջնահերթության փոփոխությունից:

Բուհերի մակարդակում կիրառվել է համեմատական վերլուծություն: Բուհերը համադրվել են մի շարք հիմնական չափորոշիչներով՝ ՄՈՒԿ ծրագրերի առկայություն, ծրագրերի թիվ, մասնակիցների թիվ, ներքին և արտաքին շահառուների հարաբերակցություն, ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրներ, ֆինանսավորման աղբյուրների դիվերսիֆիկացիա, արտաքին լսարանի ծրագրերի թեմատիկ ուղղվածություն և այլն:

ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման միայն քանակական գնահատումը բավարար չէ՝ ֆինանսավորման համակարգի կառուցվածքն ու մեխանիզմները հասկանալու համար: Հետևաբար կիրառվել է նաև որակական փաստաթղթային և բովանդակային վերլուծություն:

Բուհերի, պետական մարմինների, համայնքների և դոնոր կազմակերպությունների տվյալների ուսումնասիրության ժամանակ առանձնացվել են ֆինանսավորման ձևերը, շահառուները, նպատակները, կառավարման մեխանիզմները և ինստիտուցիոնալ պատասխանատվության բաշխումը: Առանձին ուշադրություն է դարձվել այն հարցին, թե արդյոք ՄՈՒԿ-ը տվյալ կառույցում հանդես է գալիս որպես ինքնուրույն գործունեության ուղղություն, թե ներառված է ավելի լայն՝ մասնագիտական զարգացման, զբաղվածության, կրթության, սոցիալական պաշտպանության կամ զարգացման ծրագրերում:

Այս մոտեցումը հատկապես կարևոր է այն դեպքերում, երբ ֆինանսավորման աղբյուրը հնարավոր չէ ամբողջությամբ վերագրել ՄՈՒԿ-ին: Օրինակ՝ միջազգային ծրագրերի դեպքում

ամբողջ ծրագրի բյուջեն չի ներառվել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման մեջ, եթե ծրագիրը միաժամանակ ներառում է այլ բաղադրիչներ՝ բնակարանային, սոցիալական, հոգեւոցիալական կամ կենսապահովման աջակցություն: Այդ դեպքերում ՄՈՒԿ-ը դիտարկվել է որպես տվյալ ծրագրի առանձին բաղադրիչ, այլ ոչ թե ամբողջ ֆինանսավորումը վերագրվել է ՄՈՒԿ-ին: Նույն սկզբունքը կիրառվել է նաև պետական ֆինանսավորման գնահատման ժամանակ. այն ծրագրերը, որոնց ընդհանուր նպատակները ավելի լայն են, քան ՄՈՒԿ-ը, չեն դիտարկվել ամբողջությամբ որպես ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորում, այլ ուսումնասիրվել է դրանցում շարունակական կրթության և մեծահասակների ուսուցման բաղադրիչի առկայությունը:

Տվյալների վավերացում և սահմանափակումներ. Տվյալների հուսալիությունը բարձրացնելու նպատակով կիրառվել է աղբյուրների խաչաձև համադրման (triangulation) մոտեցում: Հնարավորության դեպքում նույն երևույթի վերաբերյալ տեղեկատվությունը համադրվել է պետական վիճակագրության, բյուջետային փաստաթղթերի, կազմակերպությունների պաշտոնական պատասխանների, տարեկան հաշվետվությունների, ծրագրային փաստաթղթերի և միջազգային աղբյուրների միջև: Միաժամանակ հետազոտության արդյունքները մեկնաբանվում են՝ հաշվի առնելով ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման վիճակագրական հաշվառման մի շարք սահմանափակումներ: Առաջին՝ պետական բյուջեում ՄՈՒԿ-ի միասնական ֆինանսական կատեգորիայի բացակայությունը թույլ չի տալիս բոլոր ֆինանսական հոսքերը նույնականացնել մեկ ցուցանիշի միջոցով: Երկրորդ՝ գործատուների և մասնավոր կազմակերպությունների կողմից ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը հաճախ ներառված է վերապատրաստման, մարդկային ռեսուրսների զարգացման կամ այլ կորպորատիվ ծախսերի կազմում և առանձին չի հաշվառվում: Երրորդ՝ բուհերի դեպքում ֆինանսական հաշվառումը միշտ չէ, որ թույլ է տալիս առանձնացնել ՄՈՒԿ-ի ընդհանուր ծախսերը բուհի ընդհանուր բյուջեից. հարցման պատասխաններից մի քանիսում բուհերը նշել են ծրագրերի ֆինանսավորման աղբյուրները, սակայն չեն կարողացել տրամադրել 2023–2025 թվականների ընդհանուր ֆինանսավորման գումարը:

Հետևաբար հետազոտության նպատակն ամբողջական ֆինանսական ծավալի արհեստական վերականգնումը չէ, այլ առկա տվյալների հիման վրա ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման համակարգի կառուցվածքի, հիմնական ֆինանսավորողների, կիրառվող մեխանիզմների, ֆինանսավորման հարաբերական նշանակության և առկա բացերի հնարավորինս ամբողջական նկարագրությունն ու վերլուծությունը:

ՄՈՒԿ ՊԵՏԱԿԱՆ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ

Մեծահասակների ուսումնառության և կրթության (ՄՈՒԿ) պետական ֆինանսավորման գնահատումը Հայաստանում որոշակի մեթոդաբանական դժվարություն է ներկայացնում, քանի որ պետական բյուջետավորման համակարգում ՄՈՒԿ-ը որպես միասնական և առանձին ֆինանսավորման ուղղություն չի առանձնացվում, իսկ դրա բաղադրիչները բաշխված են տարբեր ոլորտային ծրագրերի և միջոցառումների շրջանակներում: ՀՀ բյուջետավորման գործընթացը կարգավորող և արտացոլող փաստաթղթերում, այդ թվում՝ պետական բյուջեի

մասին ՀՀ օրենքներում և դրանց համապատասխան հավելվածներում, ՄՈՒԿ-ի առանձին բյուջետային դասակարգում նախատեսված չէ: Բովանդակային առումով ՄՈՒԿ-ին առավել մոտ է բյուջետային ծախսերի գործառական դասակարգման «լրացուցիչ կրթություն» (09 բաժին, 05 խումբ, 02 դաս) ծախսային ձևակերպումը, որը արտադպրոցական դաստիարակության հետ (09 բաժին, 05 խումբ, 01 դաս) ներառվում է «Ըստ մակարդակների չդասակարգվող կրթության» (09 բաժին, 05 խումբ) մեջ: Լրացուցիչ կրթության շրջանակում, որպես կանոն, հաշվառվում են պետական հատվածի հաշվառվում են պետական հատվածի տարբեր գերատեսչությունների աշխատակիցների մասնագիտական կարողությունների զարգացմանն ուղղված վերապատրաստումների և այլ կրթական միջոցառումների կազմակերպման ու իրականացման հետ կապված պետական ծախսերը:

ՀՀ ֆինանսների նախարարության պաշտոնական կայքում հրապարակված բյուջեի կատարողականի տարեկան հաշվետվությունների շարքում տվյալների ամենաթարմ ամբողջական փաթեթը հասանելի է 2023 թվականի համար: Հետևաբար, կրթության, այդ թվում՝ լրացուցիչ կրթության, պետական ֆինանսավորման դինամիկան և կառուցվածքային փոփոխությունները գնահատելու նպատակով որպես վերլուծության ժամանակահատված առանձնացվում է 2017–2023 թվականների ժամանակային միջակայքը: Այս ժամանակահատվածը հնարավորություն է տալիս, մի կողմից, պահպանել տվյալների համադրելիությունը ՄՈՒԿ պետական ֆինանսավորման վերաբերյալ առկա ուսումնասիրության⁹ հետ, իսկ մյուս կողմից՝ վերլուծությունը հասցնել պաշտոնական աղբյուրներում հասանելի ամենաթարմ տարեկան փաստացի կատարողականի տվյալներին:

⁹ 2023 թվականին Գերմանիայի ժողովրդական բարձրագույն դպրոցների միության միջազգային համագործակցության ինստիտուտի (Դի-Վի-Վի Ինթերնեյշնալ) պատվերով իրականացվել է «ՀՀ-ում մեծահասակների ուսումնառության և կրթության պետական ֆինանսավորման հիմնախնդիրները» թեմայով դասախոսի և ուսանողների համատեղ հետազոտություն (թիմի ղեկավար՝ դոց. Վարդուշ Գյոզալյան, թիմի ուսանող անդամներ՝ Ալբեր Մակարյան և Հասմիկ Նորավյան):

Աղյուսակ 1.

Լրացուցիչ կրթությանն ուղղված պետական ծախսումների պլանային, ճշգրտված և փաստացի ցուցիչները (հազ. ՀՀ դրամ)¹⁰ 2017-2023թթ.

	Պլան	Ճշտված պլան	Փաստացի	Կատարման %-ը ճշտված պլանի
2017	1,397,515.2	1,207,463.9	1,171,905.5	97.1%
2018	1,264,555.0	1,161,953.0	1,041,022.1	89.6%
2019	1,248,019.9	1,190,511.9	1,074,171.7	90.2%
2020	1,308,735.6	952,849.6	918,855.9	96.4%
2021	1,248,507.8	1,129,220.4	1,107,235.0	98.1%
2022	1,224,115.0	1,242,471.2	1,136,042.6	91.4%
2023	1,324,190.7	1,291,360.6	1,221,678.6	94.6%

Աղբյուրը՝ համապատասխան տարիների պետական բյուջեների տարեկան ծախսումների (ըստ գործառնական դասակարգման) կատարման վերաբերյալ ֆինանսների նախարարության տեղեկանքներ https://minfin.am/hy/page/petakan_byujei_hashvetvutyun/

Աղյուսակ 1-ի տվյալների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ 2017–2023 թթ. լրացուցիչ կրթության պետական ֆինանսավորման բացարձակ ծավալների դինամիկան բնութագրվել է տատանողականությամբ և չի ունեցել կայուն աճի միտում: Լրացուցիչ կրթության պետական ֆինանսավորման բացարձակ ծավալները դիտարկվող ժամանակահատվածում էական ընդլայնում չեն արձանագրել, իսկ բյուջետային պլանների կատարողականը, թեև ընդհանուր առմամբ բարձր է, ունեցել է որոշակի տատանումներ: Սակայն միայն բացարձակ ֆինանսավորման ծավալների և դրանց կատարողականի դիտարկումը դեռևս բավարար չէ լրացուցիչ կրթության՝ կրթության պետական ֆինանսավորման համակարգում ունեցած իրական նշանակությունը գնահատելու համար: Մասնավորապես, նույնիսկ այն դեպքում, երբ տվյալ ուղղության փաստացի ֆինանսավորումն աճում է, դա ինքնին չի նշանակում, որ ավելանում է դրա հարաբերական կշիռը կրթության ընդհանուր պետական ծախսերում: Հետևաբար, անհրաժեշտ է դիտարկել լրացուցիչ կրթության փաստացի ֆինանսավորման տեսակարար կշիռը կրթության ոլորտի ընդհանուր ծախսային կառուցվածքում:

Գծապատկեր 1-ում ներկայացված կրթության պետական ֆինանսավորման կառուցվածքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ լրացուցիչ կրթության՝ որպես ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորման համապատասխան բյուջետային ուղղության, տեսակարար կշիռը

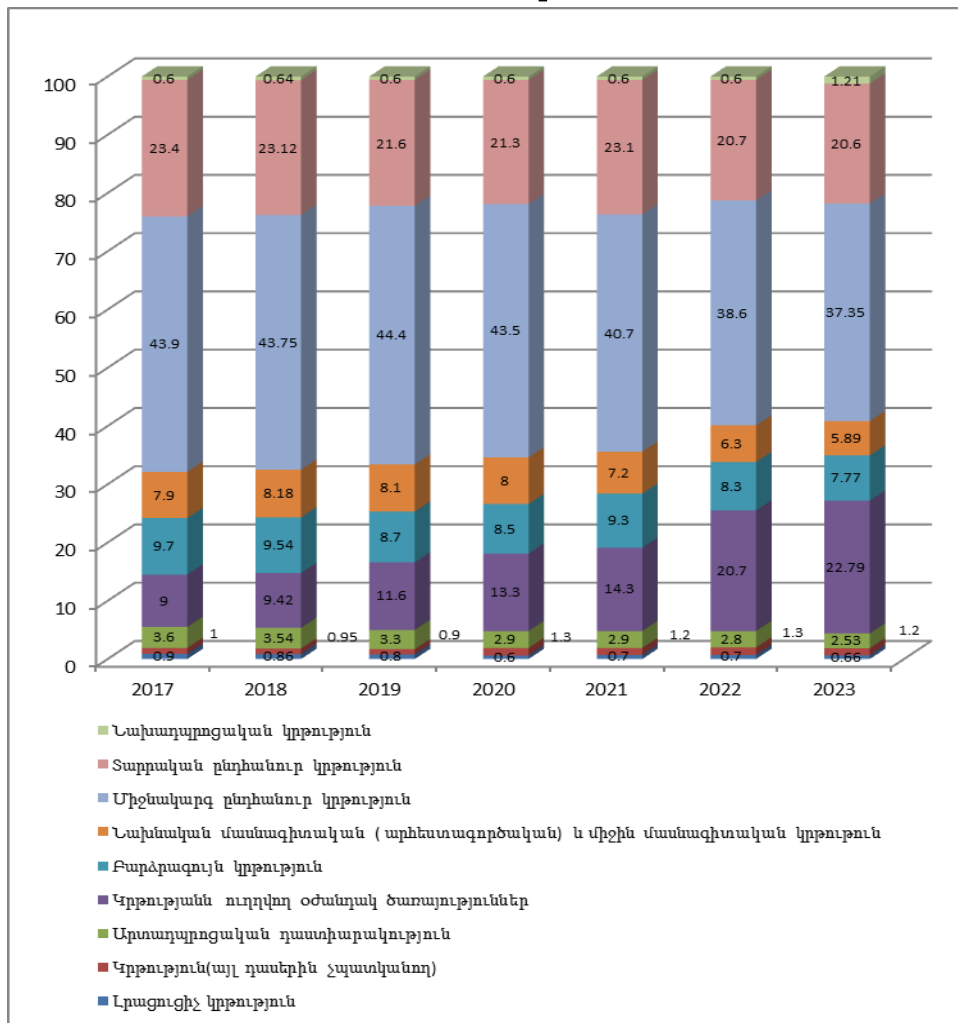
¹⁰ Բյուջետային պլանային ցուցանիշը տվյալ բյուջետային տարվա համար ՀՀ պետական բյուջեի մասին օրենքով հաստատված ծախսերի նախատեսված ծավալն է: Ճշգրտված ցուցանիշը բյուջետային տարվա ընթացքում օրենսդրությամբ սահմանված կարգով փոփոխությունների արդյունքում վերանայված ծախսերի ծավալն է, որի ճշգրտումն իրականացվում է ՀՀ կառավարության համապատասխան որոշումներով՝ օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակում: Փաստացի ցուցանիշը հաշվետու տարվա ընթացքում փաստացի կատարված և պետական բյուջեի կատարողականի տարեկան հաշվետվությունում արտացոլված ծախսերի ծավալն է: Բյուջետային գործընթացի կազմակերպման, համակարգման և կատարման նկատմամբ համապատասխան լիազորություններն իրականացնում են ՀՀ Ազգային ժողովը, ՀՀ կառավարությունը և ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը՝ իրենց իրավասությունների շրջանակներում:

դիտարկվող ժամանակահատվածում եղել է սահմանափակ և ընդհանուր առմամբ ունեցել է նվազման միտում: Եթե 2017 թվականին լրացուցիչ կրթությանը բաժին է ընկել կրթության ընդհանուր փաստացի ծախսերի շուրջ 0.9%-ը, ապա 2018 և 2019 թվականներին այդ ցուցանիշը նվազել է համապատասխանաբար մինչև 0.85% և 0.8%, իսկ 2020 թվականին հասել է դիտարկվող ժամանակահատվածի նվազագույն մակարդակին՝ 0.6%: Հետագա տարիներին արձանագրվել է որոշակի վերականգնում՝ մինչև 0.7%, սակայն 2023 թվականին ցուցանիշը կազմել է 0.66%՝ շարունակում մնալով 2017 թվականի մակարդակից ցածր:

Այսպիսով, 2017–2023 թվականներին լրացուցիչ կրթության փաստացի ֆինանսավորման տեսակարար կշիռը կրթության ընդհանուր փաստացի ծախսերում նվազել է 0.24 տոկոսային կետով՝ 0.9%-ից հասնելով 0.66%-ի:

Գծապատկեր 1.

Կրթության ոլորտի առանձին ուղղությունների փաստացի պետական ֆինանսավորման դինամիկան 2017-2023թթ., որպես կրթությանն ուղղվող ընդհանուր պետական ծախսերի տոկոս

Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի հաշվարկների հիման վրա՝ ըստ համապատասխան տարիների պետական բյուջեների տարեկան ծախսումների (ըստ գործառնական դասակարգման) կատարման վերաբերյալ ֆինանսների նախարարության տեղեկանքների

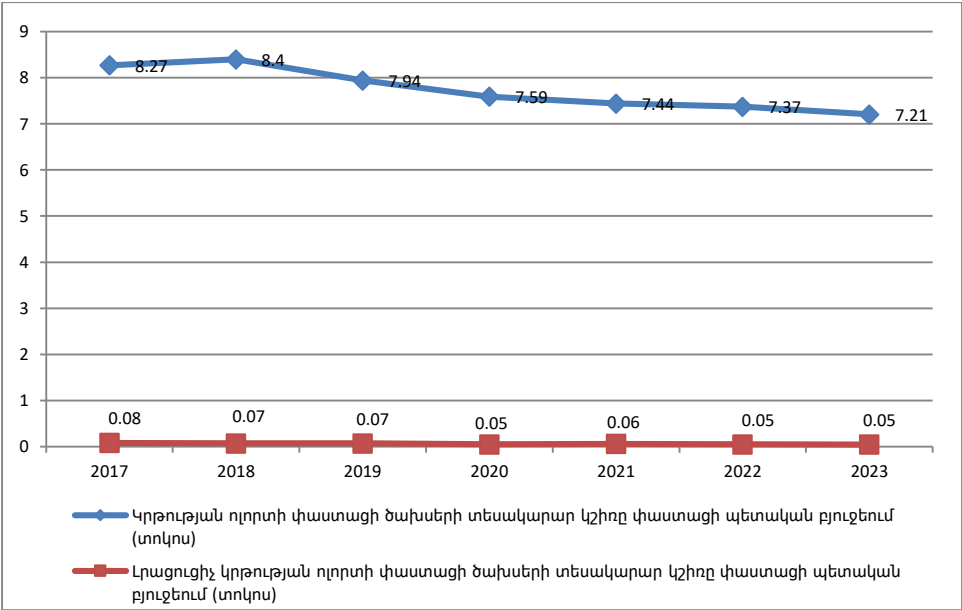
https://minfin.am/hy/page/petakan_byujei_hashvetvutyun/

Հատկանշական է, որ այս նվազումը տեղի է ունեցել այն պայմաններում, երբ լրացուցիչ կրթության փաստացի ֆինանսավորման բացարձակ ծավալը նույն ժամանակահատվածում էականորեն չի կրճատվել: Հետևաբար, փոփոխությունը առավելապես վկայում է ոչ թե լրացուցիչ կրթության ֆինանսավորման բացարձակ ծավալի կտրուկ նվազման, այլ **կրթության պետական ֆինանսավորման ընդհանուր կառուցվածքում դրա հարաբերական նշանակության թուլացման մասին:**

Միաժամանակ, գծապատկերի տվյալները ցույց են տալիս, որ լրացուցիչ կրթության կշիռը կրթության պետական ֆինանսավորման կառուցվածքում ամբողջ դիտարկվող ժամանակահատվածում պահպանվել է 1%-ից ցածր մակարդակում: Սա նշանակում է, որ պետական կրթական ծախսերի յուրաքանչյուր 100 դրամից միջինում 1 դրամից պակասն է ուղղվել լրացուցիչ կրթությանը: Հետևաբար, ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորումը, առնվազն բյուջետային այս դասակարգման շրջանակում, շարունակում է զբաղեցնել կրթության պետական ֆինանսավորման համեմատաբար փոքր հատված:

Գծապատկեր 2.

Կրթության ոլորտին ուղղված փաստացի ընդհանուր բյուջետային ծախսերի և լրացուցիչ կրթությանն ուղղված բյուջետային ծախսերի տեսակարար կշիռը ՀՀ փաստացի բյուջեում 2017-2022թթ (տոկոս)

Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի հաշվարկների հիման վրա՝ ըստ համապատասխան տարիների պետական բյուջեների տարեկան ծախսումների (ըստ գործառնական դասակարգման) կատարման վերաբերյալ ֆինանսների նախարարության տեղեկանքների

https://minfin.am/hy/page/petakan_byujei_hashvetvutyun/

Գծապատկեր 2-ում ներկայացված տվյալները հնարավորություն են տալիս լրացուցիչ կրթության՝ որպես ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորման համապատասխան բյուջետային ուղղության, ֆինանսական նշանակությունը գնահատել ՀՀ պետական բյուջեի ընդհանուր փաստացի ծախսերի համատեքստում: Տվյալները ցույց են տալիս, որ 2017–2023 թթ. կրթության ոլորտի ընդհանուր փաստացի ծախսերի կշիռը պետական բյուջեի ընդհանուր փաստացի ծախսերում նվազել է 8.27%-ից մինչև 7.21%, այսինքն՝ 1.06 տոկոսային կետով: Միաժամանակ, լրացուցիչ կրթության փաստացի ծախսերի կշիռը պետական բյուջեի ընդհանուր փաստացի ծախսերում նվազել է 0.08%-ից մինչև 0.05%՝ 0.03 տոկոսային կետով, սակայն հարաբերական արտահայտությամբ լրացուցիչ կրթության կշռի նվազումը զգալիորեն ավելի մեծ է՝ համապատասխանաբար 37.5% ($0.03/0.08 \times 100 = 37.5\%$)՝ կրթության ընդհանուր ցուցանիշի 12.8%-ի ($1.06/8.27 \times 100 \approx 12.8\%$) դիմաց: Այսպիսով, ՄՈՒԿ-ի՝ լրացուցիչ կրթության միջոցով արտացոլվող պետական ֆինանսավորման հարաբերական նշանակությունը ոչ միայն պահպանվել է ցածր մակարդակում, այլև նվազել է ավելի արագ տեմպով, քան կրթության ոլորտի ընդհանուր ֆինանսավորման կշիռը՝ վկայելով պետական բյուջետային առաջնահերթությունների շրջանակում ՄՈՒԿ-ի հարաբերական դիրքի թուլացման մասին:

2023 թվականին պետական բյուջեի փաստացի ծախսերի յուրաքանչյուր 100 դրամից մոտ 7.21 դրամը ուղղվել է կրթության ոլորտին, մինչդեռ լրացուցիչ կրթությանը բաժին է ընկել ընդամենը շուրջ 0.05 դրամը: Այսինքն՝ պետական բյուջեի ընդհանուր ծախսերի նկատմամբ ՄՈՒԿ-ի՝ տվյալ բյուջետային դասակարգմամբ առանձնացվող ուղղության ֆինանսական կշիռը չափազանց փոքր է: Սա թույլ է տալիս եզրակացնել, որ լրացուցիչ կրթությունը պետական բյուջետային ֆինանսավորման կառուցվածքում ոչ միայն զբաղեցնում է սահմանափակ տեղ, այլև 2017–2023 թթ. այդ տեղը հարաբերականորեն նեղացել է:

2023 թվականից հետո պետական բյուջեի կատարողականի վերաբերյալ գործառական դասակարգմամբ համադրելի ամբողջական տվյալների բացակայության պայմաններում¹¹ ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորման առավել արդիական պատկերը ստանալու նպատակով կիրառվել է լրացուցիչ վերլուծական մոտեցում: Մասնավորապես, 2026 թվականի համար ուսումնասիրվել են ՀՀ պետական բյուջեի մասին օրենքով նախատեսված այն ծրագրերն ու միջոցառումները, որոնց շրջանակում նախատեսվում են վերապատրաստման, ուսուցման, մասնագիտական կարողությունների զարգացման, վերաորակավորման և այլ նմանատիպ կրթական գործողությունների ֆինանսավորում: Այս մոտեցումը հնարավորություն է տալիս բացահայտել պետական բյուջեում ՄՈՒԿ-ին բովանդակային առումով առնչվող ֆինանսական ուղղությունների ավելի լայն շրջանակը՝ չսահմանափակվելով միայն «Լրացուցիչ կրթություն» բյուջետային դասով: Միաժամանակ, 2026 թվականի տվյալները դիտարկվում են որպես նախատեսված, այլ ոչ թե փաստացի իրականացված ֆինանսավորում, ուստի դրանք 2017–2023

¹¹ 2024թ-ից հետո գործառնական դասակարգմամբ բյուջեի կատարողականի հաշվետվությունները ֆինանսների նախարարության կեղմից դեռևս հրապարակված չեն, իսկ լրացուցիչ կրթության դասը տեսանելի է գործառնական դասակարգմամբ ներկայացված հաշվետվություններում:

թվականների փաստացի ծախսերի հետ ուղղակիորեն համադրելի չեն և ներկայացվում են առանձին վերլուծական կտրվածքով:

Հարկ է ընդգծել նաև, որ պետական բյուջեի մասին օրենքներում առանձին ծրագրերի և միջոցառումների մակարդակով ՄՈՒԿ-ին վերաբերող ծախսերի բացահայտումը ամբողջությամբ չի համընկնում պետական բյուջեի կատարողականի տարեկան հաշվետվություններում կիրառվող գործառական դասակարգման հետ: Մասնավորապես, բյուջեի մասին օրենքներում ՄՈՒԿ-ի բովանդակությանը համապատասխանող վերապատրաստման, մասնագիտական ուսուցման, որակավորման բարձրացման և այլ կրթական միջոցառումները կարող են արտացոլվել տարբեր ծրագրերի և ոլորտների շրջանակներում, մինչդեռ դրանցից ոչ բոլորն են գործառական դասակարգմամբ ամփոփ հաշվետվություններում ներառվում «Լրացուցիչ կրթություն» ուղղության ներքո: Այս հանգամանքը ևս սահմանափակում է ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորման ծավալը միայն «Լրացուցիչ կրթություն» բյուջետային դասի հիման վրա գնահատելու հնարավորությունը և հիմնավորում է 2026 թվականի համար ծրագրերի և միջոցառումների մակարդակով լրացուցիչ վերլուծության անհրաժեշտությունը:

Աղյուսակ 2.

Մեծահասակների ուսումնառության և կրթությանն առնչվող պետական բյուջետային միջոցառումները և դրանց ֆինանսավորումը, 2026 թ.

Ծրագրի / միջոցառման անվանումը	Գումար (հազ. դրամ)
ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի պետական ծառայողների վերապատրաստում	1,309.20
Հանրային ֆինանսների ոլորտի մասնագետների շարունակական մասնագիտական վերապատրաստում և պետական ծրագրերի ֆինանսական ու ծրագրային պատասխանատվությունների կարողությունների զարգացման դասընթացներ	10,960.00
ՀՀ ֆինանսների նախարարության ղեկավար կազմի կոմպետենցիաների զարգացում և առաջնորդական հմտությունների ուսուցում	25,523.70
Տարածքային կառավարման և ՏԻՄ մարմինների աշխատակիցների և համայնքային ծառայողների վերապատրաստում	14,594.20
Արտաքին հարաբերությունների և դիվանագիտության ոլորտի մասնագետների պատրաստում և վերապատրաստում	301,467.60
Դատավորների, դատական կարգադրիչների և դատական համակարգի քաղաքացիական ծառայողների մասնագիտական կարողությունների զարգացման հատուկ պատրաստականության և վերապատրաստման դասընթացներ	5,910.00
Ընտրական հանձնաժողովների անդամների և անդամության թեկնածուների մասնագիտական դասընթացներ	58,851.30
Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ղեկավար անձնակազմի և մասնագետների վերապատրաստում և բնակչության ուսուցում	121,024.70
Զինծառայողների և ռազմական մասնագետների ուսուցում և վերապատրաստում ռազմական ուսումնական հաստատություններում և դասընթացներում	387,341.10
ՀՀ քաղաքացիական ծառայողների մասնագիտական գիտելիքների և աշխատանքային ունակությունների շարունակական վերապատրաստում և ուսուցում	12,152.00
Փորձաքննություններ նշանակելու և ելակետային տվյալներ ձեռք բերելու իրավասություն ունեցող աշխատակիցների մասնագիտական վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման դասընթացներ	5,880.00
Հատուկ ծառայողների վերապատրաստում և հատուկ ուսուցում	187,752.00

Դատավորների, դատախազների, դատավորների և դատախազների թեկնածուների, դատական ծառայողների, դատախազության աշխատակազմի ծառայողների և դատական կարգադրիչների վերապատրաստում և հատուկ ուսուցում	239,475.60
Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի կադրերի վերապատրաստում	149,701.70
Սփյուռքի երիտասարդ առաջնորդների վերապատրաստում	26,603.10
Մշակող արդյունաբերության ոլորտում աշխատողների որակավորման կամ վերապատրաստման ծախսերի մասնակի փոխհատուցում	150,000.00
Ավիացիայի ոլորտի աշխատակազմի մասնագիտական վերապատրաստում և որակավորման բարձրացում	78,766.50
ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողների վերապատրաստում և մասնագիտական պատրաստում	22,436.40
Բուժաշխատողների շարունակական մասնագիտական զարգացում	91,164.30
Մասնագիտական կրթության և ուսուցման ոլորտի դասախոսների վերապատրաստման միջոցով ՄԿՈՒ կրթության որակի բարելավում	206,676.60
Հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների ատեստավորման ենթակա ուսուցիչների և մանկավարժների վերապատրաստում	144,515.30
ՀՀ պետական դպրոցների ԳՏՀՄ առարկաներ դասավանդող ուսուցիչների վերապատրաստում	294,510.00
Սփյուռքի կրթօջախների ուսուցիչների վերապատրաստում Հայաստանում	33,000.00
Ռազմարդյունաբերության ոլորտի մասնագիտական կադրերի ուսուցում և վերապատրաստում՝ որակավորման բարձրացման նպատակով	25,000.00
ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեի ծառայողների վերապատրաստում և հատուկ ուսուցում	8,279.20
Հարկային և մաքսային ծառայողների վերապատրաստում	175,470.50
ՀՀ ՊԵԿ մաքսային ծառայողների մասնագիտական ուսուցում և վերապատրաստում արտերկրի ուսումնական հաստատություններում	6,000.00
Ռազմական գործողությունների մասնակցած և գործարված գործազուրկ անձանց մասնագիտական ուսուցում	370,625.00
2023 թ. Ղարաբաղից բռնի տեղահանված անձանց կարճաժամկետ ուսուցում և աշխատանքային փորձի ձեռքբերման աջակցություն	873,150.00
Անապահով ընտանիքների աշխատունակ անձանց կարճաժամկետ ուսուցում, աշխատանքային փորձի ձեռքբերում և զբաղվածության աջակցություն	411,695.00
Ընդամենը	4,439,835.00

Աղբյուրը՝ ՀՀ 2026թ. Պետական բյուջեի մասին օրենքը, <https://www.gov.am/files/docs/6151.pdf>

Աղյուսակ 2-ի տվյալները ցույց են տալիս, որ 2026 թվականի պետական բյուջեում ՄՈՒԿ-ը հանդես է գալիս ոչ թե որպես ինքնուրույն և միասնական քաղաքականության ու ֆինանսավորման ուղղություն, այլ որպես տարբեր ոլորտային քաղաքականությունների իրականացմանն օժանդակող գործիք:

ՄՈՒԿ-ին առնչվող միջոցառումների զգալի մասը ուղղված է արդեն զբաղված անձանց մասնագիտական կարողությունների պահպանմանը և զարգացմանը՝ պետական կառավարման, արդարադատության, պաշտպանության, հարկային և մաքսային կառավարման, սոցիալական պաշտպանության, առողջապահության և այլ ոլորտներում: յս կառուցվածքը վկայում է, որ պետական ֆինանսավորման առաջնահերթությունը մեծապես տրվում է **ոլորտային մասնագիտական կարողությունների զարգացմանը**, երբ ուսումնառությունը դիտարկվում է որպես տվյալ ոլորտի արդյունավետության և մարդկային ռեսուրսների կառավարման միջոց, այլ ոչ թե որպես քաղաքացու ամբողջ կյանքի ընթացքում ուսումնառության իրավունքի և հնարավորության ապահովման ինքնուրույն քաղաքական ուղղություն:

Միաժամանակ, ֆինանսավորման կառուցվածքում առանձնանում են նաև աշխատաշուկայի հետ անմիջականորեն կապվող միջոցառումները՝ գործազուրկների, բռնի տեղահանված անձանց և սոցիալապես անապահով ընտանիքների աշխատունակ անդամների կարճաժամկետ և մասնագիտական ուսուցումը:

Առավել խոշոր ֆինանսավորում ունեցող միջոցառումներից մեկը՝ 2023 թ. Ղարաբաղից բռնի տեղահանված անձանց կարճաժամկետ ուսուցման և աշխատանքային փորձի ձեռքբերման աջակցությունը (873.15 մլն դրամ), ցույց է տալիս, **որ ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը որոշ դեպքերում օգտագործվում է ոչ միայն կրթական, այլև սոցիալական և զբաղվածության քաղաքականության խնդիրների լուծման համար:**

Նույն տրամաբանության մեջ են գործազուրկների մասնագիտական ուսուցման (370.625 մլն դրամ) և անապահով ընտանիքների աշխատունակ անձանց կարճաժամկետ ուսուցման (411.695 մլն դրամ) միջոցառումները: Այսինքն՝ ՄՈՒԿ-ի սոցիալական նշանակությունը պետական բյուջեում առավել հստակ արտահայտվում է այն դեպքերում, երբ ուսումնառությունը կապվում է **աշխատաշուկա մուտք գործելու, վերաինտեգրվելու կամ եկամուտ ստանալու հնարավորության ընդլայնման հետ:**

Մյուս կողմից, առավել բարձր ֆինանսավորում ունեցող մասնագիտական վերապատրաստման միջոցառումների և առավել ցածր ֆինանսավորում ունեցող միջոցառումների համադրությունը թույլ է տալիս տեսնել նաև պետական առաջնահերթությունների ոլորտային բնույթը: Բարձր ֆինանսավորում են ստանում հատկապես այն ուղղությունները, որոնք կապված են պետական կառավարման և անվտանգության, արտաքին հարաբերությունների, արդարադատության, զբաղվածության և սոցիալական քաղաքականության հետ: Բարձր ֆինանսավորում են ստանում հատկապես այն ուղղությունները, որոնք կապված են պետական կառավարման և անվտանգության, արտաքին հարաբերությունների, արդարադատության, զբաղվածության և սոցիալական քաղաքականության հետ: Օրինակ՝ արտաքին հարաբերությունների և դիվանագիտության ոլորտի մասնագետների պատրաստման և վերապատրաստման համար նախատեսված 301.468 մլն դրամը, ռազմական մասնագետների ուսուցման և վերապատրաստման համար նախատեսված 387.341 մլն դրամը, ինչպես նաև արդարադատության համակարգի տարբեր խմբերի վերապատրաստման միջոցառումները ցույց են տալիս, որ **պետության կողմից ֆինանսավորվող ՄՈՒԿ-ի զգալի մասը կրում է ինստիտուցիոնալ և ծառայողական բնույթ:**

Միևնույն ժամանակ, առանձին ուղղությունների համեմատաբար փոքր ֆինանսավորումը, օրինակ՝ հակակոռուպցիոն կոմիտեի ծառայողների վերապատրաստման, փորձաքննությունների ոլորտի մասնագետների որակավորման բարձրացման կամ ռազմական արդյունաբերության մասնագիտական կադրերի ուսուցման դեպքում, ինքնին չի նշանակում տվյալ ուղղությունների ցածր կարևորություն: Ավելի շուտ, այն կարող է արտացոլել շահառուների սահմանափակ թիվը, ուսուցման տարբեր կազմակերպական ծախսատարությունը կամ տվյալ միջոցառման նեղ մասնագիտացված բնույթը:

Ընդհանուր առմամբ, Ադյուսակ 2-ը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ 2026 թվականի պետական բյուջեում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման գերակշռող տրամաբանությունը «կյանքի ընթացքում

ուսումնառության» համընդհանուր քաղաքականության ֆինանսավորումը չէ, այլ կոնկրետ պետական, սոցիալական և աշխատաշուկայական խնդիրների լուծման նպատակով թիրախային ուսուցման և վերապատրաստման կազմակերպումը: Այսպիսով, ՄՈՒԿ-ը *պետական ֆինանսավորման համակարգում առավելապես հանդես է գալիս որպես մարդկային կապիտալի և ոլորտային կարողությունների զարգացման, զբաղվածության խթանման և սոցիալական ինտեգրման գործիք, մինչդեռ դրա՝ որպես ինքնուրույն, համընդհանուր և շարունակական կրթության համակարգի ֆինանսավորման բաղադրիչը շարունակում է մնալ թույլ ինստիտուցիոնալացված և բյուջետային առումով մասնատված:*

Պետական բյուջեի ծախսային առաջնահերթությունների միջոցով ՄՈՒԿ ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս նաև, որ որ ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորումը մեծապես «թաքնված» է տարբեր ոլորտային ծրագրերում և մասնատված է բազմաթիվ միջոցառումների միջև, ինչը սահմանափակում է դրա ամբողջական տեսանելիությունն ու որպես միասնական քաղաքականության ֆինանսական ծավալի գնահատման հնարավորությունը:

ՄՈՒԿ անուղղակի ֆինանսավորման պետական մեխանիզմներ **Սոցիալական ծախսերի փոխհատուցման համակարգը՝ որպես ՄՈՒԿ-ի անուղղակի ֆինանսավորման մեխանիզմ (Սոցիալական կրեդիտ)**

Վերջին տարիներին Հայաստանում ՄՈՒԿ-ի, մասնավորապես՝ ոչ ֆորմալ կրթության զարգացմանը և դրանում քաղաքացիների ներգրավվածության խթանմանը միտված կարգավորումները աստիճանաբար ընդլայնվել են: Այս ուղղությամբ պետական քաղաքականության կարևոր դրսևորումներից է ոչ ֆորմալ և ինֆորմալ ուսումնառության արդյունքների պետական ճանաչման մեխանիզմների ձևավորումը, ինչպես նաև քաղաքացիների կողմից կրթական ծառայությունների ձեռքբերման ծախսերի մասնակի փոխհատուցման հնարավորության ներդրումը: «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքը պետական մակարդակով ամրագրում է ֆորմալ, ոչ ֆորմալ և ինֆորմալ կրթության համակարգերի համաչափ գործարկման և ուսումնառության արդյունքների ճանաչման անհրաժեշտությունը, իսկ գործող իրավակարգավորումները լրացուցիչ կրթությունը սահմանում են որպես լրացուցիչ կրթական ծրագրով իրականացվող ոչ ֆորմալ ուսումնառություն:

Ոչ ֆորմալ կրթության ինստիտուցիոնալացման ուղղությամբ կարևոր քայլ էր ՀՀ կառավարության 2015 թվականի սեպտեմբերի 10-ի N 1062-Ն որոշումը¹², որով սահմանվել են լրացուցիչ կրթական ծրագրերի կազմակերպման և իրականացման, ինչպես նաև ոչ ֆորմալ և ինֆորմալ ուսուցման արդյունքների գնահատման և ճանաչման կարգերը: Որոշմամբ որպես կարգավորման նպատակներից մեկը սահմանվել է ոչ ֆորմալ և ինֆորմալ կրթության համակարգի՝ անձանց և աշխատաշուկայի կարիքներին համաչափ գործարկման և դրա

¹² ՀՀ կառավարության 2015 թ. սեպտեմբերի 10-ի N 1062-Ն որոշում, «Լրացուցիչ կրթական ծրագրերի կազմակերպման և իրականացման կարգը, ինչպես նաև ոչ ֆորմալ և ինֆորմալ ուսուցման արդյունքների գնահատման և ճանաչման կարգը սահմանելու մասին», ՀՀՊՏ 2015.09.30/64(1153), Հոդ. 867, հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/100589>

արդյունքների ճանաչման պետական երաշխիքների ապահովումը: Այս քաղաքականության ֆինանսական խթանման առավել արդիական գործիքներից է այսպես կոչված **«սոցիալական կրեդիտի» մեխանիզմը**, որը գործնականում իրենից ներկայացնում է ֆիզիկական անձի կողմից կատարված որոշակի սոցիալական ծախսերի դիմաց եկամտային հարկից գումարի փոխհատուցման (վերադարձի) հնարավորություն: ՀՀ հարկային օրենսգրքի 147.1-ին հոդվածի համաձայն՝ սոցիալական ծախսեր են համարվում ֆիզիկական անձի և նրա ընտանիքի անդամների համար առողջապահության, կրթության և բնակարանային ապահովության գծով կատարված՝ համապատասխան հաշվարկային փաստաթղթերով հիմնավորված ծախսերը¹³: Նույն հոդվածով նախատեսվում է, որ սոցիալական ծախսերի առանձին ուղղությունները, ընտանիքի անդամների շրջանակը և փոխհատուցման առավելագույն չափերը սահմանում է ՀՀ կառավարությունը: Կրթության ոլորտում այս մեխանիզմի նշանակությունը հատկապես ընդլայնվել է 2025 թվականից, երբ ՀՀ կառավարության 2023 թվականի հունիսի 29-ի N 1067-Ն որոշմամբ սահմանված սոցիալական ծախսերի շրջանակում հստակ ներառվեցին ոչ միայն ֆորմալ կրթական ծրագրերի, այլև կրթության պետական կառավարման լիազոր մարմնի կողմից (ԿԳՄՄՆ) երաշխավորված ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի միջոցով մատուցվող կրթական ծառայությունների դիմաց կատարված ուսման վճարները¹⁴: Այսպիսով, ոչ ֆորմալ կրթության համար կատարված մասնավոր ծախսը ևս կարող է հիմք հանդիսանալ եկամտային հարկից փոխհատուցում ստանալու համար՝ պայմանով, որ տվյալ կրթական ծրագիրը երաշխավորված է համապատասխան պետական լիազոր մարմնի կողմից:

Մեխանիզմի գործողության տրամաբանությունը հետևյալն է. քաղաքացին իր կամ ընտանիքի անդամների համար կատարում է համապատասխան կրթական ծառայության վճարումը, այն հիմնավորվում է սահմանված պահանջներին համապատասխան հաշվարկային փաստաթղթով, իսկ սոցիալական ծախսի փոխհատուցման իրավունքը իրացվում է եկամտային հարկի տարեկան հաշվարկի (հայտարարագրի) ներկայացման միջոցով: Սոցիալական ծախսի փոխհատուցման իրավունքը, որպես կանոն, կապված է նաև ծախսի անկանխիկ եղանակով կատարման հետ: Կրթության պետական կառավարման լիազոր մարմնի կողմից երաշխավորված ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրեր իրականացնողների վերաբերյալ տեղեկատվությունը փոխանցվում է հարկային մարմին, և այդ տեղեկատվության հիման վրա համապատասխան ծախսը ներառվում է հարկային մարմնի տեղեկատվական համակարգում: Կրթության գծով սոցիալական ծախսերի փոխհատուցման առավելագույն չափը ներկայում սահմանված է տարեկան 100 հազար դրամ, ընդ որում՝ այդ սահմանաչափը վերաբերում է կրթության ուղղությամբ սոցիալական ծախսերին: առավարության

¹³ ՀՀ հարկային օրենսգրքի, ՀՕ-165-Ն, հոդված 147.1՝ «Սոցիալական ծախսերը» (լրացվել է 23.12.2022 թ. ՀՕ-593-Ն օրենքով):

¹⁴ ՀՀ կառավարության 29 հունիսի 2023 թվականի N 1067-Ն որոշում, «Սոցիալական ծախսերի տեսակների առանձին ուղղությունները, ընտանիքի անդամների շրջանակը և սոցիալական ծախսերի փոխհատուցման առավելագույն չափերը սահմանելու մասին», հավելված, կետ 7, ենթակետ 2, 30.04.2025 թ. N 510-Ն որոշմամբ կատարված փոփոխություններով: Հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/203156>

կարգավորմամբ կրթական սոցիալական ծախսերի շրջանակում ներառվում են նախադպրոցական, հանրակրթական, նախնական և միջին մասնագիտական, բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության վճարները, ինչպես նաև երաշխավորված արտադպրոցական և ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի վճարները: ՄՈՒԿ-ի տեսանկյունից սոցիալական կրեդիտի մեխանիզմի առանձնահատուկ նշանակությունն այն է, որ այստեղ պետական ֆինանսական աջակցությունը տրամադրվում է ոչ թե անմիջապես կրթական ծառայություն մատուցող կազմակերպությանը, այլ **քաղաքացուն՝ որպես կրթական ծառայության գնորդ**: Այսպիսով, ձևավորվում է ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման մի առանձնահատուկ՝ պահանջարկակենտրոն մեխանիզմ, որի միջոցով պետությունը մասնակիորեն նվազեցնում է քաղաքացիների կողմից ոչ ֆորմալ կրթության վրա կատարվող մասնավոր ծախսերի ֆինանսական բեռը և միաժամանակ ստեղծում է մասնակցության լրացուցիչ տնտեսական խթան: Ընդ որում, մեխանիզմը կարող է նպաստել նաև ոչ ֆորմալ կրթության շուկայի կարգավորմանն ու որակի ապահովմանը, քանի որ եկամտային հարկի փոխհատուցման հնարավորությունը կապվում է պետական մարմնի կողմից տվյալ կրթական ծրագրի երաշխավորման հետ: Մինևույն ժամանակ, սոցիալական կրեդիտը պետք չէ մեկնաբանել որպես ՄՈՒԿ-ի ուղղակի պետական բյուջետային ֆինանսավորման համարժեք: Այն ավելի շուտ **պետական ֆինանսական միջամտության անուղղակի, պահանջարկակենտրոն ձև է**, որի ֆինանսական ազդեցությունն արտահայտվում է քաղաքացիների կողմից վճարված եկամտային հարկի մի մասի վերադարձի միջոցով: Հետևաբար, ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ամբողջական պատկերը գնահատելիս սոցիալական կրեդիտը նպատակահարմար է դիտարկել պետական բյուջեից ուղղակի հատկացումներին զուգահեռ՝ որպես քաղաքացիների կրթական ծախսերի պետական համաֆինանսավորման մեխանիզմ:

Սոցիալական ծախսերի փոխհատուցման մեխանիզմը դեռևս նոր է ներդրված և գտնվում է կիրառման սկզբնական փուլում: Հետևաբար, սոցիալական կրեդիտից փաստացի օգտված քաղաքացիների թվի, փոխհատուցված սոցիալական ծախսերի ծավալի և, մասնավորապես, ոչ ֆորմալ կրթության գծով վերադարձված եկամտային հարկի վերաբերյալ ամփոփ վիճակագրական տվյալներ ներկայումս պաշտոնական աղբյուրներում առանձին հրապարակված չեն:

Կատարողականի հիման վրա խրախուսման համակարգը՝ որպես ՄՈՒԿ-ի անուղղակի ֆինանսավորման մեխանիզմ

ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորման անուղղակի մեխանիզմների շարքում առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի պետական կառավարման համակարգի առանձին մարմինների կատարողականի գնահատման և դրա հիման վրա խրախուսման պիլոտային համակարգը: ՀՀ կառավարության 2025 թվականի նոյեմբերի 27-ի N 1712-Լ որոշմամբ¹⁵

¹⁵ ՀՀ կառավարության 27 նոյեմբերի 2025 թվականի N 1712-Լ որոշում, «Պետական կառավարման համակարգի առանձին մարմինների կատարողականի գնահատման և դրա հիման վրա խրախուսման

սահմանված և 2026 թվականին լրացված կարգավորումների համաձայն¹⁶՝ կատարողականի բարձր արդյունքների համար խրախուսանքի արժանացած անձանց հարկումից հետո ստացված պարգևավճարի 10 տոկոսը, իսկ պարգևավճարի 250 հազար դրամը գերազանցելու դեպքում՝ առավելագույնը 250 հազար դրամը, նախատեսվում է հաջորդ կիսամյակի ընթացքում տվյալ անձի կրթության, այդ թվում՝ հեռավար կրթության, վերապատրաստումների և/կամ մասնագիտական որակավորման բարձրացման, ինչպես նաև գիտական գործունեության հետ կապված ծախսերի համար: Ընդ որում, կրթական նպատակներով նախատեսված գումարի մինչև 20 հազար դրամը կարող է ուղղվել գրքերի և գիտակրթական նյութերի ձեռքբերմանը: Միաժամանակ, մեխանիզմը նախատեսում է կրթական նպատակով հատկացվող միջոցների նպատակային օգտագործման և հաշվետվողականության պահանջ: Պարգևավճարի 10 տոկոսը, իսկ 250 հազար դրամը գերազանցող պարգևավճարի դեպքում՝ առավելագույնը 250 հազար դրամը, նախատեսվում է հաջորդ կիսամյակի ընթացքում կրթության, այդ թվում՝ հեռավար կրթության, վերապատրաստման, մասնագիտական որակավորման բարձրացման և գիտական գործունեության, այդ թվում՝ միջազգային հեղինակավոր գիտական պարբերականներում հրապարակումների հետ կապված ծախսերի համար: Այդ միջոցների օգտագործումը պետք է հիմնավորվի համապատասխան փաստաթղթերով, իսկ չօգտագործված կամ չփաստաթղթավորված գումարը նվազեցվում է հաջորդող ժամանակահատվածի խրախուսման ֆոնդից: Միաժամանակ, եթե կրթական նպատակով կատարված ծախսերը գերազանցում են նախատեսված սահմանաչափը, գերազանցող մասը նույնպես նվազեցվում է հաջորդող կիսամյակի համար կրթության նպատակով նախատեսվող ծախսերից:

Այսպիսով, մեխանիզմը ՄՈՒԿ-ի տեսանկյունից կարելի է բնութագրել որպես ***նպատակային, պայմանական և հաշվետվողականության վրա հիմնված անուղղակի պետական ֆինանսավորում***, որի միջոցով կատարողականի խրախուսումը զուգակցվում է աշխատողների շարունակական կրթության և մասնագիտական զարգացման խթանման հետ: Հարկ է ընդգծել, որ այս մեխանիզմի շրջանակում կրթության, վերապատրաստման և մասնագիտական որակավորման բարձրացման համար նախատեսվող միջոցները պետական բյուջեում չեն արտացոլվում որպես առանձին կրթական կամ վերապատրաստման ծախսեր: Դրանք ներառվում են համապատասխան պետական մարմինների աշխատողների խրախուսման և պարգևատրման ֆոնդերում, քանի որ կրթական նպատակներով օգտագործվող միջոցները նախապես չեն հատկացվում որպես ՄՈՒԿ-ի ուղղակի ֆինանսավորում, այլ ձևավորվում են կատարողականի արդյունքներով պայմանավորված պարգևատրման շրջանակում և միայն հետագայում կարող են ուղղվել աշխատողի կրթության, վերապատրաստման, մասնագիտական որակավորման բարձրացման, ինչպես նաև գրքերի և

պիլոտային կարգը և պետական կառավարման համակարգի առանձին մարմինների ցանկը հաստատելու մասին», հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/217353>

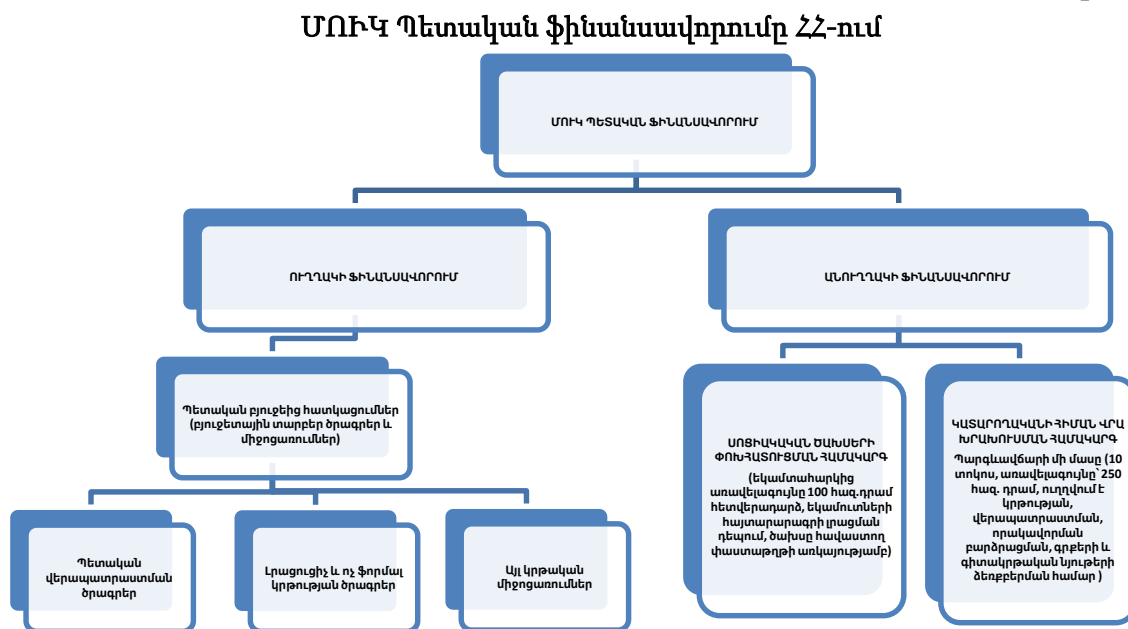
¹⁶ ՀՀ կառավարության 2 ապրիլի 2026 թվականի N 446-Լ որոշում, «ՀՀ կառավարության 2025 թվականի նոյեմբերի 27-ի N 1712-Լ որոշման մեջ լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին», հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/223544>

գիտակրթական նյութերի ձեռքբերման ծախսերին: Հետևաբար, պետական բյուջեի հրապարակային դասակարգման հիման վրա այս մեխանիզմի շրջանակում ՄՈՒԿ-ի համար փաստացի նախատեսված կամ ծախսված գումարի առանձնացումը հնարավոր չէ:

Այս հանգամանքը ևս մեկ անգամ ցույց է տալիս, որ ՄՈՒԿ-ի անուղղակի պետական ֆինանսավորումը բյուջետային համակարգում հաճախ մնում է ոչ տեսանելի և չի արտացոլվում որպես կրթությանն ուղղված առանձին ֆինանսական հոսք: Եթե ուղղակի ֆինանսավորման դեպքում ՄՈՒԿ-ի համար հատկացված միջոցը հնարավոր է նույնականացնել բյուջետային համապատասխան ծրագրի կամ միջոցառման միջոցով, ապա տվյալ մեխանիզմի դեպքում ֆինանսական հոսքի սկզբնական նպատակը աշխատողի կատարողականի խրախուսումն է, իսկ կրթական ծախսի ֆինանսավորումը դրա երկրորդային, պայմանական և անհատականացված արդյունքն է:

Ամփոփելով, ՄՈՒԿ պետական ֆինանսավորման համակարգը կարելի է ներկայացնել Գծապատկեր 3.-ի միջոցով:

Գծապատկեր 3.

Այսպիսով, Հայաստանում ՄՈՒԿ-ի պետական ֆինանսավորումը բնութագրվում է ոչ թե միասնական և հստակ առանձնացված ֆինանսավորման համակարգով, այլ բազմաբաղադրիչ և մասնատված կառուցվածքով, որտեղ ՄՈՒԿ-ին վերաբերող ծախսերը ներառված են տարբեր ոլորտային ծրագրերում և միջոցառումներում: Միաժամանակ, պետությունը ՄՈՒԿ-ը ֆինանսավորում է ոչ միայն ուղղակիորեն՝ պետական ծրագրերի շրջանակում, այլև անուղղակի՝ քաղաքացիների կրթական ծախսերի փոխհատուցման և աշխատողների կատարողականի հիման վրա կրթական նպատակներով միջոցների տրամադրման միջոցով:

ՄՈՒԿ անուղղակի պետական աջակցության ձևավորվող/նախատեսվող մեխանիզմներ

Մուկ անուղղակի պետական աջակցության գործիքակազմի ընդլայնման հեռանկարների տեսանկյունից կարևոր է նշել 2026 թվականի օգոստոսին հանրային քննարկման ներկայացված ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը, որով նախատեսվում է սահմանել այն ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի իրականացման կարգը, որոնց շրջանակներում ***մատուցվող ուսուցման ծառայություններն ազատվում են ավելացված արժեքի հարկից***: Նախագիծը մշակվել է 2026 թվականի մայիսի 6-ին ընդունված ՀՕ-234-Ն օրենքով ՀՀ հարկային օրենսգրքում կատարված փոփոխությունների կիրառումն ապահովելու նպատակով¹⁷:

Նախատեսվող մեխանիզմը ևս դիտարկվում է որպես ՄՈՒԿ-ի ***անուղղակի պետական ֆինանսավորման կամ հարկային աջակցության գործիք***, քանի որ պետությունը կրթական ծառայություն մատուցողին ուղղակի ֆինանսական փոխանցում չի իրականացնում, սակայն հրաժարվում է տվյալ ծառայությունից ԱԱՀ-ի գանձումից՝ նվազեցնելով դրա հարկային բեռը: Նախագծի համաձայն՝ արտոնությունը նախատեսվում է ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի շրջանակներում մատուցվող ուսուցման ծառայությունների համար՝ պայմանով, որ դրանք իրականացվեն ուսուցման ազգային ռեեստրում գրանցված կազմակերպության կամ անհատ ձեռնարկատիրոջ կողմից, իրականացվեն պետական լիազոր մարմնի կողմից երաշխավորված և ազգային ռեեստրում հրապարակված կրթական մոդուլային ծրագրի շրջանակում, ինչպես նաև համապատասխանեն ունկնդրի հետ պայմանագրային ձևակերպման պահանջներին:

Այս կարգավորումը կարող է ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման համակարգի վրա ունենալ երկակի ազդեցություն: Մի կողմից՝ հարկային արտոնությունը կարող է նվազեցնել ուսուցման ծառայությունների հարկային բաղադրիչը և, կախված ծառայություն մատուցողի գնագոյացման քաղաքականությունից, ստեղծել կրթական ծառայությունների գների նվազեցման կամ դրանց մատչելիության բարձրացման հնարավորություն: Մյուս կողմից՝ ազգային ռեեստրում գրանցման և երաշխավորված կրթական մոդուլային ծրագրերի կիրառման պահանջները կարող են նպաստել ոչ ֆորմալ կրթության ոլորտի ֆորմալացմանը, որակի վերահսկմանը և թափանցիկության բարձրացմանը: Միաժամանակ, քանի որ տվյալ կարգավորումը 2026 թվականի օգոստոսի դրությամբ դեռևս նախագիծ է և գտնվում է հանրային քննարկման փուլում, դրա ազդեցությունը ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման կամ մասնակցության ծավալների վրա այս հետազոտության շրջանակում չի կարող գնահատվել որպես փաստացի արդյունք: Այն պետք է դիտարկել որպես նոր ձևավորվող պետական քաղաքականության գործիք և ապագա անուղղակի ֆինանսավորման մեխանիզմ:

ՀՀ-ում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման համակարգի զարգացման համատեքստում հետաքրքրություն է նաև ներկայացնում սովորողին ուղղված ***վաուչերային ֆինանսավորման մեխանիզմների նախատեսումը***:

¹⁷ ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծ, «Ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի իրականացման կարգը սահմանելու մասին, որոնց շրջանակներում ուսուցման ծառայությունների մատուցումն ազատվում է ավելացված արժեքի հարկից», e-draft.am, 2026, հանրային քննարկման նախագիծ, հասանելի է՝ <https://www.e-draft.am/ru/projects/10556>

Դրանցից առաջինը նախատեսվում է «Գործազուրկ անձանց թվային գրագիտության զարգացման ծրագրի» նախագծով: Ըստ նախագծի՝ գործազուրկ անձինք պետք է մասնակցեն 24 ակադեմիական ժամ տևողությամբ թվային գրագիտության դասընթացի, իսկ ավարտական թեստում առնվազն 80% արդյունք ապահովելու դեպքում ստանան վկայական և **50,000 դրամ արժեքով էլեկտրոնային վաուչեր**: Վերջինս նախատեսվում է օգտագործել ԿԳՄՄ նախարարության կողմից հրապարակված «Երաշխավորված ոչ ֆորմալ կրթական մոդուլային ծրագրեր» իրականացնող կազմակերպությունների դասընթացներում: Առաջին փուլում նախատեսվում է ներգրավել մինչև 10,000 գործազուրկ, իսկ հետագա փուլերում՝ մինչև 30,000 շահառու¹⁸:

Երկրորդ՝ ավելի լայն ընդգրկում ունեցող մոտեցումը նախատեսված է «Զբաղվածության ապահովման ծրագրի» նախագծով: Այն առաջարկում է ժամկետային պարտադիր զինվորական ծառայությունից զորացրված գործազուրկ անձանց, Ղարաբաղից տեղահանված անձանց և անապահովության գնահատման համակարգով անապահով ճանաչված ընտանիքների աշխատունակ անդամներին տրամադրել **մինչև 250,000 դրամ արժեքով կրթական էլեկտրոնային վաուչեր**: Վաուչերը նախատեսվում է օգտագործել մեկ անգամ՝ տրամադրումից հետո վեց ամսվա ընթացքում, և այն կարող է իրացվել ԿԳՄՄ նախարարության կողմից հրապարակված՝ երաշխավորված ոչ ֆորմալ կրթության մոդուլային ծրագրեր իրականացնող կազմակերպություններում: Նախագծով նախատեսվում է նաև, որ վաուչերով ուսուցում անցած և համապատասխան վկայական ստացած անձին աշխատանքի ընդունելու դեպքում որոշ գործատուների կարող է տրամադրվել լրացուցիչ աջակցություն: 2027 թվականի համար նախագծով նախատեսվում է 1,422 շահառու, իսկ ծրագրի մեկ շահառուի հաշվարկային առավելագույն ծախսը կազմում է 775,000 դրամ՝ ներառելով վաուչերը և զբաղվածության հետ կապված այլ բաղադրիչներ¹⁹:

Վաուչերային ֆինանսավորման նախագծերի առանձնահատկությունն ու կարևորությունն այն է, որ պետական աջակցությունն ուղղվում է անմիջականորեն սովորողին՝ հնարավորություն տալով նրան ընտրել երաշխավորված կրթական ծառայությունը, մինչդեռ այլ ոչ ուղղակի աջակցության մեխանիզմների դեպքում ֆինանսական ռեսուրսը հիմնականում տրամադրվում է կրթություն իրականացնող կազմակերպություններին կամ միջնորդ կառույցներին:

Միևնույն ժամանակ, այս մեխանիզմները ևս, դեռևս չեն կարող դիտարկվել որպես ՀՀ-ում գործող և կայացած վաուչերային ֆինանսավորման համակարգ, քանի որ 2026 թ. սեպտեմբերի դրությամբ համապատասխան փաստաթղթերը նախագծեր են:

¹⁸ ՀՀ կառավարություն, «Գործազուրկ անձանց թվային գրագիտության զարգացման ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծ, 2026, հասանելի է՝ <https://www.e-draft.am/projects/10069/about>

¹⁹ ՀՀ կառավարություն, «Զբաղվածության ապահովման ծրագիրը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության մի շարք որոշումներ ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծ, 2026, հասանելի է՝ <https://www.e-draft.am/ru/projects/10599/justification>

ՄՈՒԿ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ ՏԻՄ-ԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից մեծահասակների ուսումնառության և կրթության (ՄՈՒԿ) ֆինանսավորման հնարավորություններն ուսումնասիրվել են «Յկյանս կրթության ներուժը Հայաստանում. «Ուսումնառու քաղաքների» համեմատական վերլուծություն Գյումրի, Սևան, Միսիան, Դիլիջան, Աբովյան, Վաղարշապատ քաղաքների օրինակով²⁰» հետազոտության շրջանակում: Հետազոտության արդյունքները ցույց են տվել, որ ուսումնասիրված համայնքներում ՏԻՄ-երը տարբեր ձևերով աջակցում են կրթական և ոչ ֆորմալ ուսումնառության նախաձեռնություններին: Համայնքապետարաններին ուղղված պաշտոնական հարցման պատասխանները փաստում են, որ համայնքների մեծ մասում ՏԻՄ-երը որոշակի դեր ունեն կրթական և ոչ ֆորմալ ուսումնառության նախաձեռնությունների աջակցման գործում: Այդ աջակցությունը, սակայն, հիմնականում դրսևորվում է կրթական միջոցառումների իրականացման, համայնքային տարածքների տրամադրման, կազմակերպչական աջակցության և այլ ձևերով, և ոչ ուղիղ ֆինանսավորման տեսքով: Միաժամանակ, համայնքների բյուջեների ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ ՄՈՒԿ-ը որպես առանձին ուղղություն համայնքային բյուջեներում գործնականում տեսանելի չէ: Ուսումնասիրված համայնքների մեծ մասում կրթական և ոչ ֆորմալ ուսումնառության նախաձեռնություններին ուղղվող կամ դրանց համաֆինանսավորմանը վերաբերող ծախսերը չեն արտացոլվում «Լրացուցիչ կրթություն» համապատասխան բյուջետային ուղղության ներքո: Ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ համայնքային բյուջեներում կրթության ոլորտին վերաբերող ծախսային տողերի մեծ մասը կամ զրոյական է, կամ ունի սահմանափակ ֆինանսավորում: Գործնականում համայնքային բյուջեներից առավել հետևողականորեն ֆինանսավորվում է նախադպրոցական կրթությունը, որի ֆինանսավորման էական մասը վերապահված է համայնքներին, իսկ որոշ չափով՝ նաև արտադպրոցական դաստիարակությունը: Մյուս կրթական ուղղությունների, այդ թվում՝ ՄՈՒԿ-ին առնչվող ծախսերի համար առանձին և համակարգված համայնքային ֆինանսավորում, որպես կանոն, չի նախատեսվում:

Այս առումով բացառիկ է Միսիան համայնքը, որի կողմից քաղաքում գործող Մեծահասակների կրթության կենտրոնին (DVV International-ի Մեծահասակների կրթության կենտրոնների ցանց) յուրաքանչյուր տարի տրամադրվող ֆինանսավորումը հետազոտության շրջանակում արձանագրվել է որպես համայնքային բյուջեից ՄՈՒԿ-ին ուղղվող ֆինանսական ուղիղ աջակցություն՝ վերջին երեք տարիներին տարեկան մոտ 3 մլն դրամի չափով: Սակայն այստեղ ևս առկա է խնդիր բյուջետային դասակարգման և տեսանելիության հետ կապված. համապատասխան ծախսը բյուջեում չի ձևակերպվել «Լրացուցիչ կրթություն» ուղղության ներքո, այլ ձևակերպվել է որպես միջին մասնագիտական կրթությանն ուղղվող ծախս, ինչի

²⁰ Հետազոտությունն իրականացվել է 2025թ. Դի-Վի-Վի Ինթերնեյշնալի (DVV International) պատվերով՝ դրամաշնորհային ծրագրի շրջանակում, դասախոսի և Երևանի պետական համալսարանի տարբեր ֆակուլտետների ուսանողների համատեղ մասնակցությամբ: Հետազոտական խմբի ղեկավար՝ Վարդուշ Գյոզալյան, հետազոտող ուսանողներ՝ Սիրուշո Դավթյան, Արտյոմ Մկրտչյան, Զարուհի Կարապետյան, Մոնա Սուքիասյան, Անուշ Արամյան, Անահիտ Գասպարյան:

հետևանքով ՄՈՒԿ-ի այս ֆինանսավորումը հնարավոր է եղել նույնականացնել միայն իրականացված փորձագիտական հարցազրույցի (Միսիանի մեծահասակների կրթության կենտրոնի ղեկավար Կարեն Հովհաննիսյանի հետ) արդյունքում:

Այս խնդիրը քննարկվել է Միսիանում Դի-Վի-Վի Ինթերնեյշնալի կողմից կազմակերպված՝ հետազոտության հանրային քննարկման ընթացքում, որին մասնակցել են նաև համայնքի բյուջետավորման գործընթացին առնչվող ՏԻՄ ներկայացուցիչներ: Քննարկման արդյունքում առաջարկվել է հետագայում մեծահասակների ուսումնառությանն ու կրթությանը վերաբերող համայնքային ծախսերը բյուջեում արտացոլել «Լրացուցիչ կրթություն» ծախսային հոդվածի ներքո: Այս փոփոխությունը կարող է էապես բարձրացնել համայնքային մակարդակում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման տեսանելիությունն ու դրա հետագա չափման հնարավորությունը:

Այսպիսի պատկերը ցույց է տալիս, որ համայնքային մակարդակում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ընդլայնման համար առկա է չօգտագործված ներուժ: Եթե համայնքային բյուջեներում ՄՈՒԿ-ը հստակ տարանջատվի և հաշվառվի որպես «Լրացուցիչ կրթություն», ապա հնարավոր կլինի ոչ միայն տեսանելի դարձնել արդեն իրականացվող ծախսերը, այլև ձևավորել համայնքների կողմից ՄՈՒԿ-ի նպատակային ֆինանսավորման հիմք: Սա հատկապես կարևոր է մարզերում, որտեղ համայնքը կարող է դառնալ բնակչության ուսումնառության կարիքների և կրթական ծառայությունների միջև կապող օղակ՝ ուղղելով սահմանափակ համայնքային ռեսուրսները տեղական աշխատաշուկայի, սոցիալական ներառման և բնակչության վերաորակավորման առաջնահերթություններին համապատասխան:

ՄՈՒԿ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ ՄԱՄՆԱՎՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Մեծահասակների ուսումնառության և կրթության ֆինանսավորման կարևոր, սակայն վիճակագրորեն առավել դժվար չափելի աղբյուր է մասնավոր հատվածը, մասնավորապես՝ գործատուների կողմից աշխատողների վերապատրաստման, մասնագիտական զարգացման և այլ ուսումնառության ձևերի ֆինանսավորումը: Ի տարբերություն պետական բյուջեի, որտեղ առանձին ծրագրերի և միջոցառումների միջոցով հնարավոր է նույնականացնել կրթական նպատակներով կատարվող պետական ծախսերի որոշակի մասը, մասնավոր հատվածում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը սովորաբար ներառվում է աշխատուժի, մարդկային ռեսուրսների զարգացման, վերապատրաստման կամ այլ կորպորատիվ ծախսերի շրջանակում և չի ներկայացվում որպես ՄՈՒԿ-ի առանձին ֆինանսական կատեգորիա: Հետևաբար, Հայաստանում գործատուների կողմից ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ծավալների գնահատումը պահանջում է տարբեր աղբյուրներից ստացվող տվյալների համադրում: Մասնավոր հատվածի համար այս առումով կարևորագույն միջազգային աղբյուրներից մեկը Համաշխարհային բանկի «Ձեռնարկությունների հարցումներ» (World Bank Enterprise Surveys)

համակարգն է²¹: Հայաստանի 2024–2025 թթ. «Ձեռնարկությունների հարցումներ»-ի տվյալների բազան ներառում է 375 ձեռնարկություն և հատուկ ցուցանիշներ է պարունակում աշխատողների վերապատրաստման վերաբերյալ: Մասնավորապես, հարցված 375 ձեռնարկություններից 53-ը (14.1%) նշել են, որ վերջին ֆինանսական տարում ունեցել են մշտական լրիվ դրույքով աշխատողների համար վերապատրաստման ծրագրեր, մինչդեռ 321-ը (85.6%) նշել են, որ նման ծրագրեր չեն ունեցել²²: Կարևոր է, սակայն, ընդգծել, որ այս 14.1%-ը տվյալների բազայի չկշռված ընտրանքի նկարագրական ցուցանիշն է և չպետք է մեկնաբանվի որպես Հայաստանի բոլոր մասնավոր ձեռնարկությունների ազգային ցուցանիշ: Գործատուների կողմից աշխատողների վերապատրաստման վերաբերյալ առավել մանրամասն պատկեր է տալիս Համաշխարհային բանկի 2013 թվականի «STEP» գործատուների հարցումը (Armenia STEP Employer Survey) որն իրականացվել է 354 ընկերությունների շերտավորված ընտրանքով՝ ըստ գործունեության և կազմակերպության չափի, իսկ արդյունքները կշռվել են՝ ընկերությունների չափային կառուցվածքը ներկայացուցչական դարձնելու նպատակով: Հետազոտության համաձայն՝ հայկական ընկերությունների միայն մոտ մեկ քառորդն էր կազմակերպում ներքին վերապատրաստում ինչպես բարձր որակավորում պահանջող (Type A), այնպես էլ ավելի ցածր որակավորում պահանջող (Type B) աշխատողների համար: Միաժամանակ, ընկերության չափը էական տարբերություն էր առաջացնում.50-ից ավելի աշխատող ունեցող խոշոր ընկերությունների շուրջ 35%-ը տրամադրում էր ներքին վերապատրաստում, մինչդեռ մինչև 10 աշխատող ունեցող միկրոընկերությունների դեպքում այդ ցուցանիշը կազմում էր ընդամենը 15–20%: Ավելին, արտաքին վերապատրաստման ֆինանսավորումը զգալիորեն ավելի տարածված էր բարձր կրթական մակարդակ ունեցող աշխատողների շրջանում. ընկերությունների մոտ 30%-ը ֆինանսավորում էր արտաքին վերապատրաստում դեկավարների և մասնագետների համար, մինչդեռ ցածր որակավորում ունեցող աշխատողների դեպքում այդ ցուցանիշը կազմում էր ընդամենը 7%²³:

Այս տվյալները հատկապես կարևոր են ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման կառուցվածքը հասկանալու համար, քանի որ ցույց են տալիս մասնավոր հատվածում ուսումնառության ֆինանսավորման անհավասար բաշխման միտում՝ ըստ կազմակերպության չափի և աշխատողների որակավորման մակարդակի: Մի կողմից, խոշոր կազմակերպություններն ունեն ավելի մեծ ֆինանսական և կազմակերպական կարողություններ աշխատողների շարունակական զարգացման համար, մյուս կողմից՝ վերապատրաստման հնարավորություններն ավելի հաճախ հասանելի են բարձր որակավորում ունեցող աշխատողներին: Համաշխարհային բանկի՝ Հայաստանի աշխատաշուկայի վերաբերյալ

²¹ Համաշխարհային բանկի խումբ, «Ձեռնարկությունների հարցումներ» (World Bank Enterprise Surveys), Հայաստան, 2024, հասանելի է՝ <https://www.enterprisesurveys.org/en/data/exploreeconomies/2024/armenia>

²² Նույն տեղում, Ցուցանիշ՝ *Formal training programs for permanent, full-time workers* (L.10):

²³ Rutkowski, Jan J., *Skills Employers Seek: Results of the Armenia STEP Employer Skills Survey*, World Bank, Washington, DC, 19 December 2013, pp. 17–18, հասանելի է՝ <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/6d784633-6d87-5113-b113-f5cf0ecf65d1>

հետագա վերլուծությունն այս օրինաչափությունը ևս հաստատում է՝ նշելով, որ աշխատողների ներքին վերապատրաստումն ավելի տարածված էր խոշոր ընկերություններում՝ 35%, քան միկրոընկերություններում՝ 18%: Համաշխարհային բանկը սա կապում է փոքր ձեռնարկություններում աշխատողների երկարաժամկետ եկամուտների և հմտությունների զարգացման նկատմամբ համեմատաբար թույլ կենտրոնացման հետ²⁴: Մասնավոր հատվածի կառուցվածքը ևս կարևոր սահմանափակում է ստեղծում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ծավալների գնահատման համար: Եվրոպական կրթական հիմնադրամի՝ Հայաստանի ցկյանս ուսումնառության քաղաքականությունների 2023 թ. ուսումնասիրության համաձայն՝ Հայաստանի մասնավոր հատվածի ավելի քան 94%-ը կազմված է մինչև 10 աշխատող ունեցող միկրոձեռնարկություններից²⁵:

Այս կառուցվածքը հատկապես կարևոր է ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման տեսանկյունից, քանի որ հենց միկրոձեռնարկություններն են, ըստ STEP-ի տվյալների, աշխատողների ներքին վերապատրաստման ամենացածր տարածվածությունն ունեցող խմբերից: Այսպիսով, մասնավոր հատվածի գերակշռող կառուցվածքը կարող է սահմանափակել գործատուի կողմից ֆինանսավորվող շարունակական կրթության հասանելիությունը՝ հատկապես փոքր և միկրո ձեռնարկությունների աշխատողների համար:

Միննույն ժամանակ, առկա տվյալները վկայում են, որ խոշոր և բարձր արտադրողականությամբ մասնավոր կազմակերպություններում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը կարող է ունենալ էապես ավելի համակարգված բնույթ:

Մասնավոր հատվածի կողմից ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման վերաբերյալ կարևոր տեղեկատվական աղբյուր է DVV International-ի՝ Հայաստանի մեծահասակների կրթության վերաբերյալ ուսումնասիրությունը, որը, մասնավորապես, օգտագործում է ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի 2020 թ. «Աշխատաշուկան Հայաստանի Հանրապետությունում 2018–2019. Մասնագիտական ուսուցում» հրապարակման տվյալները: Վերջինս հիմնված է միջին և խոշոր կազմակերպությունների կողմից ԱՎԿ ներկայացված հաշվետվությունների վրա և արտացոլում է բացառապես գործատուների կողմից ֆինանսավորված մասնագիտական ուսուցումը: Ըստ այդ տվյալների՝ 2019 թվականին մասնագիտական ուսուցում է ստացել 28 902 աշխատող, որը կազմել է աշխատողների ընդհանուր թվի 8.5%-ը՝ 2018 թվականի 21 559 աշխատողի կամ 6.5%-ի համեմատ: 2019 թվականին վերապատրաստվածների 15952-ը (55.2%) տղամարդիկ, իսկ 12 950-ը (44.8%) կանայք էին, իսկ 8647-ը (29.9%)՝ մինչև 30 տարեկան երիտասարդներ: Մասնագիտական ուսուցում ստացածների ամենամեծ բաժինը՝ 11 038 մարդ կամ մոտ 47%-ը, բաժին է ընկել ֆինանսական, անշարժ գույքի, մասնագիտական, գիտատեխնիկական, վարչական և օժանդակ գործունեության ոլորտներին, ընդ որում այդ

²⁴ Honorati, Maddalena, Sara Johansson de Silva, Natalia Millan, and Florentin Kerschbaumer, *Work for a Better Future in Armenia: An Analysis of Jobs Dynamics*, World Bank, Washington, DC, 2019, p. 85. Հասանելի է՝ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/387401564380250230/pdf/Work-for-a-Better-Future-in-Armenia-An-Analysis-of-Jobs-Dynamics.pdf>

²⁵ European Training Foundation (ETF), *Review of Policies for Lifelong Learning in Armenia, Torino Process 2023*, 2023, p. 3. Հասանելի է՝ https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2023-11/TRP%20L2%20Review%20of%20policies%20-%20Armenia%202023_Executive%20Summary_EN.pdf

ուորտում վերապատրաստվածների 60%-ը կանայք էին: Միաժամանակ, գործատուների կողմից մեկ աշխատակցի վերապատրաստման վրա կատարված միջին ամսական ծախսը 2019 թվականին կազմել է շուրջ 6315 դրամ, ընդ որում ամենաբարձր ցուցանիշը՝ 7935 դրամ, գրանցվել է պետական կառավարման, կրթության, առողջապահության և սոցիալական աշխատանքի ոլորտներում, իսկ ամենացածրը՝ 3518 դրամ, արդյունաբերության ոլորտում: Ուսուցման վայրի վերաբերյալ տվյալները ևս ցույց են տալիս, որ 2019 թվականին վերապատրաստված աշխատողների 67%-ը ուսուցում է ստացել աշխատավայրում, 29%-ը՝ կրթական հաստատություններում, իսկ 3%-ը՝ արտերկրում²⁶:

Միաժամանակ, այս աղբյուրում, տվյալների մեկնաբանության կարևոր սահմանափակումն այն է, որ դրանք ներառում են ոչ միայն մասնավոր, այլև պետական հատվածի միջին և խոշոր կազմակերպությունների կողմից ներկայացված տվյալները և հետևաբար, այս ցուցանիշները չեն կարող ուղղակիորեն ներկայացվել որպես բացառապես մասնավոր հատվածի ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման և մասնակցության չափանիշներ:

Մասնավոր հատվածում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման վերաբերյալ վերջին տարիների հրապարակային տվյալների սահմանափակ հասանելիության պայմաններում առանձին խոշոր կազմակերպությունների տարեկան և ֆինանսական հաշվետվությունների ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս նույնականացնել ինչպես ՄՈՒԿ-ին ուղղվող ֆինանսական ծախսերի, այնպես էլ աշխատակիցների թվի և վերապատրաստման ինտենսիվության վերաբերյալ առանձին քանակական ցուցանիշներ, որոնք ամփոփված են աղյուսակ 3-ում:

²⁶ DVV International, *Study on Adult Education in Armenia*, 2021, pp. 50–53, հասանելի է՝ https://www.dvv-international.ge/fileadmin/files/caucasus-turkey/Armenia/Other/Study_ENG_FINAL.pdf

Աղյուսակ 3.

Խոշոր մասնավոր կազմակերպություններում աշխատակիցների վերապատրաստման վերաբերյալ հրապարակային քանակական տվյալները, 2023–2024 թթ.

Կազմակերպություն	ՄՈՒԿ-ին առնչվող ծախս, 2023, մլն դրամ	ՄՈՒԿ-ին առնչվող ծախս, 2024, մլն դրամ	Աճ/ նվազում	Աշխատակից ների թիվ	Ծախս/ աշխատակից, հազ. դրամ	ՄՈՒԿ ծախս / աշխատակիցն երին վերաբերող համախառն ծախսեր, %	Տվյալների ներկայացումը
Էվոկաբանկ	75.753	95.101	25.60%	—	—	1.26%	Առանձին՝ «Staff training expenses»
Coca-Cola HBC Armenia	17.615	24.638	39.90%	344	71.6	3.52%	Առանձին՝ «Training costs»
FINCA վարկային կազմակերպություն	3.212	7.231	125.10%	—	—	—	Առանձին՝ «training costs»
Արեգակ վարկային կազմակերպություն	2.419	4.671	93.10%	—	—	—	Առանձին՝ «Staff training expenses»
Գլոբալ կրեդիտ վարկային կազմակերպություն	2.201	2.707	23.00%	—	—	0.38%	Առանձին՝ «staff training costs»
Ֆարմ կրեդիտ Արմենիա	2.745	3.079	12.20%	—	—	0.50%	Առանձին՝ «personnel training costs»
Հայաստանի կենտրոնական դեպոզիտարիա	—	4.632	—	—	—	—	Առանձին՝ «Training expenses»
Վիվա Արմենիա	153.262*	221.231*	44.30%	1166	189.7*	—	Համակցված՝ «Travel and training costs»
Թիմ Տեկնոմ Արմենիա	67.051*	65.034*	-3.0%	—	—	2.98%*	Համակցված՝ «Business trip and training costs»
Ամերիաբանկ	1,070.497*	800.359*	-25.2%	2036	393.1*	—	Համակցված՝ «Staff training and other expenses»
Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատ	—	—	—	7554	—	—	Ֆինանսական գումար չի բացահայտվում, ներկայացված են վերապատրաստումների քանակական տվյալներ՝ 542 դասընթաց, 1,656 ժամ, 3,491 մասնակից

*Աստղանիշով նշված տվյալները ՄՈՒԿ-ի մաքուր ծախս չեն, քանի որ համապատասխան հաշվետվություններում վերապատրաստման ծախսը միավորված է այլ ծախսերի հետ:

Աղբյուրը՝ Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից կազմակերպությունների հրապարակային տարեկան ամփոփ հաշվետվությունների տվյալների հիման վրա

Աղյուսակի տվյալները վկայում են, որ մասնավոր հատվածում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը ձևավորվում է ոչ թե միասնական կամ համակարգային մոտեցմամբ, այլ կազմակերպությունների ոլորտային առանձնահատկություններից և մարդկային կապիտալի նկատմամբ նրանց պահանջարկից կախված տարբեր ինտենսիվությամբ: Մի շարք կազմակերպություններում վերապատրաստման ծախսերի էական աճը, այդ թվում՝ FINCA-ում և «Արեգակ»-ում ավելի քան կրկնապատկումը, ցույց է տալիս աշխատողների շարունակական զարգացման նկատմամբ աճող պահանջարկ, մինչդեռ որոշ խոշոր կազմակերպություններում ծախսերի նվազումը կամ դրանց միավորումը այլ հոդվածների հետ վկայում է ֆինանսավորման առաջնահերթությունների և հաշվետվողականության տարբեր մոտեցումների մասին: Միաժամանակ, տվյալների համադրելիության սահմանափակումը՝ պայմանավորված ՄՈՒԿ-ի ծախսերի ոչ միասնական դասակարգմամբ և առանձին դեպքերում

դրանց՝ այլ ծախսերի հետ համակցմամբ, թույլ չի տալիս մասնավոր հատվածի համար գնահատել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ամբողջական ծավալը, սակայն հաստատում է, որ ՄՈՒԿ-ը խոշոր կազմակերպությունների համար արդեն ***դիտարկվում է որպես մարդկային կապիտալի զարգացման և կազմակերպության մրցունակության պահպանման գործիք***։

Այսպիսով, առկա աղբյուրների համադրումը թույլ է տալիս նախնականորեն առանձնացնել մասնավոր հատվածում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման երկու տարբեր մակարդակ. առաջինը՝ մեծ թվով միկրո և փոքր ձեռնարկությունների կողմից իրականացվող, հաճախ ոչ ֆորմալ և վիճակագրորեն ոչ տեսանելի աշխատավայրային ուսումնառությունն է, իսկ երկրորդը՝ խոշոր կազմակերպություններում ավելի ինստիտուցիոնալացված, ծրագրավորված և երբեմն ֆինանսական հաշվետվություններում առանձին նույնականացվող վերապատրաստման և զարգացման ծախսերը։

ՄՈՒԿ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ ԲՈՒՀ-ԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Հայաստանում ՄՈՒԿ ֆինանսավորման ուսումնասիրության շրջանակում առանձնահատուկ նշանակություն ունի բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կողմից իրականացվող ոչ ֆորմալ կրթության ֆինանսավորման վերլուծությունը։ Բուհերը, բացի իրականացրած ֆորմալ բարձրագույն կրթության հիմնական գործառնությունից, հանդես են գալիս նաև որպես մասնագիտական վերապատրաստման, շարունակական կրթության, վերաորակավորման, մասնագիտական զարգացման և այլ կարճաժամկետ կրթական ծառայությունների մատուցողներ։ Հետևաբար, դրանց գործունեությունը հնարավորություն է տալիս գնահատելու ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման այն հատվածը, որը ձևավորվում է կրթական հաստատությունների սեփական ռեսուրսների, պետական ֆինանսավորման, մասնակիցների վճարների, գործատուների և միջազգային կազմակերպությունների միջոցների համակցությամբ։ Հետազոտության շրջանակում e-request հարթակի միջոցով պաշտոնական հարցում (հարցման հարցաշարը՝ տե՛ս Հավելված 1.) է իրականացվել Հայաստանի Հանրապետության պետական բուհերի շրջանում՝ 2023–2025 թվականներին իրականացված ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի և դրանց ֆինանսավորման վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու նպատակով։ Ընդհանուր առմամբ 14 պետական բուհերից տեղեկատվություն ստանալու գործընթացի արդյունքում ինը բուհից ստացվել են տվյալներ իրականացված ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի վերաբերյալ, իսկ երկու բուհ՝ Հայաստանի պետական բժշկական համալսարանը և Հայաստանի գեղարվեստի պետական ակադեմիան, պաշտոնապես հայտնել են, որ ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում շարունակական/ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրեր չեն իրականացրել։ Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանին հարցումն ուղարկել չի հաջողվել էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառության համակարգում առկա տեխնիկական խնդրի պատճառով։ Պատասխաններ չեն ստացվել Երևանի պետական համալսարանից և Գորիսի պետական համալսարանից։

Հարցմանը պատասխանած բուհերի տվյալները ցույց են տալիս, որ ոչ ֆորմալ կրթությունը պետական բուհերի գործունեության մեջ ունի բավական տարբեր ընդգրկում և կազմակերպական ձևեր։

Մասնավորապես, Վանաձորի պետական համալսարանը 2023–2025 թվականներին իրականացրել է 10 ծրագիր բուհի աշխատակիցների համար՝ 374 մասնակցով, և 16 ծրագիր արտաքին մասնակիցների համար՝ 1688 մասնակցով: Ներքին ծրագրերի ֆինանսավորման աղբյուրների շարքում նշվել են բուհի սեփական միջոցները և միջազգային/դոնոր կազմակերպությունները, իսկ արտաքին լսարանի ծրագրերի դեպքում՝ պետական բյուջեն, մասնակցության վճարները և գործատուները: Բուհում ոչ ֆորմալ կրթության կազմակերպումը համակարգող ստորաբաժանումը սկզբնապես Կրթական բարեփոխումների և վերապատրաստման կենտրոնն էր, որը 2026 թվականի փետրվարից վերակազմակերպվել է որպես Կրթական բարեփոխումների, շարունակական կրթության և կարիերայի կենտրոնի:

Վ. Բյուստովի անվան պետական համալսարանի ներկայացրած տվյալները նույնպես վկայում են ֆինանսավորման բազմաղբյուր բնույթի մասին: Բուհը 2023–2025 թվականներին իրականացրել է յոթ ոչ ֆորմալ կրթական ծրագիր արտաքին մասնակիցների համար: Ֆինանսավորման կառուցվածքում նշվել է պետական ֆինանսավորման շուրջ 60 տոկոս, միջազգային/դոնոր կազմակերպությունների՝ 20 տոկոս, իսկ այլ աղբյուրների՝ 20 տոկոս մասնաբաժին: Միաժամանակ բուհը չի ներկայացրել ոչ ֆորմալ կրթության ընդհանուր ֆինանսավորման բացարձակ ծավալը՝ նշելով, որ այն հնարավոր չէ տրամադրել: Բուհում ծրագրերի համակարգման գործառույթն իրականացնում են համալսարանական շարունակական կրթության և կարիերայի կենտրոնները:

Գավառի պետական համալսարանի օրինակը ներկայացնում է էապես այլ՝ բուհի սեփական միջոցների վրա հիմնված ֆինանսավորման մոդել: Բուհը 2023–2025 թվականներին իրականացրել է ութ ծրագիր իր աշխատակիցների համար՝ ընդհանուր 194 մասնակցով, և ութ ծրագիր արտաքին մասնակիցների համար՝ 17 մասնակցով: Բուհի կողմից նշված ֆինանսավորման կառուցվածքում ոչ ֆորմալ կրթության 100 տոկոսը վերագրվել է բուհի սեփական միջոցներին: Միաժամանակ ֆինանսավորման բացարձակ ծավալը բուհը չի կարողացել տրամադրել: Ծրագրերի բովանդակությունը բավական բազմազան է եղել՝ ներառելով արհեստական բանականության և թվային գրագիտության, մանկավարժական նորարարությունների, կրթության որակի գնահատման, օտար լեզուների դասավանդման ժամանակակից մեթոդների, ինչպես նաև իրավական և քաղաքացիական պաշտպանության հարցեր:

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի (ՀՊՏՀ) տվյալներն առանձնանում են ինչպես ծրագրերի ծավալով, այնպես էլ ֆինանսավորման կառուցվածքի առավել ամբողջական ներկայացմամբ: 2023–2025 թվականներին բուհում իրականացվել է 120 ոչ ֆորմալ կրթական ծրագիր, որոնց մասնակցել է ընդհանուր 4413 մարդ: Ծրագրերից 62-ը եղել են վերապատրաստումներ՝ 1066 մասնակցով, 24-ը՝ դասընթացներ՝ 1238 մասնակցով, իսկ 34-ը՝ վարպետության դասեր՝ 2109 մասնակցով: Միայն բուհի աշխատակիցների վերապատրաստումների շրջանակում մասնակցել է 1066 աշխատակից:

Ըստ բուհի գնահատականի՝ ֆինանսավորման կառուցվածքում բուհի սեփական միջոցների մասնաբաժինը կազմել է 80 տոկոս, դոնորների միջոցները՝ 15 տոկոս, գործատուների ֆինանսավորումը՝ 3 տոկոս, իսկ մասնակցության վճարները՝ 2 տոկոս: Պետական

ֆինանսավորման առանձին մասնաբաժին չի նշվել: Այսպիսով, ՀՊՏՀ-ի դեպքում ոչ ֆորմալ կրթության ֆինանսավորման գերակշռող աղբյուրը բուհի ներքին ֆինանսական ռեսուրսներն են, մինչդեռ արտաքին ֆինանսավորման աղբյուրները լրացուցիչ, բայց ոչ աննշան դեր են կատարում:

Շիրակի պետական համալսարանի ներկայացրած տվյալները ցույց են տալիս պետական ֆինանսավորման ավելի ընդգծված դեր: Բուհը 2023–2025 թվականներին իրականացրել է երկու ծրագիր բուհի աշխատակիցների համար՝ 150 մասնակցով, և երկու ծրագիր արտաքին մասնակիցների համար՝ 284 մասնակցով: Արտաքին լսարանի հիմնական ծրագրերը կապված են եղել հանրակրթության ոլորտում ուսուցիչների պարտադիր և կամավոր ատեստավորման նախապատրաստման հետ: Բուհը 2023–2025 թվականների ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի ընդհանուր ֆինանսավորման ծավալը գնահատել է 7,867,000 դրամ:

Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի տվյալները հատկապես կարևոր են միջազգային և դոնորային ֆինանսավորման դերի տեսանկյունից: Բուհը 2023–2025 թվականներին իրականացրել է մեկ ծրագիր բուհի աշխատակիցների համար՝ 10 մասնակցով, և մեկ ծրագիր արտաքին մասնակիցների համար՝ 15 մասնակցով: Երկու ծրագրերի ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրը նշվել է որպես միջազգային/դոնոր կազմակերպությունների ֆինանսավորում: Արտաքին լսարանի համար իրականացված ծրագրերի թեմաները վերաբերում են մեծահասակների կրթության գործընթացում դիմադրության հաղթահարմանը, հաղորդակցությանը և խմբային դինամիկային:

Երևանի թատրոնի և կինոյի պետական ինստիտուտը նույնպես նշել է ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի իրականացում: 2023–2025 թվականներին բուհի աշխատակիցների համար իրականացվել է վեց ծրագիր՝ 50 մասնակցով, իսկ արտաքին մասնակիցների համար՝ երեք ծրագիր՝ 25 մասնակցով: Բուհը որպես ֆինանսավորման հիմնական աղբյուր նշել է սեփական միջոցները, իսկ ֆինանսավորման կառուցվածքում բուհի սեփական միջոցների մասնաբաժինը գնահատել է 100 տոկոս: Ծրագրերի թեմատիկ ուղղությունները ներառել են բեմական դիմահարդարում, բեմական հագուստի ձևավորում և ռեկվիզիտի պատրաստում:

Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի պատասխանն ավելի սահմանափակ է քանակական առումով, սակայն ֆինանսավորման աղբյուրի տեսանկյունից նույնպես արժեքավոր է: Բուհը նշել է արտաքին մասնակիցների համար իրականացված ոչ ֆորմալ կրթական գործունեություն՝ 25 մասնակցով, որի ֆինանսավորման աղբյուրներից առանձնացվել է մասնակցության վճարը: Այս օրինակը ցույց է տալիս, որ բուհական ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման մեջ առկա է նաև ուղղակի վճարովի կրթական ծառայությունների մոդելը:

Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարանը (ՀԱՊՀ) ներկայացրել է 2023–2025 թվականներին իրականացված ոչ ֆորմալ կրթական գործունեության համեմատաբար լայն շրջանակ: Նշված ժամանակահատվածում համալսարանն իրականացրել է 27 ոչ ֆորմալ կրթական ծրագիր՝ ընդհանուր 723 արտաքին մասնակիցների ընդգրկմամբ: Ծրագրերը հիմնականում ուղղված են եղել ժամանակակից տեխնոլոգիական և մասնագիտական հմտությունների զարգացմանը՝ ներառելով ծրագրավորում, մեքենայական ուսուցում, ամպային տեխնոլոգիաներ և DevOps, արհեստական բանականություն՝ մասնավորապես LLM-

ների ծրագրավորում, ինչպես նաև էլեկտրաէներգետիկայի և կապի ոլորտների մասնագետների վերապատրաստում:

ՀԱՊՀ-ի ներկայացրած տվյալների համաձայն՝ ոչ ֆորմալ կրթության ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրներն են մասնակիցների վճարները (70%), գործատուների միջոցները (20%) և դոնոր կազմակերպությունների ֆինանսավորումը (10%): Միաժամանակ համալսարանը նշել է, որ 2023–2025 թվականների ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի ընդհանուր ֆինանսավորման ծավալը հնարավոր չէ տրամադրել: Ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի համակարգումն իրականացվում է Շարունակական կրթության և դասախոսների վերապատրաստման կենտրոնի կողմից:

Համադրելով բուերի կողմից տրամադրված տվյալները, դրանք կարելի է ներկայացնել ամփոփ աղյուսակի միջոցով:

Աղյուսակ 4.

ՀՀ պետական բուհերի կողմից ՄՈՒԿ ֆինանսավորման ամփոփ տվյալները 2023-2025թթ.

Բուհ	Ծրագրերի թիվ	Մասնակիցների թիվ	Ներքին մասնակիցներ	Արտաքին մասնակիցներ	Արտաքին մասնակիցների բաժինը (%)	Հիմնական ֆինանսավորման աղբյուր	Ֆինանսավորման կառուցվածք
Վանաձորի պետական համալսարան	26	2 062	374	1688	81.9	Սեփական միջոցներ, դոնորներ, պետական բյուջե, վճարներ, գործատուներ	Զի տրամադրվել
Վ. Բրյուսովի պետական համալսարան	7	Զի տրամադրվել	Զի տրամադրվել	Զի տրամադրվել	—	Պետական բյուջե, դոնորներ, այլ	60% / 20% / 20%
Գավառի պետական համալսարան	16	211	194	17	81.0	Բուհի սեփական միջոցներ	100% սեփական միջոցներ
ՀՊՏՀ	120	4413	1066	3347	75.8	Բուհի սեփական միջոցներ, մասնակցության վճարներ, դոնորներ, գործատուներ	80% / 2% / 15% / 3%
Շիրակի պետական համալսարան	4	434	150	284	65.4	Պետական բյուջե, մասնակցության վճարներ	Զի տրամադրվել
ՀՊՄՀ	2	25	10	15	60.0	Միջազգային/դոնոր կազմակերպություններ, այլ	Զի տրամադրվել
ԵԹԿՊԻ	9	75	50	25	33.3	Բուհի սեփական միջոցներ	100% սեփական միջոցներ
Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա	—	25	—	25	100.0	Մասնակցության վճարներ	100% մասնակցության վճարներ
Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական	27	723	—	723	100.0	Մասնակցության վճարներ/ գործատուներ/ դոնոր կազմակերպություններ	70% / 20% / 10%

համալսարան (ՀԱՊՀ)							
----------------------	--	--	--	--	--	--	--

Այսպիսով, հարցմանը պատասխանած բուհերի տվյալների համադրումը թույլ է տալիս առանձնացնել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման չորս հիմնական առանձնահատկություն:

1. բուհերի մեծ մասում ոչ ֆորմալ կրթության ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրը բուհի սեփական միջոցներն են:
2. պետական ֆինանսավորումը ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման մեջ առկա է, սակայն դրա դերը տարբեր բուհերում էապես տարբերվում է:
3. միջազգային և դոնորային կազմակերպությունների ֆինանսավորումը, թեև բուհերի մեծ մասում գերակշռող աղբյուր չէ, որոշ դեպքերում ունի էական նշանակություն:
4. ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման մեջ կարևոր դեր ունեն նաև մասնակցության վճարները և գործատուների ֆինանսավորումը, որոնց նշանակությունը, սակայն, էապես տարբերվում է բուհերի միջև: Որոշ բուհերում դրանք ունեն սահմանափակ կամ լրացուցիչ նշանակություն, մինչդեռ առանձին դեպքերում, ինչպես Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարանում, մասնակցության վճարները և գործատուների միջոցները ձևավորում են ֆինանսավորման հիմնական մասը:

ՄՈՒԿ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ ԴՈՆՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման համակարգում առանձին նշանակություն ունի միջազգային և տեղական դոնոր կազմակերպությունների աջակցությունը, որը, ի տարբերություն պետական և անհատական ֆինանսավորման, հիմնականում իրականացվում է նպատակային ծրագրերի և նախաձեռնությունների շրջանակում: Դոնորական ֆինանսավորումը Հայաստանում ՄՈՒԿ-ը հիմնականում չի ֆինանսավորում որպես ինքնուրույն և առանձնացված կրթական ծախսային կատեգորիա: Այն առավել հաճախ ուղղվում է կոնկրետ զարգացման նպատակների՝ զբաղվածության և եկամուտների աճի, մասնագիտական վերապատրաստման, թվային և կանաչ հմտությունների, ձեռնարկատիրության, կանանց տնտեսական հզորացման, մարզային անհավասարությունների կրճատման և խոցելի խմբերի սոցիալ-տնտեսական ինտեգրման շրջանակներում: Հետևաբար, դոնորների ֆինանսավորումը ՄՈՒԿ-ի համակարգում հիմնականում ունի ***թիրախային, ծրագրային և հաճախ անվճար ծառայությունների տրամադրման բնույթ***, իսկ որոշ դեպքերում՝ կրթական ենթակառուցվածքների կամ ՄՈՒԿ ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների ինստիտուցիոնալ զարգացման բնույթ: Հետևաբար, դոնորների կողմից ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս բացահայտելու այն լրացուցիչ ֆինանսական և ինստիտուցիոնալ ռեսուրսները, որոնց միջոցով Հայաստանում ձևավորվում և ընդլայնվում են մեծահասակների ուսումնառության հնարավորությունները:

Ստորև ներկայացված աղյուսակում ամփոփված են ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորմանն առնչվող հիմնական միջազգային և տեղական դոնոր կազմակերպությունները, նրանց կողմից

ֆինանսավորվող հիմնական ուղղությունները, ֆինանսավորման բնույթը և թիրախային շահառուները:

Աղյուսակ 5.

Հայաստանում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորմանը մասնակցող հիմնական դոնոր կազմակերպությունների ֆինանսավորման ուղղությունները և բնույթը

Դոնոր	ՄՈՒԿ-ին առնչվող հիմնական ուղղություն	Ֆինանսավորման բնույթը	Շահառուներ
Հայաստանի մանուկներ հիմնադրամ (COAF — Children of Armenia Fund)	Մեծահասակների կրթություն, անգլերեն, մասնագիտական և թվային հմտություններ, ծնողավարություն	Ծրագրային/դրամաշնորհային, շահառուի համար անվճար	Գյուղական համայնքների մեծահասակներ, կանայք, ծնողներ, համայնքային աշխատողներ
Եվրոպական միություն (ԵՄ)	Թվային և մասնագիտական հմտությունների զարգացում	Ծրագրային ֆինանսավորում, ենթակառուցվածքային ներդրում, համաֆինանսավորում	Երիտասարդներ, մարզային բնակչություն, կրթական հաստատություններ
Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերություն (GIZ) / Գերմանիայի տնտեսական համագործակցության և զարգացման դաշնային նախարարություն (BMZ)	Մասնագիտական կրթություն և ուսուցում (ՄԿՈՒ), շարունակական մասնագիտական զարգացում, կանաչ և թվային հմտություններ	Միջազգային զարգացման ծրագիր, պետական և մասնավոր համաֆինանսավորում	Աշխատողներ, միջին մասնագիտական կրթության շահառուներ, բիզնես, կանայք
Շվեյցարիայի զարգացման և համագործակցության գործակալություն (SDC)	Մասնագիտական կրթություն, աշխատաշուկայի հմտություններ	Համաֆինանսավորում/զարգացման աջակցություն	Աշխատուժ, երիտասարդներ, բիզնես
Միավորված ազգերի զարգացման ծրագիր (UNDP)	Վերապատրաստում, ՏՏ, կարիերայի կողմնորոշում, վերաորակավորում և հմտությունների զարգացում	Ծրագրային և համաֆինանսավորվող	Երիտասարդներ, մարզային բնակչություն, խոցելի խմբեր
ԱՄՆ / ԱՄՆ դեսպանություն	Անգլերենի ուսուցում և մասնագիտական հմտությունների զարգացում	Դրամաշնորհային/ծրագրային	Երիտասարդներ, ուսուցիչներ, համայնքներ
Բրիտանական խորհուրդ / Միացյալ Թագավորություն (British Council / UK)	Անգլերենի ուսուցում, ուսուցիչների շարունակական մասնագիտական զարգացում, ստեղծարար ձեռնարկատիրություն	Ծրագրային/դրամաշնորհային	Ուսուցիչներ, երիտասարդներ, մասնագետներ
Հայկական բարեգործական ընդհանուր միություն (AGBU)	Մեծահասակների կրթություն, ձեռնարկատիրություն, ծրագրավորում և մասնագիտական հմտությունների զարգացում	Բարեգործական/դրամաշնորհային, անվճար ծրագրեր	Մեծահասակներ, կանայք, երիտասարդներ, ձեռնարկատերեր
Զարգացման նախաձեռնությունների հիմնադրամ (IDEA Foundation)	Յկյանս ուսումնառություն և կրթական ենթակառուցվածքների զարգացում	Բարեգործական և ինստիտուցիոնալ ներդրում	Մասնագետներ, համայնքներ, կրթական կազմակերպություններ

Աղբյուրը. կազմվել է հեղինակի կողմից՝ դոնոր կազմակերպությունների պաշտոնական կայքերում և հրապարակված ծրագրային ու տարեկան հաշվետվություններում ներկայացված տեղեկատվության հիման վրա:

Դոնորական ֆինանսավորման ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Հայաստանում ՄՈՒԿ-ի զարգացման գործում միջազգային և տեղական դոնորները լրացնում են պետական և մասնավոր ֆինանսավորման այն հատվածները, որոնք առավելապես կապված են աշխատաշուկայի, մարդկային կապիտալի և սոցիալական ներառման կոնկրետ խնդիրների հետ: Միաժամանակ, աղյուսակը ցույց է տալիս, որ դոնորների կողմից ֆինանսավորվող ՄՈՒԿ-ը հիմնականում հասանելի է շահառուներին անվճար կամ մասնակիորեն սուբսիդավորված ձևով, ինչի շնորհիվ դոնորական միջոցները ոչ միայն ավելացնում են կրթական ծառայությունների առաջարկը, այլև նվազեցնում են դրանց ֆինանսական հասանելիության խոչընդոտները:

Հայաստանի մանուկներ հիմնադրամի (COAF) ՄՈՒԿ-ին առնչվող գործունեությունը հիմնականում իրականացվում է գյուղական համայնքների կրթական հնարավորությունների ընդլայնման և մարդկային կապիտալի զարգացման միջոցով: COAF-ի առանցքային հարթակը SMART կենտրոններն են, որոնք գործում են որպես ոչ ֆորմալ կրթության կենտրոններ և առաջարկում են նախագծահեն ուսուցում, թվային և այլ 21-րդ դարի հմտությունների զարգացում, լեզուների ուսուցում, առաջնորդության և կարիերայի զարգացման հնարավորություններ: Մեծահասակների կրթության ուղղությամբ COAF-ը SMART կենտրոններում իրականացրել է նաև անգլերենի և համակարգչային գրագիտության ծրագրեր, ինչպես նաև ծնողների համար սեմինարներ և վերապատրաստումներ, որոնց մի մասը համաֆինանսավորվել է DVV International-ի կողմից²⁷: Միաժամանակ, COAF-ի կրթական գործունեությունն ընդգրկում է ուսուցիչների մասնագիտական զարգացում, մենթորություն և վերապատրաստում. օրինակ՝ անգլերենի ուսուցիչների համար իրականացվում է 150-ժամյա CTEFL հավաստագրման ծրագիր՝ AUA-ի հետ համագործակցությամբ²⁸: Ֆինանսավորման ծավալների առումով COAF-ի հրապարակային հաշվետվությունները սովորաբար չեն առանձնացնում հենց ՄՈՒԿ-ի կամ մեծահասակների կրթության ծախսը առանձին տողով, ներկայացվում են կրթության, համայնքային զարգացման, առողջապահության, սոցիալական և այլ ծրագրային ուղղությունների համախմբված ֆինանսական ցուցանիշներ²⁹:

ԵՄ-ի ֆինանսավորումը Հայաստանում ՄՈՒԿ-ին առնչվում է հիմնականում կրթության, մասնագիտական կրթության և ուսուցման, հմտությունների ու զբաղունակության զարգացման ծրագրերի միջոցով: «ԵՄ աջակցությունը Հայաստանի կրթությանը» ծրագրի ընդհանուր բյուջեն կազմում է 32 մլն եվրո, որից 2.7 մլն եվրոն նախատեսված է տեխնիկական

²⁷ Children of Armenia Fund (COAF), “Education Programs,” հասանելի է՝ <https://www.coaf.org/programs/education>, Children of Armenia Fund (COAF), “Adult Education,” հասանելի է՝ <https://www.coaf.org/blog/adulteducation>

²⁸ Children of Armenia Fund (COAF), “English Programs,” հասանելի է՝ <https://www.coaf.org/programs/education/english-programs>

²⁹ Children of Armenia Fund (COAF), 2024 Annual Impact Report; Financial Statements, 2024; COAF, Education Programs, հասանելի է՝ <https://www.coaf.org/annual-reports>

աջակցության համար: Ծրագրի շրջանակում շուրջ 9000 ուսուցիչ ստացել է վերապատրաստում, իսկ 231 դպրոց համալրվել է STEM լաբորատորիաներով: Մասնագիտական կրթության ոլորտում ԵՄ-ի նախկին աջակցության ծրագրի ֆինանսավորումը կազմել է 15.2 մլն եվրո³⁰: Միաժամանակ, այս միջոցները չեն կարող ամբողջությամբ դիտարկվել որպես ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորում, քանի որ ընդգրկում են նաև ֆորմալ կրթության և կրթական ենթակառուցվածքների զարգացման ուղղություններ:

Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության (GIZ) և Գերմանիայի տնտեսական համագործակցության և զարգացման դաշնային նախարարության (BMZ) կողմից Հայաստանում ՄՈՒԿ-ին առնչվող ֆինանսավորումը հիմնականում կենտրոնացած է մասնագիտական կրթության և ուսուցման, շարունակական մասնագիտական զարգացման, ինչպես նաև կանաչ և թվային հմտությունների ձևավորման վրա: Գործող «Մասնավոր հատվածի զարգացում և մասնագիտական կրթություն ու ուսուցում Հայաստանում» ծրագրի (2024–2028 թթ.) ֆինանսական պարտավորությունը կազմում է 10.86 մլն եվրո, որից 4.77 մլն եվրոն համաֆինանսավորվում է Շվեյցարիայի զարգացման և համագործակցության գործակալության (SDC) կողմից: Ծրագրի շրջանակում նախատեսվում է ընդլայնել ապագային միտված մասնագիտական ուսուցման և շարունակական մասնագիտական զարգացման հնարավորությունները, զարգացնել կանաչ և թվային հմտությունները և դրանք համապատասխանեցնել աշխատաշուկայի պահանջներին³¹:

ՄՈՒԿ-ի ոլորտում Գերմանիայի աջակցության առանձնահատուկ բաղադրիչ է նաև DVV International-ի գործունեությունը, որը մասնագիտացած է մեծահասակների կրթության զարգացման գործում: Հայաստանում DVV International-ը իրականացրել է ինչպես մեծահասակների կրթության ծրագրեր, այնպես էլ ոլորտի ուսումնասիրություններ, այդ թվում՝ հանդիսանում է պատվիրատու սույն հետազոտության համար: Միաժամանակ, DVV International-ը պետք է տարբերակել դոնորից. այն հիմնականում հանդես է գալիս որպես մասնագիտացված միջազգային կազմակերպություն և ծրագրերի իրականացնող գործընկեր, մինչդեռ դրա գործունեության ֆինանսավորման կարևոր աղբյուրներից է BMZ-ը:

DVV International-ի գործունեության կարևոր ուղղություններից է Հայաստանում մեծահասակների ուսումնառության և կրթության (ՄՈՒԿ) կենտրոնների ձևավորումն ու զարգացումը: Կազմակերպության կողմից իրականացված ներդրումների ընդհանուր ծավալը գերազանցում է 1 մլն եվրոն, իսկ աջակցությամբ ձևավորված համակարգը ներառում է վեց ՄՈՒԿ կենտրոն՝ Գյումրիում, Սիսիանում, Դիլիջանում, Մարտունիում, Ապարանում և Ստեփանավանում: Աջակցությունը ներառում է ոչ միայն ֆինանսական ռեսուրսների տրամադրում, այլև ենթակառուցվածքների բարելավում, կազմակերպությունների

³⁰ Եվրոպական միության պատվիրակություն Հայաստանում, «Եվրոպական միությունը և Հայաստանը», հասանելի է՝ https://www.eeas.europa.eu/armenia/european-union-and-armenia_en?s=216

³¹ Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, “Private sector development and Vocational Educational Training in Armenia”, հասանելի է՝ <https://www.giz.de/en/projects/private-sector-development-and-vocational-educational-training-armenia>, https://www.giz.de/projektdaten/projects.action?pn=202321321&request_locale=en_GB

ինստիտուցիոնալ կարողությունների զարգացում, դասընթացների մշակում, դասընթացավարների վերապատրաստում, անհրաժեշտ ռեսուրսների և գործիքների ապահովում, ուսումնական այցերի և փորձի փոխանակման կազմակերպում, ինչպես նաև ցանցային համագործակցության զարգացում: Այս աջակցության արդյունքում վեց կենտրոններում իրականացվել է ավելի քան 680 դասընթաց, որոնցում ներգրավվել է ավելի քան 11 հազար մասնակից՝ ներառյալ դասընթացների և համայնքային միջոցառումների մասնակիցները³²: Կենտրոնների ծրագրերը հիմնականում ուղղված են մասնագիտական և զբաղվածության համար կիրառելի հմտությունների, թվային, ֆինանսական և մեդիա գրագիտության, օտար լեզուների, ձեռներեցության, ինչպես նաև համայնքային և սոցիալական հմտությունների զարգացմանը:

DVV International-ի գործունեությունը, հետևաբար, սահմանափակված չէ առանձին կրթական ծրագրերի ֆինանսավորմամբ, այլ ներառում է ՄՈՒԿ-ի տեղական ենթակառուցվածքի և ինստիտուցիոնալ միջավայրի ձևավորում: Դրա կարևոր բաղադրիչ է նաև ՄՈՒԿ ոչ ֆորմալ ցանցը, որում ընդգրկված են վեց ՄՈՒԿ կենտրոնները և ևս 16 կառույց: Ցանցի նպատակն է նպաստել մեծահասակների ոչ ֆորմալ ուսումնառության համար օրենսդրական հիմքերի ձևավորմանը, ՄՈՒԿ-ի վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացմանը և կրթության որակի ապահովմանը՝ դրանով իսկ խթանելով մեծահասակների մասնակցությունը ուսումնառությանը: Այսպիսով, DVV International-ի փորձը Հայաստանում ցույց է տալիս, որ միջազգային աջակցությունը կարող է ուղղվել ոչ միայն ՄՈՒԿ ծառայությունների անմիջական ֆինանսավորմանը, այլև ոլորտի կազմակերպական կարողությունների, ենթակառուցվածքների, մարդկային ռեսուրսների և համագործակցային ցանցերի զարգացմանը, ինչը ՄՈՒԿ-ի երկարաժամկետ կայունության ապահովման ավելի լայն մոտեցում է:

Միավորված ազգերի զարգացման ծրագրի (UNDP) աջակցությունը Հայաստանում ՄՈՒԿ-ին հիմնականում ուղղվում է թվային և մասնագիտական հմտությունների, մրցունակ կարողությունների, կարիերայի կողմնորոշման և վերաորակավորման զարգացմանը: «Երիտասարդների զբաղվածության» ծրագրի ընդհանուր ֆինանսավորումը կազմել է 2.635 մլն ԱՄՆ դոլար, իսկ 2022–2026 թթ. ծրագրի շրջանակում UNDP-ն աջակցել է տարածաշրջանային երիտասարդների SS վերապատրաստմանը. մինչև 2026 թ. 204 երիտասարդ ավարտել է նման դասընթացներ: 2026-ին հերթական ծրագրում ևս 70 երիտասարդ ներգրավվել է չորսամսյա Node.js և React.js դասընթացներում: Ծրագրի շրջանակում ստեղծվել է նաև Հայաստանի մարզային քոլեջների 10-րդ SS լաբորատորիան, որը նախատեսված է նաև մեծահասակների կարճաժամկետ SS դասընթացների համար³³:

³² DVV International, *Adult Learning and Education in Armenia: Centers and Network*, DVV International Armenia, հասանելի է՝ https://www.dvv-international.ge/fileadmin/files/caucasus-turkey/Armenia/Resources/ARM.DVV_Armenia_A5.pdf

³³ United Nations Development Programme (UNDP), “Unleashing Employment and Income Generating Opportunities for Youth in the Regions of Armenia”, հասանելի է՝

ԱՄՆ-ի, մասնավորապես՝ Հայաստանում ԱՄՆ դեսպանության, աջակցությունը ՄՈՒԿ-ին առնչվում է հիմնականում անգլերենի ուսուցման, մասնագիտական և թվային հմտությունների զարգացման, երիտասարդների զբաղունակության և համայնքային կարողությունների ամրապնդման ծրագրերի միջոցով: ԱՄՆ դեսպանության կողմից ՄՈՒԿ-ին առնչվող աջակցության օրինակ է Alumni Engagement Innovation Fund (AEIF) 2024 դրամաշնորհային ծրագիրը, որի շրջանակում Հայաստանի համար նախատեսված էր ընդհանուր 70,000 ԱՄՆ դոլար՝ մինչև երկու ծրագրի ֆինանսավորման համար, իսկ յուրաքանչյուր դրամաշնորհի չափը կարող էր կազմել 5,000–35,000 ԱՄՆ դոլար³⁴: Ծրագիրը ներառում էր նաև ձեռնարկատիրության, տնտեսական աճի և STEM-ի զարգացման ուղղություններ, հետևաբար ամբողջ գումարը չի կարելի վերագրել բացառապես ՄՈՒԿ-ին:

Միաժամանակ, ԱՄՆ դեսպանության՝ American Spaces ցանցին աջակցող ծրագրերը ներառում են անգլերենի ուսուցում, STEM կրթություն և հմտությունների զարգացում, սակայն այդ ուղղությունների համար Հայաստանին հատկացված առանձին ֆինանսավորման ծավալը հրապարակային աղբյուրներում չեն նույնականացվել:

Բրիտանական խորհրդի գործունեությունը Հայաստանում ՄՈՒԿ-ին առնչվում է հիմնականում անգլերենի ուսուցման, ուսուցիչների շարունակական մասնագիտական զարգացման, մրցունակ կարողությունների և ձեռնարկատիրական հմտությունների զարգացման միջոցով: Կազմակերպությունը ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարության հետ համատեղ մշակել և ներդրել է ուսուցիչների շարունակական մասնագիտական զարգացման (CPD) շրջանակ, որը նախատեսված է ավելի քան 35,000 ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման համար: Բացի այդ, «Creative Spark» ծրագրի շրջանակում Հայաստանում 2018-ին ֆինանսավորվել է 6 գործընկերություն՝ 7 համալսարանների և կրթական/ստեղծարար կազմակերպությունների մասնակցությամբ, իսկ յուրաքանչյուր նոր գործընկերության համար տրամադրվող դրամաշնորհի առավելագույն չափը կազմել է 40000 ֆունտ ստերլինգ³⁵:

ՀԲԸՄ-ի ՄՈՒԿ-ին առնչվող գործունեությունը Հայաստանում հիմնականում ուղղված է մեծահասակների շարունակական կրթությանը, ձեռնարկատիրական, ծրագրավորման և այլ մասնագիտական հմտությունների զարգացմանը: Մասնավորապես, ՀԲԸՄ-ի շարունակական կրթության ծրագիրը (AGBU LEAP — Learning and Education Access Program) տրամադրում է շարունակական կրթության ծրագրեր, իսկ «Կին ձեռներեցներ» և «Կին ծրագրավորողներ» նախաձեռնությունները ներառում են համապատասխանաբար բիզնեսի կառավարման և

<https://www.undp.org/armenia/projects/unleashing-employment-and-income-generating-opportunities-youth-regions-armenia>

³⁴ U.S. Embassy in Armenia, “Alumni Engagement Innovation Fund (AEIF) 2024”, 2023, հասանելի է՝ <https://am.usembassy.gov/category/events/page/2/>

³⁵ British Council Armenia, “Future English Programme” և “Creative Spark”, հասանելի է՝ <https://www.britishcouncil.am/en/programmes/education>

ծրագրավորման անվճար դասընթացներ, անգլերենի ուսուցում, մենթորություն և որոշ դեպքերում՝ փոքր դրամաշնորհներ³⁶։

IDeA հիմնադրամի՝ ՄՈՒԿ-ին առնչվող գործունեությունը հիմնականում կենտրոնացած է ցկյանս ուսումնառության և մասնագիտական հմտությունների զարգացման վրա։ Հիմնադրամը աջակցել է MATENA ոչ ֆորմալ կրթական ծառայություններ մատուցող կազմակերպության ստեղծմանը (տե՛ս նաև Ինքնաֆինանսավորում բաժնում), իսկ FAST կրթական ծրագրերի միջոցով ավելի քան 1000 անձ ստացել է խորացված դասընթացներ, ևս 1600 մասնակից՝ գիտելիքների փոխանակման հնարավորություններ՝ տվյալագիտության, արհեստական բանականության, կորպորատիվ նորարարության և ձեռնարկատիրության ուղղություններով³⁷։

Այսպիսով, կարող ենք ասել, որ դոնորների կողմից ֆինանսավորվող ծրագրերը մեծամասամբ շահառուների համար անվճար կամ մասնակիորեն սուբսիդավորված են, այդպիսով ոչ միայն ընդլայնելով ՄՈՒԿ-ի առաջարկը, այլև նվազեցնելով կրթության ֆինանսական հասանելիության խոչընդոտները։ Միաժամանակ, ինչպես ցույց է տալիս ուսումնասիրությունը, դոնորական ֆինանսավորումը սովորաբար չի առանձնացվում որպես ՄՈՒԿ-ի առանձին ֆինանսական հոսք, իսկ տարբեր կազմակերպությունների ծրագրերի ծավալների ուղղակի համադրումը սահմանափակ է դրանց նպատակների, ընդգրկման և հրապարակային ֆինանսական ցուցանիշների սահմանափակության և տարբերությունների պատճառով։

ՄՈՒԿ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ (ՀԿ) ԿՈՂՄԻՑ

ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման գործում ՀԿ-ների դերակատարումը հիմնականում դրսևորվում է նպատակային կրթական և զարգացման ծրագրերի իրականացման միջոցով, հատկապես մասնագիտական և թվային հմտությունների զարգացման, մրցունակ կարողությունների ձևավորման, ձեռնարկատիրության, սոցիալական ներառման և համայնքային զարգացման ուղղություններով։ Այս դաշտում առանձնահատուկ նշանակություն ունեն նաև մարզային և համայնքային կազմակերպությունները, որոնք կրթական հնարավորությունները հաճախ ուղղում են տեղական բնակչության, սոցիալապես խոցելի խմբերի և աշխատաշուկայում վերաորակավորման կամ նոր հմտությունների ձեռքբերման կարիք ունեցող անձանց։

Հարկ է նշել, որ ՀԿ-ների կողմից ՄՈՒԿ ֆինանսավորումը գնահատելիս պետք է հաշվի առնել ոլորտի առանձնահատկությունները, ***չնայնացնելով ՀԿ-ների կողմից ֆինանսավորումը նրանց կողմից փաստացի իրականացված ծրագրերի հետ։***

Օրինակ՝ ՀԿ-ն կարող է՝

³⁶ Հայկական բարեգործական ընդհանուր միություն (AGBU), «Հայաստանի ծրագրեր» (Armenia Programs), հասանելի է՝ <https://agbu.am/armenia-programs>

³⁷ IDeA Foundation, *Annual Report 2021*, հասանելի է՝ https://www.idea.am/wp-content/uploads/2023/12/IDeA-annual-Report-2021_ENG_05.12.pdf

1. **իր սեփական միջոցներից** ֆինանսավորել կրթական գործունեությունը,
2. ստանալ դոնորական դրամաշնորհի և **ինքն իրականացնել ծրագիրը**,
3. հանդես գալ որպես **դոնորի միջոցների տեղական իրականացնող գործընկեր**,
4. տրամադրել կրթությունը **անվճար**՝ առանց հրապարակելու դրա ֆինանսական աղբյուրը,
5. կամ ունենալ **վճարովի** կրթական ծառայություններ:

ՀԿ-ների դաշտը Հայաստանում բավական լայն և բազմաբնույթ է, ուստի հետագա վերլուծության համար առանձնացվել են այնպիսի ՀԿ-ների օրինակներ, որոնց գործունեությունն անմիջականորեն կամ էականորեն առնչվում է ՄՈՒԿ-ին և որոնց վերաբերյալ առկա են հրապարակային ֆինանսական կամ ծրագրային տվյալներ: Ընտրված կազմակերպությունները ներկայացնում են տարբեր ուղղություններ՝ մասնագիտական և շարունակական ուսուցում, գյուղատնտեսական և համայնքային հմտությունների զարգացում, զբաղվածության և ձեռնարկատիրության խթանում, սոցիալական ներառում և այլ ոլորտներ: Դրանցից, մասնավորապես, կարելի է առանձնացնել «Կանաչ արահետ» գյուղատնտեսության աջակցության ՀԿ-ն, որն իրականացնում է շարունակական կրթություն ֆերմերների, գյուղատնտեսության մասնագետների և ուսանողների համար, ինչպես նաև «Հայկական Կարիտասը» և People in Need-ը, որոնց ծրագրերում մասնագիտական ուսուցումն ու հմտությունների զարգացումը կիրառվում են որպես զբաղվածության և սոցիալ-տնտեսական ինտեգրման գործիք:

1. «Կանաչ արահետ»-ի (Green Lane)՝ 2015-ին «Green Life» ՄՊԸ-ի հետ համատեղ հիմնադրած Կանաչ ուսուցման կենտրոնը նախատեսված է ֆերմերների, գյուղատնտեսության մասնագետների, ուսանողների և գյուղատնտեսությամբ հետաքրքրվող այլ անձանց տեսական ու գործնական ուսուցման համար: ՀԿ-ն նաև իր անդամներին տրամադրում է կրթական և խորհրդատվական աջակցություն և հնարավորություն է տալիս մասնակցելու Հայաստանում և արտերկրում անցկացվող վերապատրաստումների, սեմինարների և փորձի փոխանակման ծրագրերի: Միննույն ժամանակ, կազմակերպությունն ունի անդամավճարների համակարգ, որտեղ տարեկան վճարը կազմում է 3,000 դրամ՝ ֆերմերների, ուսանողների և որոշ այլ խմբերի համար, 12,000 դրամ՝ ՀՀ քաղաքացիների մի շարք այլ խմբերի համար, իսկ հովանավորների անդամավճարը սկսվում է 400,000 դրամից³⁸: Այսպիսով, «Կանաչ արահետ» ՀԿ-ն կարելի է դիտարկել որպես սեփական եկամուտների և կրթական գործունեության համակցման օրինակ, որը անդամավճարների միջոցով ձևավորում է սեփական եկամուտների մի մասը և միաժամանակ իրականացնում է շարունակական կրթության ծրագրեր ֆերմերների, մասնագետների և ուսանողների համար: Կազմակերպության հրապարակային տվյալները, սակայն, չեն թույլ տալիս առանձնացնել, թե անդամավճարներից կամ այլ սեփական միջոցներից կոնկրետ որքան գումար է ուղղվել ՄՈՒԿ-ին:

³⁸ Green Lane NGO, “Membership Requirements”, հասանելի է՝ <https://greenlane.am/en/membership-requirements>

2. People in Need (PIN). PIN-ի գործունեության կարևոր ուղղություններից է մասնագիտական կրթությունն ու վերաորակավորումը՝ հատկապես խոցելի և տեղահանված անձանց համար: Օրինակ՝ տեղահանվածների տնտեսական ինտեգրման ծրագրերի շրջանակում իրականացվել են գյուղատնտեսության, խոհարարության, հրուշակագործության, կարուձևի, հաշվապահության և վեբ-ծրագրավորման դասընթացներ: Ծրագրի շրջանակում 700-ից ավելի մարդ ավարտել է մասնագիտական դասընթացները, մոտ 500-ը ստացել է մասնագիտական գործիքների փաթեթներ, իսկ շրջանավարտների մոտ 60%-ը հետագայում եկամուտ է ստեղծել աշխատանքի կամ ինքնագրավածության միջոցով³⁹: PIN-ի մեկ այլ մասնագիտական կրթության ծրագրի մասով հասանելի ֆինանսավորման տվյալներով՝ ընդհանուր բյուջեն կազմել է 250,000 եվրո, որից մոտ 40,000 եվրո ուղղվել է շահառու մասնագիտական կրթության հաստատությունների սարքավորումների ձեռքբերմանը⁴⁰: Ծրագիրը նպատակն էր զարգացնել մասնագիտական կրթության կարողությունները և աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխանեցնել ուսուցումը: Ծրագիրը ֆինանսավորվել է Եվրոպական միության կողմից, որը որպես ոլորտի ֆինանսավորման հիմնական դոնոր՝ արդեն դիտարկել ենք սույն հետազոտության՝ Դոնոր կազմակերպությունների կողմից ՄՈՒԿ ֆինանսավորման բաժնում: Այս օրինակը կարևոր է նաև մեթոդաբանական տեսանկյունից, քանի որ ցույց է տալիս ՀԿ-ների և դոնորների ֆինանսավորման տարանջատման անհրաժեշտությունը: ՀԿ-ների կողմից իրականացվող ՄՈՒԿ ծրագրերի զգալի մասը ֆինանսավորվում է արտաքին դոնորների միջոցներով, մինչդեռ ՀԿ-ն հանդես է գալիս որպես ծրագրի իրականացնող կամ միջնորդ կազմակերպություն: Հետևաբար, նույն ֆինանսական միջոցը միաժամանակ որպես դոնորական և ՀԿ-ների կողմից իրականացվող ՄՈՒԿ ֆինանսավորում հաշվառելը կհանգեցնի կրկնահաշվարկի:

Նշված օրինակում 250,000 եվրոն պետք է դիտարկել որպես ամբողջ ծրագրի բյուջե, ոչ թե ՄՈՒԿ-ի մաքուր ֆինանսավորում, քանի որ այն ներառում էր նաև հաստատությունների կարողությունների զարգացում և սարքավորում: Այսպիսով, PIN-ը կարելի է ներկայացնել որպես ՀԿ, որի միջոցով ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը հիմնականում իրականացվում է նպատակային դոնորական ծրագրերի շրջանակում:

3. «Հայկական Կարիտաս» բարեգործական ՀԿ. «Building Bridges» ծրագրի շրջանակում մասնագիտական ուսուցումը ներառված է որպես տեղահանված անձանց և տեղական բնակչության սոցիալ-տնտեսական ինտեգրման գործիք: Ծրագիրը ներառում է կարիերայի կողմնորոշում, մասնագիտական և փափուկ հմտությունների ուսուցում, մասնագիտական խորհրդատվություն, քուլչինգ և մենթորություն, ինչպես նաև ձեռնարկատիրական հմտությունների զարգացում: Ծրագիրն իրականացվել է Շիրակի,

³⁹ People in Need, “Helping displaced Armenians through long-term economic solutions”, հասանելի է՝ <https://armenia.peopleinneed.net/en/helping-displaced-armenians-through-long-term-economic-solutions-10288gp>

⁴⁰ People in Need, “Encouraging vocational education in the Shirak region of Armenia”, հասանելի է՝ <https://armenia.peopleinneed.net/en/encouraging-vocational-education-in-the-shirak-region-of-armenia-8641gp>

Լոռու, Սյունիքի մարզերում և Երևանում և ընդգրկել է 9,100 անհատ (1,820 տնային տնտեսություն)⁴¹։ Ծրագրի ընդհանուր բյուջեն կազմել է 1,032,210 եվրո։ Ֆինանսավորումը տրամադրվել է Caritas Confederation-ի անդամ կազմակերպությունների և Christian Solidarity International-ի կողմից⁴²։ Այստեղ ևս 1.032 մլն եվրոն ամբողջությամբ ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորում չէ, քանի որ ծրագրում ներառված են նաև բնակարանային աջակցություն, հոգեւոցիալական աջակցություն, կենսապահովման միջոցներ և այլ բաղադրիչներ։ Ուստի ճիշտ է այն ներկայացնել որպես ՄՈՒԿ բաղադրիչ պարունակող սոցիալ-տնտեսական ինտեգրման ծրագրի ընդհանուր բյուջե, այլ ոչ թե որպես ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ծավալ։

4. «Հայ առաջադեմ երիտասարդություն» (ԱՊԿ) ՀԿ. ԱՊԿ-ի դեպքում ՄՈՒԿ-ի հետ կապը հիմնականում ձևավորվում է ոչ ֆորմալ կրթության, աշխատունակության, ձեռնարկատիրության և մասնագիտական հմտությունների զարգացման ծրագրերի միջոցով։ Կազմակերպության ռազմավարական նպատակներում նախատեսվում է տարեկան 1,500 երիտասարդի ներգրավում վերապատրաստման, վերաորակավորման կամ մասնագիտական ուսուցման ծրագրերում, ինչպես նաև 1,500 երիտասարդի աշխատունակության հմտությունների զարգացում և 500 երիտասարդի ձեռնարկատիրական կարողությունների բարելավում⁴³։ Ֆինանսավորման մասով, սակայն, հրապարակային աղբյուրներում այս կոնկրետ ՄՈՒԿ ուղղության տարեկան բյուջեն առանձին չի ներկայացվում։

Ընտրված օրինակների դիտարկման հիման վրա կարող ենք ասել, որ ՀԿ-ների, ինչպես նաև հիմնադրամների և այլ ոչ պետական կազմակերպությունների գործունեության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Հայաստանում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման այս հատվածը բնութագրվում է բազմազանությամբ, սակայն ոչ միասնական ֆինանսավորման մոդելով։ ՀԿ-ները կարող են հանդես գալ որպես սեփական միջոցներով կրթական գործունեություն ֆինանսավորող կազմակերպություններ, դոնորական դրամաշնորհների անմիջական շահառու և ծրագրի իրականացնող, ինչպես նաև արտաքին ֆինանսավորողի և վերջնական շահառուի միջև միջնորդող կազմակերպություն։ Առավել տարածված է հենց նպատակային դոնորական միջոցների միջոցով կրթական և հմտությունների զարգացման ծրագրերի իրականացումը, մինչդեռ ՀԿ-ների սեփական միջոցներից ՄՈՒԿ-ի ուղղակի ֆինանսավորման չափը հրապարակային տվյալներով դժվար է նույնականացնել։

Միաժամանակ, ՀԿ-ների գործունեությունը ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման համակարգում ունի էական լրացուցիչ դեր. այն ընդլայնում է պետական և շուկայական կրթական առաջարկի սահմանները՝ կրթական հնարավորությունները հասցնելով մարզային բնակչությանը, խոցելի խմբերին, գործազուրկներին, տեղահանված անձանց, կանանց և աշխատաշուկայում

⁴¹ Armenian Caritas, “Building Bridges”, հասանելի է՝ <https://caritas.am/building-bridges/>

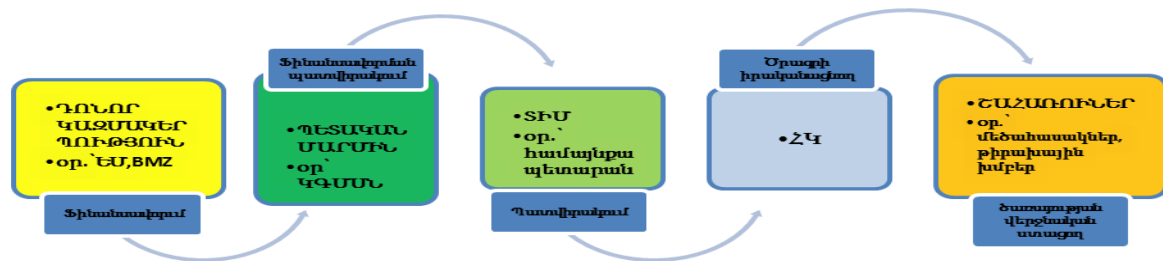
⁴² Armenian Caritas, “In the Framework of Building Bridges”, հասանելի է՝ <https://caritas.am/in-the-framework-of-building-bridges>

⁴³ Հայ առաջադեմ երիտասարդություն (ԱՊԿ), պաշտոնական կայք, հասանելի է՝ <https://apy.am/hy>

նոր հմտությունների կարիք ունեցող անձանց: Այս ծրագրերի զգալի մասը շահառուների համար անվճար կամ մասնակիորեն սուբսիդավորված է, ինչի շնորհիվ ՀԿ-ների գործունեությունը ոչ միայն ավելացնում է ՄՈՒԿ-ի առաջարկը, այլև նվազեցնում է դրա ֆինանսական հասանելիության խոչընդոտները:

Այսպիսով, դոնոր կազմակերպությունների և ՀԿ-ների կողմից ՄՈՒԿ ֆինանսավորման շղթայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ոլորտում ֆինանսավորման գործընթացը հաճախ չի իրականացվում մեկ դերակատարի կողմից ուղղակիորեն: Ֆինանսավորման նույն սխեմայում կարող են ներգրավված լինել մի քանի տարբեր սուբյեկտներ, որոնցից յուրաքանչյուրն իրականացնում է առանձին գործառույթ՝ ֆինանսավորում, միջոցների փոխանցում, ծրագրի պատվիրակում, կազմակերպում կամ անմիջական իրականացում: Այսինքն՝ անհրաժեշտ է տարբերակել ֆինանսավորման աղբյուրը և ֆինանսավորման շղթայում ներգրավված կազմակերպության գործառույթը: Օրինակ՝ դոնոր կազմակերպության կողմից տրամադրված ֆինանսական միջոցները կարող են փոխանցվել ՏԻՄ-ին՝ որոշակի ՄՈՒԿ ծրագրի իրականացման նպատակով, ՏԻՄ-ը կարող է ծրագրի իրականացումը պատվիրակել ՀԿ-ին, իսկ ՀԿ-ն հանդես գալ որպես ծրագրի անմիջական իրականացնող՝ ներգրավելով ուսուցանողներին և կազմակերպելով կրթական գործընթացը: Այս դեպքում ֆինանսավորման աղբյուրը դոնոր կազմակերպությունն է, ՏԻՄ-ը հանդես է գալիս որպես միջոցների ստացող և ծրագրի պատվիրատու, իսկ ՀԿ-ն՝ որպես ծրագրի իրականացնող: Հետևաբար, ՀԿ-ի մասնակցությունը տվյալ ֆինանսավորման սխեմայում ինքնին չի նշանակում, որ ծրագիրը ֆինանսավորվել է ՀԿ-ի սեփական միջոցներով: Այս կառուցվածքը հատկապես կարևոր է ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ծավալների գնահատման տեսանկյունից, քանի որ ֆինանսավորման աղբյուրների դասակարգումը միայն ծրագրի իրականացնող կազմակերպության հիման վրա կարող է հանգեցնել ֆինանսական միջոցների սխալ վերագրման կամ կրկնահաշվարկի: Հետևաբար, ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ամբողջական պատկերը ներկայացնելիս նպատակահարմար է դիտարկել ոչ միայն այն կազմակերպությանը, որի միջոցով իրականացվել է ծրագիրը, այլև ֆինանսական միջոցի սկզբնական աղբյուրը և ֆինանսավորման շղթայում ներգրավված դերակատարների գործառույթները:

ՄՈՒԿ ծրագրերի ֆինանսավորման շղթայի օրինակ

Գծապատկեր 4-ը ցույց է տալիս, որ ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման շղթայում կարող են միաամանակ ներգրավված լինել տարբեր դերակատարներ՝ ձևավորելով ֆինանսավորման բաշխման բազմակողմ համակարգ: Այս կառուցվածքում ֆինանսական ռեսուրսները կարող են ձևավորվել և փոխանցվել տարբեր աղբյուրներից ու ուղղություններով՝ պայմանավորելով ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման մեխանիզմների բազմազանությունը:

ԻՆՔՆԱՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ

ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման աղբյուրների անհրաժեշտ է նաև անդրադառնալ ֆինանսավորման առանցքային՝ անհատական աղբյուրին՝ քաղաքացիների և տնային տնտեսությունների կողմից սեփական միջոցներով իրականացվող կրթական ներդրումներին:

Ինքնաֆինանսավորումը ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման համակարգի կարևոր բաղադրիչ է, քանի որ այն անմիջականորեն կապված է անհատի՝ սեփական մարդկային կապիտալի զարգացման մեջ ներդրում կատարելու հնարավորության և պատրաստակամության, ինչպես նաև կրթական ծառայությունների ֆինանսական մատչելիության հետ: Միաժամանակ, Հայաստանում այս ֆինանսավորման աղբյուրի վերաբերյալ միասնական և պարբերաբար հրապարակվող վիճակագրական համակարգ դեռևս ձևավորված չէ, ուստի դրա գնահատման համար անհրաժեշտ է համադրել ԱՎԿ-ի առկա վիճակագրական տվյալները, տնային տնտեսությունների կրթական ծախսերի վերաբերյալ ուսումնասիրությունները և կրթական ծառայությունների շուկայի վերաբերյալ հրապարակային տեղեկատվությունը:

ՄՈՒԿ-ի անհատական ինքնաֆինանսավորման վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրության առավել համապատասխան աղբյուրներից են ԱՎԿ-ի Աշխատուժի և տնային տնտեսությունների կենսապայմանների հետազոտությունները (SSԿԱՀ): ԱՎԿ-ի նախկին տարիների միկրոտվյալների հարցաշարերում առանձին ուսումնասիրվել են ոչ ֆորմալ ուսուցման և դասընթացների մասնակցությունը, դրանց նպատակը, ուղղությունը, ինչպես նաև

դասընթացի ֆինանսավորման աղբյուրը և կատարված ծախսերը: Մասնավորապես, ՏՏԿԱՀ-ի համապատասխան հարցաշարերում առկա են դասընթացին մասնակցության, դրա համար վճարող կողմի և դասընթացի համար կատարված ծախսերի վերաբերյալ հարցեր, ինչը մեթոդաբանորեն հնարավորություն է տալիս առանձնացնելու անհատի կամ տնային տնտեսության կողմից ֆինանսավորվող կրթական ծախսերը: Սակայն այս տվյալների առավել մանրամասն միկրոտվյալները հրապարակային շտեմարանում հասանելի են միայն ավելի վաղ տարիների համար (վերջինը՝ 2015թ.), իսկ վերջին տարիների համար ՄՈՒԿ-ի ինքնաֆինանսավորման վերաբերյալ նույն ընդգրկմամբ և մանրամասնությամբ պարբերական պաշտոնական շարք չի հրապարակվում:

Կրթական ծախսերի վերաբերյալ ընդլայնված պատկեր է տալիս ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի՝ «Տնային տնտեսությունների կրթության ծախսերի գնահատում (2018–2021)» ուսումնասիրությունը: Ուսումնասիրության հիմնական հաշվարկով՝ 2021 թվականին տնային տնտեսությունների կողմից կրթության վրա կատարված ընդհանուր ծախսերը գնահատվել են 95.8 մլրդ դրամ: Այդ ծախսերի 47%-ը բաժին է ընկել բարձրագույն կրթությանը, 35.7%-ը՝ հանրակրթությանը, 7.8%-ը՝ նախադպրոցական, իսկ 7.4%-ը՝ միջին մասնագիտական կրթությանը և միայն 2.1%-ը՝ լրացուցիչ դասերին: Ուսումնասիրության մեջ առանձնացված «լրացուցիչ դասերի» ծախսը 2021 թ. կազմել է 2.536 մլրդ դրամ, սակայն այս կատեգորիան ևս ամբողջությամբ չի համընկնում ՄՈՒԿ-ի հետ, քանի որ կարող է ներառել նաև ֆորմալ կրթությունը լրացնող արտադպրոցական դասերը:

Տնային տնտեսությունների կրթական ծախսերի ավելի քան կեսը բաժին է ընկնում ամենաբարձր եկամուտներ ունեցող՝ բնակչության հինգերորդ քվինտիլին, իսկ չորրորդ և հինգերորդ քվինտիլներին միասին՝ շուրջ 80%-ը: 2021 թվականին ամենահարուստ քվինտիլին բաժին է ընկել տնային տնտեսությունների կրթական ծախսերի 54.8%-ը, մինչդեռ ամենաաղքատ քվինտիլին՝ ընդամենը 1.58%-ը: Նույն տարում կրթության ծախսերի մասնաբաժինը տնային տնտեսությունների ընդհանուր սպառողական ծախսերում կազմել է 4.58% ամենահարուստ քվինտիլի և ընդամենը 0.83%՝ ամենաաղքատ քվինտիլի համար: Այս տարբերությունները վկայում են, որ կրթական ծառայությունների ինքնաֆինանսավորումը զգալիորեն պայմանավորված է տնային տնտեսության տնտեսական հնարավորություններով. առավել ապահովված խմբերը ոչ միայն ավելի մեծ բացարձակ ծախսեր են կատարում կրթության համար, այլև իրենց սպառողական բյուջեից համեմատաբար ավելի մեծ մասնաբաժին են հատկացնում կրթությանը: Հետևաբար, ՄՈՒԿ-ի ինքնաֆինանսավորման տեսանկյունից ևս, եկամտային անհավասարությունը կարող է դիտարկվել որպես կրթական ծառայությունների ֆինանսական հասանելիությունը սահմանափակող կարևոր գործոն:

Այսպիսով, առկա վիճակագրությունը հնարավորություն է տալիս գնահատելու տնային տնտեսությունների կողմից կրթության ֆինանսավորման ընդհանուր նշանակությունը և դրա սոցիալ-տնտեսական տարբերակվածությունը, սակայն չի ապահովում ՄՈՒԿ-ի ինքնաֆինանսավորման ամբողջական և առանձին քանակական գնահատում: Այս սահմանափակման պայմաններում ՄՈՒԿ-ի ինքնաֆինանսավորման առանձնահատկությունների առավել ամբողջական պատկեր ստանալու համար

նպատակահարմար է վիճակագրական տվյալները լրացնել շուկայի առաջարկային կողմի ուսումնասիրությամբ՝ դիտարկելով ոլորտում գործող առաջատար կրթական ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների առաջարկները, ծառայությունների արժեքը և վճարման պայմանները: Այսպիսի մոտեցումը հնարավորություն է տալիս գնահատել, թե ինչպիսի կրթական ծառայություններ են հասանելի անհատների համար և ինչ ֆինանսական պայմաններով կարող են դրանք ձեռք բերել:

Աղյուսակ 6.

Հայաստանի ՄՈՒԿ-ի շուկայում կրթական ծառայություններ մատուցող առաջատար կազմակերպությունների առաջարկները և վճարման պայմանները

Կազմակերպություն	Հիմնական ուղղություն	Ընտրված/օրինակելի ծրագիր	Տևողություն	Հրապարակված արժեք	Վճարման հնարավորություններ
MATENA	Կառավարում, բիզնես, առաջնություն	«Ռազմավարական պլանավորում և բիզնեսի զարգացում»	40 ժամ	1,050,000 դրամ	30% կանխավճար + մնացորդի փուլային վճարում: առկա են նաև կրթաթոշակներ և վարձավճարի նվազեցումներ
OMNI SKILLS	Մարդկային ռեսուրսների կառավարում, մարքեթինգ, բրենդինգ, Նախագծերի կառավարում (Project Management)	Մասնագիտական վերապատրաստման ծրագրեր	ըստ ծրագրի	ըստ ծրագրի	Մաս-մաս վճարում՝ որոշ ծրագրերի համար: գեյշեր
EduX Learning Academy	Հաշվապահություն, ֆինանսներ, հարկեր, Մարդկային ռեսուրսների կառավարում, Նախագծերի կառավարում (Project Management), լեզուներ, AI, փափուկ հմտություններ (soft skills)	«Հաշվապահություն և սկսնակների համար», HR, բանկային գործ և այլն	1 օրից՝ մի քանի ամիս	15,000–200,000 դրամ՝ ըստ ծրագրի	Վճարման կոնկրետ մեխանիզմները հրապարակային աղբյուրներում ամբողջությամբ չեն նշվում:
Umba Training	IT, QA, UX/UI, գրաֆիկ դիզայն, SMM, HR, լեզուներ	SMM / Graphic Design / Manual QA	1.5–3 ամիս	59,000 դրամ՝ մի շարք հրապարակված ծրագրերում	Վճարման կոնկրետ մեխանիզմները հրապարակային աղբյուրներում ամբողջությամբ չեն նշվում:
AUA Extension / Open Education	Լեզուներ, բիզնես, IT	Open Education դասընթացներ	ըստ ծրագրի	20,000–125,000 դրամ	Առցանց քարտուղ կամ բանկային փոխանցումով: առանձին ծրագրերի համար առկա են գեյշեր:
Slice Academy	Բիզնես, մարքեթինգ, վաճառք, ռազմավարություն	Weekend School of Business	ըստ ծրագրի	499,000 դրամ	Ապառիկ/մաս-մաս վճարում:
IATC	Հաշվապահություն, առևտուր, հարկեր, ֆինանսներ	Մասնագիտական հաշվապահական ծրագրեր	ըստ ծրագրի	գինը՝ ըստ ծրագրի	Փուլային/կիսամյակային վճարում
Berlitz Armenia	Օտար լեզուներ	Անգլերեն և այլ լեզուներ	ըստ ծրագրի	գինը՝ ըստ ծրագրի	Վճարման կոնկրետ մեխանիզմները հրապարակային աղբյուրներում ամբողջությամբ չեն նշվում:
BSCOSMO Academy	Ձեռնարկատիրություն և բիզնես	Բիզնեսի գաղափար, վաճառք, շուկայի վերլուծություն, MVP, մարքեթինգ, ֆինանսներ	ըստ ծրագրի	գինը՝ ըստ ծրագրի	Վճարման կոնկրետ մեխանիզմները հրապարակային աղբյուրներում ամբողջությամբ չեն նշվում:
Armenian Code Academy (ACA)	Ծրագրավորում, Data, DevOps, Կիբեռանվտանգություն	Python Profession / C# / JavaScript	մոտ 6 ամիս	75,000 դրամ/ամիս	Մաս-մաս վճարում՝ մինչև 24 ամիս:
Picsart Academy	IT, AI, մարքեթինգ, դիզայն, Վաճառքներ	Marketing	7–8 ամիս	79,000 դրամ/ամիս	Ամսական վճարում, նաև ամբողջ գումարի նախավճարի հնարավորություն:
BSMI	Թվային մարքեթինգ, բիզնես, մարքեթինգ	Digital Marketing Pro	3 ամիս	390,000 դրամ կամ 130,000/ամիս	Rocket Line, InecoPay, Evocabank, մինչև 18 ամիս: հնարավոր է նաև BSMI-ի հետ ուղղակի պայմանագիր և մինչև 12 ամիս վճարում՝ առանց բանկային միջնորդության:

Աղբյուրը՝ Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից, կազմակերպությունների պաշտոնական կայքերի կամ սոցիալական մեդիա-հարթակներում հրապարակված տվյալների հիման վրա

ՄՈՒԿ ոչ ֆորմալ ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների ծառայությունների շուկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ անհատի կողմից կրթության ինքնաֆինանսավորման հնարավորությունները զգալիորեն տարբերակված են՝ կախված ինչպես կրթական ծառայության տեսակից և արժեքից, այնպես էլ անձի եկամտային հնարավորություններից: 2025 թ. ՀՀ-ում միջին ամսական անվանական աշխատավարձը կազմել է 303 140 դրամ, իսկ օրենքով սահմանված նվազագույն ամսական աշխատավարձը՝ 75

000 դրամ⁴⁴։ Դիտարկված առաջարկների արժեքը տատանվում է մոտ 15 հազար դրամից մինչև 1.05 մլն դրամի, ընդ որում կարճաժամկետ դասընթացների մի մասը կարող է կազմել միջին ամսական աշխատավարձի 5–20%-ը, մինչդեռ ավելի երկարատև և մասնագիտական ծրագրերի արժեքը կարող է զգալիորեն գերազանցել միջին ամսական անվանական աշխատավարձը։ Օրինակ՝ 390 հազար դրամ արժողությամբ ծրագիրը համարժեք է միջին ամսական անվանական աշխատավարձի մոտ 129%-ին և նվազագույն աշխատավարձի 5.2-պատիկին, 499 հազար դրամը՝ համապատասխանաբար 165%-ին և 6.7-պատիկին, իսկ 1.05 մլն դրամանոց ծրագիրը՝ 346%-ին և 14 ամսվա նվազագույն աշխատավարձին։ Հետևաբար, թեև ՄՈՒԿ-ի շուկայում առկա են համեմատաբար մատչելի կարճաժամկետ առաջարկներ, առավել խորացված և բարձրարժեք մասնագիտական կրթությունը ցածր և միջին եկամուտ ունեցող անձանց համար կարող է ստեղծել էական ֆինանսական խոչընդոտ։ Միաժամանակ, ամսական, փուլային և ապառիկ վճարման մեխանիզմների տարածվածությունը որոշ չափով նվազեցնում է միանվագ վճարման իրացվելիության բեռը, սակայն չի նվազեցնում կրթության ամբողջական արժեքը։ Այսպիսով, ՄՈՒԿ-ի ինքնաֆինանսավորման շուկան Հայաստանում ձևավորված է և բազմազան, սակայն դրա ֆինանսական հասանելիությունը զգալիորեն անհավասար է, և վճարման ճկուն մեխանիզմները, կրթաթոշակներն ու զեղչերը կարող են դիտարկվել որպես այդ անհավասարությունը մեղմող շուկայական գործիքներ։

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Հայաստանի ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման համակարգը առավել ճիշտ է բնութագրել որպես բազմաղբյուր և բազմամակարդակ ֆինանսավորման համակարգ, որի առանձին բաղադրիչները, սակայն, դեռևս բավարար չափով փոխկապակցված և ինստիտուցիոնալացված չեն։

1. **ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման հիմնական առանձնահատկությունը դրա մասնատվածությունն է։** Հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը Հայաստանում իրականացվում է տարբեր պետական ծրագրերի, բուհերի սեփական միջոցների, ՏԻՄ-երի առանձին նախաձեռնությունների, գործատուների վերապատրաստման ծախսերի, դոնորական ծրագրերի և անհատների կողմից կատարվող կրթական ծախսերի միջոցով։ Այդ ֆինանսական հոսքերը, որպես կանոն, չեն հաշվառվում մեկ միասնական համակարգում և չեն ներկայացվում որպես ՄՈՒԿ-ի առանձին ֆինանսական կատեգորիա։ Արդյունքում հնարավոր չէ ներկայումս մեկ ցուցանիշով ներկայացնել, թե որքան է կազմում Հայաստանի ՄՈՒԿ-ի ընդհանուր ֆինանսավորումը և դրա ինչ մասնաբաժինն է ապահովում յուրաքանչյուր

⁴⁴ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, «Կայուն զարգացման նպատակների ցուցիչներ», ցուցանիշ 8.5.1.a, հասանելի է՝ <https://sdg.armstat.am/am/8-5-1-a>

ՀՀ Ազգային ժողով, «Նվազագույն ամսական աշխատավարձի մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-66-Ն, հոդված 1, գործող խմբագրությամբ՝ նվազագույն ամսական աշխատավարձը 75 000 դրամ, հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/172160/latest> :

դերակատար: Հետևաբար, համակարգի հիմնական խնդիրը միայն ֆինանսական ռեսուրսների սահմանափակությունը չէ, այլ նաև ֆինանսավորման տեսանելիության և հաշվառման ցածր մակարդակը:

2. **Պետական ֆինանսավորման ներկայիս տրամաբանությունը հիմնականում նպատակային է, այլ ոչ համընդհանուր:** 2026 թվականի պետական բյուջեի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ պետական միջոցները հիմնականում ուղղվում են կոնկրետ սոցիալական, աշխատաշուկայական, մասնագիտական կամ կառավարչական խնդիրների լուծմանը՝ վերապատրաստման և ուսուցման նպատակային ծրագրերի միջոցով: Այսինքն՝ պետական ֆինանսավորման գերակշռող տրամաբանությունը դեռևս ամբողջական «ցկյանս ուսումնառության» քաղաքականության ֆինանսավորումը չէ, այլ դրա առանձին նպատակների սպասարկումը: պետությունը փաստացի ֆինանսավորում է ՄՈՒԿ-ի մի շարք բաղադրիչներ, սակայն ՄՈՒԿ-ը դեռևս ամբողջությամբ չի հանդես գալիս որպես պետական ֆինանսական քաղաքականության ինքնուրույն և համապարփակ ուղղություն:
3. **Պետական աջակցության շրջանակը աստիճանաբար ընդլայնվում է ուղղակի ֆինանսավորումից դեպի պահանջարկակենտրոն՝ անուղղակի ֆինանսավորման մեխանիզմներ:** Հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ քաղաքացիների կրթական ծախսերի փոխհատուցման և կատարողականի հիման վրա կրթական նպատակներով միջոցների տրամադրման մեխանիզմները ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման նոր ուղղություն են ձևավորում: Այս մոտեցման էական առավելությունն այն է, որ պետական աջակցությունը կապվում է ոչ միայն կրթություն տրամադրող կազմակերպության, այլև կրթական ծառայության վերջնական սպառողի՝ քաղաքացու ընտրության հետ: Մինևույն ժամանակ, սոցիալական ծախսերի փոխհատուցման գործող համակարգի և դրա ընդլայնման հնարավորությունների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նման գործիքները կարող են բարձրացնել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսական հասանելիությունը, սակայն դրանց ազդեցությունը կախված է փոխհատուցման չափից, շահառուների իրազեկվածությունից, կրթական ծառայությունների հասանելիությունից և համապատասխան ծրագրերի՝ սահմանված պահանջներին համապատասխանելու հնարավորությունից:
4. **Անուղղակի պետական ֆինանսավորման ընդլայնումը պետք է դիտարկել ոչ թե որպես ուղղակի ֆինանսավորման փոխարինում, այլ որպես դրա լրացում:** ՄՈՒԿ-ի բնույթը ենթադրում է, որ դրա որոշ ուղղություններ ունեն արտահայտված հանրային նշանակություն՝ աշխատաշուկայի վերափոխումներին հարմարվողականություն, գործազրկության նվազեցում, սոցիալական ներառում, թվային և մասնագիտական հմտությունների զարգացում, բնակչության վերաորակավորում: Հետևաբար, միայն անհատին ֆինանսական պատասխանատվությունը փոխանցող մեխանիզմը չի կարող ապահովել համընդհանուր հասանելիություն: Հետազոտության տվյալները ցույց են տալիս, որ անհատական ինքնաֆինանսավորման շուկան Հայաստանում ձևավորված

է, սակայն դրա ֆինանսական հասանելիությունը անհավասար է: Ուստի պետական քաղաքականության խնդիրը պետք է լինի անհատի, գործատուի և պետության ֆինանսական պատասխանատվության հավասարակշռումը, այլ ոչ թե դրանցից որևէ մեկի վրա ամբողջ բեռի տեղափոխումը:

5. **ՏԻՄ-երի մակարդակում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը դեռևս համակարգային բնույթ չի ստացել:** Տեղական մակարդակի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ համայնքները կարող են ունենալ ՄՈՒԿ-ին աջակցելու և այն համայնքային զարգացման քաղաքականության հետ կապելու զգալի ներուժ, սակայն առկա նախաձեռնությունները մեծապես պայմանավորված են համայնքի առաջնահերթություններով, առկա կարողություններով և արտաքին ծրագրերի ներգրավմամբ: Հետևաբար, ՏԻՄ-երի մասնակցությունը ներկայումս առավելապես պետք է բնութագրել որպես հնարավորություն և պոտենցիալ ուղղություն, այլ ոչ որպես ՄՈՒԿ-ի կայուն ֆինանսավորման ինքնուրույն մակարդակ:
6. **Բուհերը ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման և իրականացման կարևոր, բայց ոչ միասնական դերակատարներ են:** Հարցմանը պատասխանած պետական բուհերի տվյալները ցույց են տալիս ինչպես ծրագրերի և մասնակիցների ծավալների, այնպես էլ ֆինանսավորման կառուցվածքի զգալի տարբերություններ: Որոշ բուհերում գերակշռում են սեփական միջոցները, որոշներում՝ պետական ֆինանսավորումը, իսկ առանձին դեպքերում էական դեր ունեն դոնորների կամ մասնակցության վճարների միջոցները: Միևնույն ժամանակ, բուհերի գերակշիռ մասը չի կարողացել տրամադրել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման բացարձակ ծավալները: Այս հանգամանքը ցույց է տալիս, որ բուհական մակարդակում ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման հաշվառումը դեռևս բավարար չափով առանձնացված և ստանդարտացված չէ:
7. **Մասնավոր հատվածը ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման իրական, սակայն վիճակագրորեն առավել քիչ տեսանելի բաղադրիչներից է:** Գործատուների կողմից աշխատողների վերապատրաստման ծախսերը սովորաբար ներառվում են մարդկային ռեսուրսների զարգացման, վերապատրաստման կամ այլ կորպորատիվ ծախսերի շրջանակում և չեն ներկայացվում որպես ՄՈՒԿ-ի առանձին ֆինանսական կատեգորիա:
8. **Դոնորական ֆինանսավորումը Հայաստանում կատարում է ոչ միայն ֆինանսական, այլև համակարգային զարգացման գործառույթ:** Դոնորների աջակցությունը հիմնականում ուղղվում է մասնագիտական հմտությունների զարգացմանը, աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխանեցմանը, սոցիալական ներառմանը, խոցելի խմբերի կարողությունների զարգացմանը, թվայնացմանը և ինստիտուցիոնալ կարողությունների ամրապնդմանը: Հետևաբար, դոնորական ֆինանսավորումը կարևոր է ոչ միայն որպես լրացուցիչ դրամական աղբյուր, այլև որպես նոր կրթական մոդելների, մեթոդաբանությունների և ինստիտուցիոնալ կարողությունների ներդրման գործիք: Սակայն դրա նախագծային և ժամանակավոր բնույթը սահմանափակում է այն որպես երկարաժամկետ և կանխատեսելի ֆինանսավորման հիմնական աղբյուր դիտարկելու հնարավորությունը:

9. **Անհատների ինքնաֆինանսավորումը ՄՈՒԿ-ի արդեն ձևավորված բաղադրիչ է, սակայն ունի սոցիալական հասանելիության խնդիր:** Հայաստանում գործում է վճարովի կրթական և վերապատրաստման ծառայությունների բազմազան շուկա, ինչը վկայում է բնակչության կողմից սեփական կրթության մեջ ներդրում կատարելու պատրաստակամության մասին: Սակայն կրթության գինը և ընտանիքի եկամուտը տարբեր խմբերի համար նույն սահմանափակումը չեն ստեղծում: Հետևաբար, ինքնաֆինանսավորման վրա հիմնված ՄՈՒԿ-ի ընդլայնումը, առանց թիրախավորված աջակցության մեխանիզմների, կարող է խորացնել մասնակցության անհավասարությունը:
10. **ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման հիմնական համակարգային բացը ֆինանսավորման աղբյուրների բացակայությունը չէ, այլ դրանց միջև համակարգվածության պակասը:** Հետազոտության արդյունքում բացահայտվել են պետական, համայնքային, բուհական, մասնավոր, դոնորական և անհատական ֆինանսավորման առանձին բաղադրիչներ, սակայն դրանց միջև չկա միասնական համակարգող տրամաբանություն, որը կսահմաներ դերակատարների պատասխանատվությունը, առաջնահերթությունները, համաֆինանսավորման հնարավորությունները և ֆինանսավորման արդյունքների գնահատման չափանիշները: Այս իմաստով Հայաստանի խնդիրը կարելի է բնութագրել ոչ թե որպես «ՄՈՒԿ-ը ֆինանսավորող աղբյուրների բացակայություն», այլ որպես բազմաթիվ, բայց թույլ ինտեգրված ֆինանսավորման աղբյուրների առկայություն:
11. **Հետազոտությունը բացահայտում է նաև ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման վիճակագրական և մեթոդաբանական լուրջ բաց:** Տարբեր աղբյուրներում ՄՈՒԿ-ի հետ առնչվող ծախսերը հաշվառվում են տարբեր դասակարգումներով, իսկ մի շարք դերակատարների դեպքում ֆինանսավորման ամբողջական ծավալը հնարավոր չէ առանձնացնել ընդհանուր կրթական, աշխատուժի զարգացման կամ սոցիալական ծախսերից: Հետևաբար, ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման վերաբերյալ քաղաքական որոշումների կայացման համար անհրաժեշտ է ոչ միայն լրացուցիչ ֆինանսավորում, այլ նախևառաջ տվյալների միասնական համակարգ և հաշվառման մեթոդաբանություն: Հետազոտության մեթոդաբանական շրջանակն ինքնին ցույց է տալիս, որ առկա տվյալների հիման վրա հնարավոր է նկարագրել համակարգի կառուցվածքը, սակայն ոչ միշտ՝ վերականգնել դրա ամբողջական ֆինանսական ծավալը:
12. **12. Ընդհանուր առմամբ, Հայաստանի ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման համակարգը գտնվում է ձևավորման և ինստիտուցիոնալացման փուլում:** Արդեն առկա են պետական ուղղակի և անուղղակի աջակցության գործիքներ, բուհական և համայնքային նախաձեռնություններ, գործատուների ներդրումներ, դոնորական ծրագրեր և անհատական ինքնաֆինանսավորման շուկա: Սակայն դրանք դեռևս չեն ձևավորում ամբողջական, կանխատեսելի և սոցիալական արդարության սկզբունքների վրա հիմնված ֆինանսավորման համակարգ: Հետևաբար, հաջորդ փուլում քաղաքականության առանցքային խնդիրը պետք է լինի գոյություն ունեցող ֆինանսավորման մեխանիզմների միավորումը, դրանց փոխլրացման ապահովումը և

ֆինանսավորման հասանելիության ընդլայնումը, այլ ոչ միայն առանձին նոր ծրագրերի ավելացումը:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հետազոտության արդյունքների հիման վրա առաջարկվում է.

1. Մշակել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ազգային միասնական քաղաքականության շրջանակ:

Անհրաժեշտ է ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը դիտարկել որպես առանձին քաղաքական ուղղություն՝ հստակ սահմանելով պետության, ՏԻՄ-երի, գործատուների, կրթական կազմակերպությունների, անհատների և դոնորների դերերն ու պատասխանատվության շրջանակները: Այդ շրջանակը պետք է ներառի ինչպես ուղղակի, այնպես էլ անուղղակի ֆինանսավորման գործիքները և ապահովի դրանց փոխընկերումը:

2. Ներդնել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման միասնական հաշվառման և վիճակագրական համակարգ:

ՀՀ վիճակագրական համակարգում անհրաժեշտ է առանձնացնել ՄՈՒԿ-ին վերաբերող ֆինանսական հոսքերը՝ անկախ դրանց աղբյուրից: Առանձին հաշվառման ենթակա պետք է լինեն առնվազն՝ պետական ֆինանսավորումը, ՏԻՄ-երի միջոցները, գործատուների ներդրումները, կրթական կազմակերպությունների սեփական միջոցները, մասնակցության վճարները, դոնորական ֆինանսավորումը և անհատների կրթական ծախսերը: Սա հնարավորություն կտա առաջին անգամ գնահատել ՄՈՒԿ-ի ընդհանուր ազգային ֆինանսական ծավալը և դրա կառուցվածքը:

3. Ստեղծել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման ազգային «ֆինանսական քարտեզ»:

Տվյալների միասնական համակարգի հիման վրա նպատակահարմար է տարեկան ձևավորել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման քարտեզ՝ ըստ ֆինանսավորողի, ծրագրի, շահառուի, կրթության տեսակի, տարածաշրջանի և ֆինանսավորման գործիքի: Այդպիսի քարտեզը հնարավորություն կտա տեսնել ոչ միայն «որքան» է ֆինանսավորվում, այլև որտեղ, ում համար և ինչ նպատակով են ուղղվում միջոցները:

4. Ընդլայնել քաղաքացու միջոցով անուղղակի պետական ֆինանսավորման մեխանիզմները:

Սոցիալական ծախսերի փոխհատուցման գործող մեխանիզմը կարող է զարգացվել՝ այն ավելի հստակ կապելով ՄՈՒԿ-ի և հատկապես ոչ ֆորմալ կրթության հետ: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է ընդլայնել երաշխավորված ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի շրջանակը և ապահովել դրանց պարզ ու հասանելի ներառումը փոխհատուցման համակարգում: Այդպիսի մեխանիզմը կարող է ձևավորել պահանջարկային տրոն ֆինանսավորում, որի դեպքում պետական աջակցությունը հետևում է սովորողին, այլ ոչ միայն կրթական կազմակերպությանը:

5. Անուղղակի ֆինանսավորման գործիքները դարձնել սոցիալականորեն թիրախավորված:

Միասնական փոխհատուցման փոխարեն նպատակահարմար է դիտարկել ավելի բարձր աջակցության հնարավորություն ցածր եկամուտ ունեցող, գործազուրկ, վերաորակավորվող, հաշմանդամություն ունեցող, սոցիալապես խոցելի և աշխատաշուկայի կառուցվածքային փոփոխություններից առավել տուժող խմբերի համար: Այս մոտեցումը թույլ կտա ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը կապել ոչ միայն կրթական, այլև սոցիալական արդարության նպատակների հետ:

6. Ստեղծել համաֆինանսավորման մեխանիզմներ պետություն-գործատու-անհատ ձևաչափով:

ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորման պատասխանատվությունը նպատակահարմար է բաշխել ըստ կրթության ակնկալվող արդյունքի և հանրային նշանակության: Այն ծրագրերի դեպքում, որոնք միաժամանակ բարձրացնում են աշխատողի արտադրողականությունը և ունեն հանրային տնտեսական նշանակություն, կարող է կիրառվել համաֆինանսավորման սկզբունք՝ պետության, գործատուի և անհատի մասնակցությամբ: Այս մոտեցումը կնվազեցնի ինչպես պետական բյուջեի, այնպես էլ անհատի ֆինանսական բեռը:

7. Խթանել գործատուների կողմից աշխատողների կրթության և վերապատրաստման ֆինանսավորումը:

Քանի որ գործատուների իրական ներդրումները ներկայումս ամբողջությամբ տեսանելի չեն, անհրաժեշտ է ստեղծել դրանց խրախուսման և հաշվառման ավելի արդյունավետ մեխանիզմներ: Դրանց թվում կարող են դիտարկվել վերապատրաստման ծախսերի համար հարկային խթաններ, համաֆինանսավորման ծրագրեր, ոլորտային ուսուցման հիմնադրամներ և փոքր ու միջին ձեռնարկությունների համար նպատակային աջակցության մեխանիզմներ: Միաժամանակ անհրաժեշտ է ապահովել, որ նման արտոնությունները կապվեն իրական կրթական արդյունքի և աշխատողների հմտությունների զարգացման հետ:

8. Բուհերի համար ձևավորել ՄՈՒԿ-ի զարգացման և ֆինանսավորման ավելի հստակ ինստիտուցիոնալ մեխանիզմ:

Պետական բուհերում անհրաժեշտ է ՄՈՒԿ-ը դիտարկել ոչ միայն որպես առանձին վերապատրաստումների իրականացում, այլ որպես բուհի գործունեության կայուն ուղղություն: Դրա համար նպատակահարմար է բուհերի զարգացման ծրագրերում և տարեկան բյուջետային գործընթացներում առանձնացնել ՄՈՒԿ-ի ֆինանսավորումը, սահմանել դրա հաշվառման միասնական մոտեցումներ և խթանել բուհերի կողմից սեփական, պետական, դոնորական և գործատուական միջոցների համակցված օգտագործումը:

9. ՏԻՄ-երին ներգրավել ՄՈՒԿ-ի համաֆինանսավորման համակարգում:

Համայնքներին կարելի է տրամադրել ՄՈՒԿ-ի փոքրածավալ, մրցութային կամ

համաֆինանսավորվող ծրագրերի իրականացման հնարավորություն՝ համայնքի սոցիալ-տնտեսական զարգացման առաջնահերթություններին համապատասխան: Հատկապես կարևոր է աջակցել մարզերում այն ծրագրերին, որոնք ուղղված են տեղական աշխատաշուկայի պահանջներին, թվային և ձեռնարկատիրական հմտություններին, վերաորակավորմանը և սոցիալական ներառմանը:

10. Դոնորական ֆինանսավորումը աստիճանաբար կապել ազգային առաջնահերթություններին հետ:

Դոնորական միջոցների ներգրավումը պետք է ոչ միայն լրացնի առկա ֆինանսավորման բացերը, այլև նպաստի համակարգային փոփոխությանը: Այդ նպատակով նպատակահարմար է ձևավորել ՄՈՒԿ-ի ազգային առաջնահերթությունների շրջանակ, որի հետ կհամադրվեն դոնորների կողմից ֆինանսավորվող ծրագրերը: Միաժամանակ անհրաժեշտ է ապահովել հաջողված ծրագրերի արդյունքների ինստիտուցիոնալացում և պետական/մասնավոր ֆինանսավորման միջոցով շարունակականություն, որպեսզի դրանք չդադարեցվեն դրամաշնորհային ֆինանսավորման ավարտից հետո:

11. Ստեղծել ՄՈՒԿ-ի ազգային տեղեկատվական հարթակ:

Հարթակը կարող է միավորել երաշխավորված և ճանաչված կրթական ծրագրերի, ֆինանսավորման հնարավորությունների, կրթաթոշակների, փոխհատուցումների, վերապատրաստման ծրագրերի և կրթական կազմակերպությունների վերաբերյալ տեղեկատվությունը: Սա հատկապես կարևոր է անուղղակի ֆինանսավորման արդյունավետության համար, քանի որ ֆինանսական գործիքը արդյունավետ է միայն այն դեպքում, երբ քաղաքացին գիտի դրա գոյության և օգտագործման պայմանների մասին:

12. Ֆինանսավորման քաղաքականությունը կապել ոչ միայն մասնակցության, այլև արդյունքի հետ:

ՄՈՒԿ-ի պետական և համաֆինանսավորվող ծրագրերի գնահատման ժամանակ անհրաժեշտ է աստիճանաբար անցում կատարել «ծրագրերի և մասնակիցների թվից» դեպի արդյունքային ցուցանիշներ՝ աշխատանքի տեղավորում, եկամտի աճ, մասնագիտական առաջխաղացում, նոր հմտությունների ձեռքբերում, վերաորակավորում, աշխատանքի պահպանություն և սոցիալական ներառում: Այս մոտեցումը թույլ կտա գնահատել ոչ միայն, թե որքան է ծախսվել, այլև՝ ինչ սոցիալ-տնտեսական արդյունք է ստեղծվել այդ ֆինանսավորման միջոցով:

Ամփոփելով, կարող ենք նշել, որ ՀՀ-ում ՄՈՒԿ ֆինանսավորման առկա պատկերի պայմաններում համակարգի առանցքում պետք է դրվի համատեղ պատասխանատվության սկզբունքը. պետությունը՝ հանրային և սոցիալական նշանակություն ունեցող հմտությունների ֆինանսավորման և ֆինանսական հասանելիության ապահովման, գործատուները՝ աշխատուժի շարունակական զարգացման, կրթական կազմակերպությունները՝ որակյալ և պահանջարկին համապատասխան ծառայությունների մատուցման, անհատները՝ սեփական

կրթական ներդրումների, իսկ դոնորներն ու համայնքները՝ համակարգի լրացման և նորարարական լուծումների փորձարկման պատասխանատվությամբ: Միայն այդպիսի բաշխված, սակայն համակարգված պատասխանատվության պայմաններում ՄՈՒԿ-ը կարող է վերածվել առանձին վերապատրաստումների և ծրագրերի ամբողջությունից Հայաստանի մարդկային կապիտալի, զբաղվածության, սոցիալական ներառման և տնտեսական մրցունակության երկարաժամկետ ներդրման համակարգի:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1.

ՀՀ-ում ՄՈՒԿ վերաբերյալ՝ ՀՀ պետական բուհերին պաշտոնական հարցման միջոցով ուղարկված հարցաշարը

Խնդրում ենք հարցաշարը լրացնելու միջոցով տրամադրել Ձեր բուհի կողմից 2023–2025 թվականներին իրականացված ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը (հնարավորության դեպքում՝ ամփոփ տվյալներով):

1. Իրականացվե՞լ են արդյոք ոչ ֆորմալ կրթական (վերապատրաստման, մասնագիտական զարգացման, կարճաժամկետ ուսուցման, վերաորակավորման և այլն) ծրագրեր:

☐ Այո

☐ Ոչ

2. Խնդրում ենք լրացնել հետևյալ աղյուսակը.

Ծրագրերի նպատակային խումբ	Ծրագրերի թիվ	Մասնակիցների ընդհանուր թիվ	Ֆինանսավորման հիմնական աղբյուր(ներ)
Բուհի աշխատակիցներ			
Արտաքին մասնակիցներ			

Ֆինանսավորման աղբյուրների օրինակներ.

- պետական բյուջե,
- բուհի սեփական միջոցներ,
- մասնակցության վճարներ,
- միջազգային/դոնոր կազմակերպություններ,
- գործատուներ,
- այլ (նշել):

3. Եթե իրականացվել են արտաքին լսարանի համար ծրագրեր, նշեք հիմնական թեմատիկ ուղղությունները (կարելի է նշել մինչև 5-ը).

4. Խնդրում ենք նշել ֆինանսավորման մոտավոր կառուցվածքը (եթե հնարավոր է).

Աղբյուր	Մոտավոր բաժինը (%)
Պետական ֆինանսավորում	
Բուհի սեփական միջոցներ	

Մասնակցության վճարներ	
Դոնորներ	
Գործատուներ	
Այլ	

5. Եթե հնարավոր է, նշեք 2023–2025 թվականներին ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի ընդհանուր ֆինանսավորման ծավալը.

_____ դրամ

Կամ

☐ Հնարավոր չէ տրամադրել:

6. Ձեր բուհում կա՞ ստորաբաժանում, որը համակարգում է ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերը.

☐ Այո (նշել անվանումը) _____

☐ Ոչ

7. Եթե առկա են հանրային հաշվետվություններ, ծրագրերի ցանկ կամ այլ նյութեր, խնդրում ենք կցել կամ տրամադրել համապատասխան հղումները: